

מחברים

גליון רע"א
פרשת שמות
תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

חדש בהיכל <<<

חסד לאברהם המבואר (רדאמסק)

שמות א (שמות-יתרו)

ספר חסד לאברהם להרה"ק רבי אברהם ישכר בער הכהן מרדאמסק זיע"א, מהדורה מבוארת בביאור נרחב להבנת דבריו, ובתוספת הערות וצינונים, הטקסט כולו הוגה ע"פ דפו"י ונערך מחדש ונוקד בניקוד מלא, נוספו כותרות משנה לכל קטע, ופרקי תולדות בראש כרך בראשית א'.

אוצר פניני החסידות

ט"ו בשבט

ליקוט דברי רבותינו מאורי הדורות גאוני ישראל ורועי החסידות בלשונם, מעשי צדיקים, דברי קודש מאת כ"ק אדמו"ר רבי דוד אביחצירא שליט"א, וספיר ויהלום מהגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א.

שו"ע המבואר 'מתיבתא' חו"מ

חכירות וקבלות - שכירות פועלים (שכ-שלט)

ספר הטור עם הערות וצינונים, עם ספר שולחן ערוך ונושאי כליו, בתוספת מדורי ביאור נרחבים והערות נחוצות, ועוד שלל רב של הוספות לתועלת הלומד. הביאור 'מתיבתא' ערוך בשפה ברורה ונוחה, קצות החושן עם מקורות והערות, נתיבות המשפט עם ביאור משולב לחלק ה'ביאורים' עם מקורות והערות, כשאליו נוספים: 'ילקוט ביאורים', ועוד מדורי ליקוט שונים ומגוונים, כשהכל ערוך ומוגה על פי דפוסים ישנים, במהדורה מהודרת ומאירת עיניים, לתועלת הלומדים.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: → השבוע בגליון: ← **אקטואלי:**

↓

האור החיים הק':

בכח התורה נזכה לצאת
משער הנו"ן
| עמ' ב' |

החתונה שגדול

הדור ראה
בה קדימות
לאסיפת
הרבנים
הגורלית

| עמ' ד' |

האם צריך לקום באמצע ק"ש מפני תלמיד חכם

| עמ' ח' |

פניני אביר יעקב

| עמ' ה' |

הדור ראה בה קדימות לאסיפת הרבנים הגורלית

| עמ' ד' |

לו קוויטל והיה כתוב בו שם אמו - 'עשטר' - ושמה היתה 'אסתר'. ואמר לו הרבי: 'נעבעך מיט אלע אותיות האָסט דו זיך אַ עצה געגעבען חוץ מיט די ר"ש...' (את הר"ש הוא לא הצליח למחוק ולעקור ממקומו...).

וחסידים ביארו כוונתו, שכשהסיד נכנס לרבו עם קוויטל, יכול הרבי לראות פנימיותו ושושר נשמתו, ור"ש רומז לרשע, וזאת לא עלה בידו לכסות ולהסתיר, והרבי ראה בו את החלק הרע.

(דברים של טעם - מכון כרמיו)

פקוד יפקוד

"פֶּקֶד פִּקְדָתִי אֲתֶכֶם וְאֵת הָעָשׂוִי לָכֶם בְּמִצְרַיִם" (שמות ג טז).

פירש רש"י (פסוק יח): "סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים. יעקב אמר (בראשית נ כד) 'ואלקים פקוד יפקוד אתכם', יוסף אמר להם (בראשית נ כה) 'פקוד יפקוד אלקים אתכם'."

וכבר ידועה התמיהה, כי אם סימן זה נמסר ביד כל זקני ישראל, אם כן כיצד יש כאן סימן כלל, הרי כל אדם יכול היה לבוא ולומר כי הוא הנשלח לגאולת ישראל, כי דבר מפורסם ידוע לכל היה.

ואמנם יש בחז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק מ"ח) שהסימן נמסר רק לשרח בת אשר, והיא שאמרה לזקני ישראל כי צדקו דברי משה מחמת הסימן שבידה, אך אנו ליישב פשוטו של מקרא בנו, ובפשטות משמע כי זקני ישראל עצמם הכירו בו במשה, והיאך ידעו כי האמת איתו.

אך באמת יש לומר, כי אין הסימן בעצם מה שאמר משה 'פקוד יפקוד', אלא עיקר הסימן הוא במה שבאה הפקידה בלשון כפל, 'פקוד - יפקוד', ולמה נכפל, אחד לאדם ואחד לחבירו, כי הערבות היא סוד גאולת ישראל. ודבר זה, לא אמרו משה רבינו, כי אם עשאו. כי זו היתה תמצית חייו מאז ומעולם, משחר טל ילדותו כאשר בכה בעבורם, ולאחר מכן כאשר הרג את המצרי שפגע באחד מהם, ולאחר מכן מה שמסר נפשו עליהם במדבר וניהלם כאשר ישא האומן את היונק.

אמור מעתה, כי כפל הסימן במעשה הוא, ולא בדיבור בלבד. וכאשר נתגלה משה רבינו כמושיען של ישראל, לא דיבורו הוא שגילה את הסימן, אלא מעשיו הטובים והערבות שפעל בה.

(עיניים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

בגלל שקבלו גזרת המלך - לא התחיל השעבוד כל חיי השבטים

וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא (א, ו).
כתב מרן האור החיים הק' (פר' ויגש מו, ז): ראיתי לתת לב לדבריהם ז"ל (שמו"ר א ח) שאמרו שכל זמן שאחד מיורדי מצרים קיים לא התחיל השעבוד, דכתיב (שמות א, ו) וימת יוסף וגו' וכל הדור ההוא, פירוש שירדו מצרים אז התחיל השעבוד.

כי אולי שזה היה להם לתשלום קבלת גזירת מלך ברצון, פקע מהם השעבוד, כי סמא דיסורי קבולי, והעד הנאמן לזה ג"כ כי יוכבד וסרח בת אשר היו מיורדי מצרים (ב"ר צד, ט) ובימיהם היה השעבוד, והטעם הוא לצד שהביאם יעקב ולא מרצונם.

(בענין זה ראה כאן באריכות בדבר האמונה)

נוחה של קבלה אמיתית בעבודת ה'

וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ כִּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (א, יב). וברש"י וכאשר יענו אותו. בכל מה שהם נותנין לב לענות, כן לב הקב"ה להרבות ולהפריץ.

מכאן לימוד לכל אדם, לבל יתבהל לאמור איך נוכל לנצח את היצור שהוא הר גבוה וקשה, ולהבקיע את חומות הברזל המונעים את האדם להשיג את שלימותו. אלא ישיב אל לבו כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, וא"כ תיכף כשנדבה אותו לבו להתקדש, תיכף באה בו כל הקדושה מכל המעשים שהוא עתיד לעשות ונהפך לו לב אחר, ושוב אין להשוות עצמו קודם הקבלה ולאחר הקבלה.

והדברים ק"ו מהמצרים, אם במה שהיו נותנים המצרים לבם לענות אותם, ניתוסף בישראל כח לפרות ולרבות עד שלבשו צורה אחרת שלא נשמעה כמוה שכולם יחד ילדו ששה בכרס אחד, על אחת כמה וכמה, איש שנותן דעתו להתקדש, ומקבל עליו באמת עול תורה ועול מצוות, שנשתנה תיכף מהותו וצורתו ונהפך לאיש אחר, וכמו שאמרו ז"ל (רות רבה פר' ג) ברות המואביה, כיון שנתנה דעתה להתגיר השוה אותה הכתוב לנעמי. אך כל זה, באם הקבלה היא מעומק הלב באמת, כי לא לפניו חנף יבוא.

(שם משמאל - יא"צ כ"ד טבת; בפרשתנו - שנת תעב"ר)

עם האור רי"ש לא הצליח להסתדר...

וַיֹּאמֶר לְרִשְׁעִי לָמָּה תִּפְּחֶה רֵעֶךָ (ב, יג).
עובדא היה אצל הרה"ק הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע שבא לפניו עם הארץ ונתן

דבר האמונה:

כשמקבל בשמחה זוכה להיושע מצרתו

בנותן טעם להרחיב בענין בעל חשיבות רבה בגדלות המברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, ומקבל כל העובר עליו בשמחה ובאמונה חזקה בבורא כל עולמים שמשגיח בהשגחה פרטית על כלל מעשי אנוש ותחבולותיו ומקור כל הטוב הוא ומיטיב לנו בכל רגע, וגם בעת שנסתר מאתנו מה טובה יש בזה, מאמינים אנחנו כי לטובה היא, ומקבלים הכל בשמחה.

יסוד זה נשנה במשנתו של רבנו הקדוש האור החיים ע"ה, כי מעיון בפסוקים המדברים בירידת יעקב וזרעו למצרים, רואים כי יש הפרש בין בני יעקב בירידתם למצרים, שכן נאמר (בראשית מו ו-י) **וַיָּבֹאוּ מִצְרָיִם יַעֲקֹב וְכָל זָרְעוֹ אִתּוֹ, בְּנָיו וּבְנֵי בָנָיו אִתּוֹ בְּנֹתָיו וּבְנֹת בָּנָיו וְכָל זָרְעוֹ הָבִיא אִתּוֹ מִצְרָיִם**. מבאר האור החיים, יש מהם שבאו ברצונם לקבל גזרת מלך בלב שלם ויש מהם שהיו חוככים להתעכב מרדת לכוור הברזל, וציננם הכתוב מי ומי ההולכים לפרע שטר חוב גלות מרצונם, ואמר **בְּנָיו וּבְנֵי בָנָיו אִתּוֹ** פרוש אלו לא הצרך להביאם הוא אלא הם מעצמם באו, **אִתּוֹ** בדומה לו. ואחר כך סדר אותם שלא באו מרצונם עד שהצרך יעקב להורידם בעל כרחם, שהם בנותיו ובנות בניו שבהם נאמר **הָבִיא אִתּוֹ מִצְרָיִם**, פירוש הוא הביאם, לא לרצונם באו.

משום כך, כל עוד והבנים היו בחיים לא התחיל שעבוד מצרים כמו שכתוב (שמות א ו) **וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הָדוֹר הַהוּא**, ופרשו זאת במדרש (שמו"ר א ח), **ללמדך שכל זמן שהיה אחד מהם קים מאותן שירדו למצרים לא שעבדו המצרים בישראל**. מבאר האור החיים הקדוש: אולי היה להם לתשלום קבלת גזרת מלך ברצון פקע מהם השעבוד כי סמא דיסורי קבולי, וזאת כיון שקבלו היסורים באהבה לכן פקע מהם צער השעבוד. מלבד יוכבד וסרח שהגם שהיו מיורדי מצרים לא המתו להם מן השמים והתחיל השעבוד בחייהן.

דבר גדול למדנו כאן, כי המקבל כל הבא עליו בשמחה, בידעו כי הכל מדוד ושקול מהשמים לטובה, יזכה להתרפאות ולהיושע מצרתו. וכבר נאמר משמו של הרה"ק מלכו"ץ ע"ה, בדברי המשנה (ברכות מ). **ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא**, האומר על כל הבא עליו בשמחה, ואפילו אם נראה לו כדינים, עם כל זה מברך הוא עליהם ואומר **שהכל נהיה בדברו**, שהכל משמים ואם כן ודאי שזה לטובה, **יצא**, כלומר על ידי זה יפטר מצרתו ויושע. ופירש בערוך (ערך קבל) שהשתיקה ובקשת הרחמים היא כעין קמיע המציל את אדם מן היסורים.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

ווארט מהאור החיים הק'

מהו שער הנו"ן של שיערי הטומאה?

בתו הקטנה של הרה"ק הדברי חיים **מצאנו** זצ"ל, לימים הרבנית מהורנסטייפל, שאלה בטרוניה על דאומרים בהגדה של פסח: **"אילו לא יצאנו ממצרים, משועבדים היינו לפרעה - ועכשיו שיצאנו, משועבדים אנו למלכות הרשעה הרודפת עד צוואר!"**. נרעש הרבי מצאנו: **"וכי מה ההשוואה, עכשיו יש לנו תורה, ואנו עבדי הבורא יתברך! שם, משועבדים היינו לפרעה. אבל היום, משועבדים אנו לבוראינו, ואין לגויים כל שליטה על פנימיותנו!"**... (בית צדיקים יעמוד).

בכח התורה נזכה לצאת משער הנו"ן אמרו ז"ל (חסד לאברהם מעין ב' נהר ג) שישארל נתלכלכו כל כך בשיקוצי מצרים עד שבערב פסח נכנסו בהיכל מ"ט של טומאה, ואם ח"ו היו מתעכבים עוד, היו נכנסים בהיכל ה' ושוב לא היו יוצאים לעולם, ולא היה להם תקנה עולמית.

רבינו האור החיים הק' בפרשתנו בפסוק (ג, ה) **"וארד להצילך"**, מבאר שבה שנכנסו כלל ישראל למ"ט שערי טומאה, כשיצאו ונכנסו לשערי הקדושה שכנגדן, הוציאו כל ניצוצות הקדושה שנפלו לתוך המ"ט שערי טומאה, ולעומתם התחזקו בשערי הקדושה.

ומוסיף דבר נפלא: והא דלא נכנסו לשער ה' - מכיון שלא היה ל'כלל ישראל' את התורה הקדושה, ולכן אם היו נכנסים לשער ה' לא היו יכולים לצאת משם לעולם, אבל בגלות הזה האחרון, מנסה השי"ת אותנו בשער ה' כיון שיש לנו את התורה הק' וזה לשונו הזהב: **"דורות האחרונים באמצעות תורתם ישיגו להיכנס לשער ה' ולהוציא בלעו מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה"** עכלה"ק.

כח התורה הקדושה, היא הנותנת לנו כח ומחיינו בגלות הנורא והמר הזה, התורה הק' יכולה להוציא את האדם אפילו מהדיטא התחתונה, ודכתב רבינו האוה"ח

בפרשת אמור (כב, יב) **"וז"ל: 'כי האדם יכול להשיג כפי התעצמותו בתורה... אילו היה במדרגה שאין למטה ממנה אם יטרח ישיג הדרגות העליונות כפי שיעור היגיעה'"** עכ"ל.

שער הנו"ן - מינות ואפיקורסות

ועתה צריך לברר מהו שער הנו"ן, מהו הדבר אשר חששו כל כך מפניה וגאלו תיכף ומיד את בני ישראל קודם שיהיה להם נגיעה במקצת לשער נורא וטמא זה. הרה"ק רבי ישראל מרוזין זצ"ל, גילה לנו רז זה, בהסכמתו לספר באר הגולה וכתב בזה"ל:

"ובגלות האחרון בעיקבתא דמשיחא יהיה נפתח שער הנו"ן שבטומאה שהיא מינות ואפיקורסות רחמנא ליצולן וכו', והבטיחנו הבורא ית"ש על ידי נביאו, שכל מי שירצה להחזיק באמונה המורשה לאבותינו יתחזק, ומן השמים יסייעוהו אחר התאמצותו שיתאמץ בכל כוחו להציל עצמנו מפח יקשם, ויראה לנו נפלאות להצילנו מידם כמו הנפלאות שעשה לנו במצרים עכלה"ק.

וכן כתב הגה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמרנא זצ"ל בספרו עשירית האיה (פר' בחוקותי ג, י), **ובתוספת דברים, המכונים להפליא עם דברי רבינו האוה"ח הק', ז"ל: וקבלנו ששערי החמישים של הטומאה היא, של מינות ואפיקורסות שכל באיה לא ישובו ולא ישיגו אורחות חיים, וזה ניסיון דגלות האחרון עד ירחם ה' עלינו.**

אבל במצרים היה אמונה חזקה בכל ישראל ואף הרשעים היה להם אמונה ולא פקרו, ומחמת שלא היה להם תורה, לא היה בכוחם לכונוס לשער הנו"ן ולצאת משם, ולא נכנסו אלא בשער המ"ט, שאם היו מתעכבים עוד רגע היו נכנסים להיכל הנו"ן ושוב לא היה להם תקנה עולמית, ולכן נכתב (בתורה) **"נו"ן פעמים יציאת מצרים"**, ואנו בגלותא בתראה ע"י התורה יש לנו כח לצאת ולהוציא בלעם מפיהם אף משער הנו"ן, באמונה גדולה, אמונת ה' וחכמים וצדיקים עכלה"ק.

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:	ירושלים	בני ברק	מי יורק	לונדון
מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת
א"ת השבת	א"ת השבת	א"ת השבת	א"ת השבת	א"ת השבת
כ"ב חג	כ"ב חג	כ"ב חג	כ"ב חג	כ"ב חג
16:17	17:33	16:31	17:37	15:56
18:11	17:34	16:31	17:59	17:25

מחברים
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיפוי
ספרי אור החיים

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצבים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • ביתר עילית: הר"ן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרב"ם 10 • נתניה: 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

ספרי אור החיים
מרכז הספר והיהודי הגדול בעולם

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

וִירָא בְּסִבְלָתָם:

היציאה הדרמטית באמצע האסיפה: מדוע קטע פוסק הדור,

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, דיון הרת גורל עם מרנן הגאונים רבי אהרן קוטלר
ורבי יעקב קמינצקי, ומיהר לחתונה מסתורית שלא של משפחתו.

החדר היה סגור, הדלת היתה נעולה. מחוץ לחדר המתונו רבנים ועסקנים נודעים, שהמתונו להכרעות שייצאו מן החדר הסגור. בתוכו, הסתגרו באותה עת שלושת ענקי הרוח שהנהיגו את יהדות ארצות הברית: הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, והגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל. שעה ארוכה דנו גדולי הדור בשאלות כבדות משקל, שקלו אותן במאזני התורה שבראשם, וקיבלו הכרעות חדות כתער...

לפתע, בעיצומה של הישיבה, התנצל רבי משה בפני חבריו, ופנה לצאת. הוא ביקש את סליחתם כי יש לו חתונה חשובה שהוא חייב ללכת אליה, ולפיכך לא יוכל להמשיך בדיון. הוא מיהר לרכבו של תלמידו שהמתין לו, וביקש להגיע לאולם פלוני. 'אני צריך להגיע לחתונה והשעה כבר מתאחרת...', אמר רבי משה.

התלמיד הופתע והתעניין: 'חתונה? שמחה? זה בן משפחה?' - התעניין בנימוס. 'לא משפחה, שכן הרבנית אינה מצטרפת...' - הסביר רבי משה בפשטות, והתלמיד הרהר כי כנראה מדובר בחתונה צאצא של מי ממקורביו ושומעי עצתו של רבי משה, כמקובל. הן בכל יום היה רבי משה יוצא לחתונות, נכנס, מאחל מזל טוב, ויוצא. לפעמים - כמה חתונות בלילה אחד...

כשהגיעו לאולם, ההתרגשות בו גאתה לפסגות... פוסק הדור, מנהיג היהדות החרדית הגיע! הכל נקבצים ובאים לפתח האולם, לברך ולהתברך מפיו של רבי משה. גם המחזות - אבי החתן נזעק מיד אל פתח האולם, וקיבל אותו בכבוד מלכים. רבי משה לחץ את ידיו בברכת 'מזל טוב' לבבית, והסביר בקצרה שהגיע מצד הכלה. 'זכיתם באוצר יקר מאוד, כלה נאה וחסודה', דעו להעריכה! - הוסיף ואמר למחזות בחיור רחב, תוך התנצלות על שאיחר לבוא, בשל אסיפת רבנים דחופה...

שלא כמנהגו, התעכב רבי משה זמן רב בשמחה, לחץ ידיים לתור ארוך של אנשים שבאו להתברך מפיו, כשכל אחד מהם שמח על היותו שותף בשמחה שגדול הדור הוא חלק ממנה... אחר כך קם רבי משה ורקד עם החתן בהתלהבות, כשכל הקהל מצטרף למנגלים השמחים, בטבורם ניצב רבי משה המפזז ומכרכר לכבוד שמחת חתן וכלה. לבסוף, נפרד רבי משה מהחתן באיחולים לבביים, תוך שהוא מוסיף ומשבח את הכלה באוזניו, ואחרי שהתעכב זמן כה רב - פנה לצאת...

רגע לפני שיצא, ביקש שיקראו גם את הכלה לירכתי האולם, בירך גם אותה ב'מזל טוב' והוסיף ברכות מקרב הלב, ואף התנצל על האיחור בהגיעה לשמחתה, בשל היותו טרוד בנושא חשוב בענייני הכלל, אך למרות זאת - זכר מהשמחה והגיע. הוא הוסיף ואמר כי הבחין שמשפחת החתן היא משפחה לתפארת, ולכן אין לו ספק כי הקשר יהיה לבנין עדי עד ולדורות ישרים ומבורכים...

כששבו לרכב, חש התלמיד - הנהג כי הוא לא מצליח לכבש את סבלנותו. 'אינני מבין...' גמגם התלמיד, 'של מי שהיתה החתונה הזו, בשבילה עזב הרב אסיפת רבנים דחופה, למרות שאין זו שמחה משפחתית. לא זו בלבד, הרב התעכב זמן רב ואף השתהה לברך את הכלה! מה היה כאן?' ורבי משה נענה לו בחיור ואמר: 'אספר לך...'

היה זה ימים ספורים קודם לכן. על דלתו של הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, נקשה נערה צעירה וזרה, חיוורת ומבויישת. מיד בכניסתה פרצה בכי, וביקשה לשוחח עם הרב. כשנכנסה, סיפרה שהיא בת למשפחה עניה מירושלים, ובמאמצים לא מבוטלים - שודכה לבחור המתגורר בארה"ב, ונקבע שהחתונה תתקיים שם. בני משפחתה ניסו להשיג מימון לטיסות, אך העוני והדלות ששררו בביתם - ליוו אותם גם בסוכנות הנסיעות, וכך - לא היה בידם לרכוש אלא כרטיס טיסה אחד, לכלה בלבד...

'אני כאן לבד, לבד, לבד!' - התייפחה הנערה בחדרו של רבי משה, 'אין לי אף אחד בעולם. אני מהרהרת איך תיראה חתונתי, כשצד החתן יתפלא ובצדק, האם זו נערה עזובה? האם זו נערה חסרת משפחה? איזו מין כלה זו שאין אף קרוב משפחתה בחתונתה?' - אמרה הנערה וניגבה דמעות שהתפרצו מעיניה...

'אולי יואיל הרב להגיע לשמחת חתונתי, והרי כל ישראל קרובים ובני איש אחד אנחנו, בבקשה יציג עצמו הרב כקרוב משפחתי, וקרוב משפחה כמו הרב - מכסה על חסרונם של כל קרובי המשפחה!' - פרשה הנערה את בקשתה המפתיעה...

אך הרב דווקא לא עשה מזה ענין, ומיד אורו עיניו. 'בוודאי, אשמח לבוא!' - הגיב במאור פנים, ורשם לפניו את התאריך ושם האולם. 'תנוח דעתך, אני אבוא!' - הבטיח רבי משה לכלה הנסערת, שחשה כי כוחות חדשים ורגועים ננסכים בה לנוכח המחוה המרגשת, והיא יצאה מביתו עליזה

וַיֵּצֵא אֶל אַחֵיו:

השיעור הגדול שלימד רבי איסר זלמן -

עדיף להתפלל באופן המוגדר כ"בדיעבד"

לפי הרמב"ם, ובלבד שלא לגרום

חלישות הדעת, צער או אכזבה ליהודי פשוט

המצפה לתשומת לב.

סיפר הגה"צ המקובל רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א: סיפר לי הגאון הרב יעקב אליעזר שוורצמן שליט"א, ראש ישיבת לייקווד שבירושלים עיר הקודש, עובדא נפלאה מזקנו הגדול מרן רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל.

פעם אחת, בעת שעסק רבי איסר זלמן בחיבורו המפורסם "אבן האזל" על הרמב"ם בחלק 'מודע-אבה', הגיע לבירור זמן קריאת שמע ותפילת שחרית. ולאחר שהעמיק בעיון ההלכה ובירורה המקיף כדרכו בקודש, העלה מסקנתו בדעת הרמב"ם שזמן קריאת שמע ותפילה הנכון לכתחילה, הוא בעת נץ החמה דייקא כוונתיין, והתפילה שלא כוונתיין הרי היא כמו בדיעבד. [עיי' מה שכתב באבן האזל"ל פ"א מהלכות קרי"ש הל' יא-יב].

דרכו של רבי איסר זלמן היתה מאז ומתמיד להתפלל שחרית בבית הכנסת המרכזי שבשכונת "בתי ראנד" [ראנד שול], שם היו מתפללים שלא כוונתיין, אלא מאוחר יותר. אך עתה לאור מסקנתו המחודשת בדעת הרמב"ם, הוחלט בדעתו שיש מקום לחוש למעשה לשיטת הרמב"ם, ומן הראוי להחמיר להתפלל תפילת שחרית כוונתיין!

ואכן קבע עם הבחור העוזר, תלמידו שהיה ישן בביתו ומסייע לרב ולרבנית בכל הנצרך להם [היוז בחור], שלמחרת בבוקר ישימו קום בהשכמת הבוקר, כדי ללכת לתפילת שחרית כוונתיין.

לפנות בוקר הקיץ הבחור בשעה היעודה, והנה רואה הוא שר' איסר זלמן כבר קם מזמן, והוא מתהלך בביתו אנה ואנה, כחושב ומתחבט בענין קשה וסבוך. הבחור הזדרז והכין את עצמו ליציאה לדרך, וכשראה שהראש ישיבה מתעכב, ניגש אליו ביראת הכבוד והעיר לו בעדינות שהשעה מתאחרת, ואם נמתין עוד הרי נפסיד את המנין של וותיקין!

לפליאתו, ענה לו ר' איסר זלמן בגאונות ישרות מידותיו המתוקנות: 'התבוננתי היטב בדבר, והגעתי למסקנא שלא להתפלל בנץ!' - ופירש טעמו ונימוקו עימו: הנה בבית הכנסת שבבתי ראנד, שם אני מתפלל בקביעות זה רבות בשנים, יש מנין קבוע של יהודים טובים מן השכונה, שהתרגלו במשך השנים בדקות הספורות שלאחר התפילה, תוך כדי קיפול הטלית והתפילין, שמברכים איש את רעהו בברכת צפרא טבא!, ודורשים ומתעניינים איש בשלום רעהו, כאשר מצוי בבתי כנסיות של מניינים הקבועים בכל יום.

והנה ערכתי חשבון נפשי, שישנם שם כמה יהודים שנהנים מאוד כשהראש ישיבה שואל בשלומם ומתעניין בטובתם, והשיחה פורתא הזו שלאחר שחרית נוסכת בהם כוח ועידוד רב! - ועתה אם אפסיק להתפלל שם, אגרום להם חלישות הדעת, ואגזול מהם את החיזוק וההנאה הזו שיש להם בפתיחת יומם...

עדיף לי אפוא - סיים ר' איסר זלמן - 'ללוותר על 'לכתחילה' של הרמב"ם, העיקר שלא לגרום צער ואכזבה וחלישות הדעת לאיש ישראל!'

(טיב הקהילה)

חיך רבי משה והגיב: 'הלא תבין, וזה כה פשוט: אחרי החתונה - כשתשמע הכלה שהייתי והשתתפתי - בוודאי תשמח עד מאוד. אך עד אז, לאורך שעות החתונה, יעיק עליה ליבה, משהו יטריד את מנוחתה, אי שם בירכתי מוחה ברגעיה השמחים ביותר - טטריד אותה השאלה אם אכן באתי, האם הייתי, והאם גרמתי לה לחוש חשובה ונערצת במשפחת החתן... לפיכך פשוט שאחרוג ממנהיג ואפנה לברכה, למען תדע כי הייתי, ואז תוכל לשמוח ברוגע ובאופור!'

<<<

וצוהלת...

ככל הסיפור הזה סיפר רבי משה לתלמידו - נהגו, ששמע מהגאון הנודע - דרגה נוספת של גאונות, הפעם במידות ובאחריות לשאת בעול של דאגת הכלה, ולשמחה ביום שמחתה. אך עדיין הוקשה לו: 'ניחא שהרב השתתף כה ארוכות בשמחה, אך מדוע נצרך הרב לחרוג ממנהגו ולבקש לברכה באופן אישי - דבר שהרב אינו עושה גם בשמחות קרובי משפחתו הקרובים ביותר?'

חיך רבי משה והגיב: 'הלא תבין, וזה כה פשוט: אחרי החתונה - כשתשמע הכלה שהייתי והשתתפתי - בוודאי תשמח עד מאוד. אך עד אז, לאורך שעות החתונה, יעיק עליה ליבה, משהו יטריד את מנוחתה, אי שם בירכתי מוחה ברגעיה השמחים ביותר - תטריד אותה השאלה אם אכן באתי, האם הייתי, והאם גרמתי לה לחוש חשובה ונערצת במשפחת החתן... לפיכך פשוט שאחרוג ממנהגי ואפנה לברכה, למען תדע כי הייתי, ואז תוכל לשמוח ברוגע ובאושר!'

באמת אמרו, גדול החלק השני מהחלק הראשון... לא זו בלבד שגדול הדור הטריוויה עצמו, לא רק שנוב אסיפת רבנים חשובה למען כלה לא מוכרת, לא רק שהציג עצמו כקרובה כדי לייקר את ערכה בעיני המשתתפים, ולא רק שהתעכב מעל ומעבר למקובל כדי שהכל יראו ויחשוו שהוא אכן קרוב ושמח עם הכלה - - -

אלא שעד כדי כך טרח ויגע, להיכנס לעומק מחשבת הכלה ולרדת לפרטי הפרטים שבליבה, ולעשות משהו שלא התבקש בכלל - לברכה כדי להסיר ממנה את הספק, כדי לתת לה לחוות את שמחתה במלואה, באושר ובצלחה, מתוך ידיעה כי בקשתה התקיימה במלואה!

כמה דרך חיים מופלגת כדאי ללמוד מסיפור זה, המופיע בהגדה של פסח - מקרבן לתורה! מפי הגה"צ רבי אהרן טויסיג שליט"א. כמה מחשבה, תשומת לב, השקעת הבנה וירידה לפרטים, כדאי להעניק ליהודי אחר, כדי לשמחו, לשמוח עמו, לתת לו את התחושה הטובה ביותר שאנו אתו, שמחים אתו, משתתפים בצהללו!

נכון, כולנו טרודים, עסוקים, מתרוצצים ממשימה למשימה וצריכים להספיק כל העת... אך ברגע בו ניכנס לשמחת ידד, הבה נראה לנגד עינינו את רבי משה עוזב אסיפה חשובה, משתתף בשמחה שעה ארוכה, ולא נחה דעתו עד שהוא מרגיע את הכלה ומברכה - הכל כדי שמישהו אחר ישמח בתכלית, ויחוש כי הוא עמו ברגע שמחתו... הבה נאמץ את ההתנהגות הזו, להיכנס לשמחה עם כל הגוף והלב, להיות שם ולחוות עם החבר את האושר, את הרגעים השמחים!

כמה כדאי לאמץ את הנהגה הזו, להתרגל לפעול כך. הבה נשמח באמת, נשתתף עם כל הלב, נקודר עם כל העוצמה בשמחת חברים - כי רק כך אנו באמת שותפים מלאים ומאוחדים, וזוכים בסייעתא דשמיא ופתיחת שערים!

(פיני פרשת השבוע)

למען יאמינו כי נראה אליה:

שניות ספורות לאחר שהאב השליך את יהבו על בוראו, חשף משחק ילדים תמים את האבידה דווקא במקום שנסרק שוב ושוב, כעדות מוחשית לכך שהעיניים רואות רק

כשמשמחים מחליטים.

מספר הר"ר ישראל מרדכי קלופפר אחיסמך: מוצ"ש, חזרתי מתפילת מעריב, רוצה לגשת להבדלה. אך רואה אני שהבית לא בכיוון בינתיים, מקלחים את הקטנים, היותר גדולים עוזרים להוציא את השבת. קיפתי אני את טליתי, עוד כמה עזרות קטנות, מתיישב על הספה לוקח ספר ביד, לאחר מכן עובר לחדר המשחקים לפקח על הפיניש האחרון. סוף סוף בני הבית מתחילים להתקבץ להבדלה, אך הכובע שהנחתי כנראה באחת התחנות, כאילו התאדה. אחרי חיפוש מהיר בכל מקום שניתן להעלות על הדעת מידית, כיבדתי את בני הגדול במצוה, והוא הבדיל על היין.

"תכליס למעיישה" הכובע איננו. באותה שעה עוד לא ידעתי כי התעלומה הזו הולכת להטריד את מנוחתי לאורך הימים הקרובים. כאשר בכל כניסה או יציאה מהבית אני מנסה לשחזר שוב ושוב היכן הייתי ואיפה הנחתי, ופעמיים או שלוש ביום אני מבצע סיבוב כמעט זהה: בודק מאחורי הספה, מתחת המיטה בחדר המשחקים, פותח וסוגר ארונות, וחוזר חלילה, וכבר מרגיש בזז מול האמונה הטפלה, כביכול עוד מאמץ לחפש הדק היטב באותו מקום - יועיל או יעזור להמציא את הכובע יש מאין. האמת שהתפללתי כמה פעמים תוך כדי חיפושים, אבל חשבתי לעצמי שעלי להקדיש לכך תפילה מושקעת יותר, רציתי גם להתפלל על כך לפני "היו לרצון" בעמידתי לפני המלך, אך פעם אחר פעם הענין נשכח ממני, ורק בכניסה הבאה לבית תוך כדי חיפוש מטריד, מלמלתי שוב פרק תהילים ופסוקי בטחון, וקיוויתי שוב להשם, אך הטרדה סביב התעלומה הבלתי מוסברת ושגרת החיפושים - חזקים היו יותר מכל אלו.

השבת הבאה כבר קרבה, ניגשתי לשכני שיבדוק במצלמות האבטחה של הבניין אם חזרתי ממעריב כשהכובע חבש לראשי, והתברר תוך זמן קצר שאכן כן.

אז הכובע מוכרח להיות בבית, אבל בבית הוא לא, אולי הקטן שלי זרק אותו מהמרפסת, אך גם שם כבר בדקתי בלילה וביום לא פעם, הכובע איננו. יום שישי הגיע - ופתרון התעלומה לא. אף שאני חובש בשבת כובע זהה לזה של ימות החול... כובע היום חול שלי כבר לא מחמיא, לא לי - ובוודאי לא לשבת קודש. טרם יציאתי מהבית למנחה גדולה אני מביטח פרס לילד שימצא לאבא את הכובע, עכשיו הדחיפות כבר גדלה ותופסת את הראש, המצפון גם הוא מצטרף לחגיגה, ומתחיל להציק "היית צריך לרוץ לקנות חדש" "לא התפללת מספיק" "איפה הביטחון שלך". והנה אני לפני "היו לרצון"... כעת כבר לא ניתן לשכוח להתפלל. הו הו איך אני מתפלל, לא חלמתי שאי פעם אתפלל ככה חזק על כובע.

מיד עם יציאתי ממדרגות בית הכנסת אני פוגש בידי שנוהג מידי שבוע לחלק עלון בשם "בטחון שבועי" בבתי הכנסת בשכונה. הרגשתי שרק "ביטחון" זהו המנוס האחרון, אמרתי בליבי:

אשתף את האברך הצדיק הזה, נתחזק יחד. שלא כדרכי פניתי אליו ושיתפתי אותו בתעלומה, והוא עונה לי, אתה יודע מה הרביה שלי הרב מנדל שליט"א אומר על כגון זה? תהיה רגוע, הקב"ה יודע איפה הכובע שלך והוא נמצא במקום הכי טוב עבורך, מה יש לדאוג... הוא מחייך חיוך רחב ומוציא ממני חיוך כנגד, ופונה לדרכו.

שתי פסיעות, והטלפון שלי מצלצל, "אבא מצאתי לך ת'כובע" עוד לפני שבררתי פרטים, אני עוצר את ידי מעביר את המכשיר לרמקול, אומר לבן התשע שלי: "לא שמענו טוב מה אמרת", ויחדיו שמענו בשידור חי את הבשורה: "מצאתי את הכובע הוא היה מאחורי הספה". זר לא יבין את זאת, את מהות ועומק השמחה והתפעלות של שנינו. זהו אושר השמור רק לבוטחים!

מה מתברר לאחר מכן? לא פרס ולא שום חיפוש. באותו מקום, בחלל המשולש שנוצר מזווית הקיר שמאחורי הספה הפינתית, המקום בו ביקרתי מידי יום לא אחת, שם הוא שכן. בדיקו באותם שניות בהם אנחנו מתחזקים בבטחון בצורנו, נכנס לבני איזה רצון קונדסי לבצע "גלגול" (סלסה בלעז) לעבר אותה הפינה, והנה הוא מרגיש ברגלו משהו רך כזה מאחורי הווילון הארוך, מיד ניצתת לו המחשבה "זה בטוח הכובע", ואכן תיכף חייג אלי לברשני כי מגיע לו הפרס...

הכובע המתין בסבלנות באותו מקום שבו חיפשתי אותו כל יום, אלא שהסתתר בין הווילון לקיר, בהמתנה שאני אעשה את המוטל עלי, אתפלל ואתחזק בביטחון בבורא!

בסעודת השבת כאשר התבררו כל הפרטים, אמרתי וטענתי לבני כי הוא עוד יקבל איזה שהוא פרס, למרות שלא הפרס שעליו הכרזתי טרם יציאתי הוא שגרם למציאת האבידה, אבל הוא יחד עם כל בני המשפחה קבלנו כאן פרס עצום וגדול, את ידיעת הזהב המוחשית כי "מי כהשם אלוקיני בכל קראינו אליה" "והבוטח בה" חסד יסובבנהו". וכך בשבת קודש לא היה מלבושי של שבת כמלבושי של חול, חבשתי כובע ישועה בראשי.

(גל' בן־חזני בצנז'ר)

שתי פסיעות, והטלפון שלי מצלצל, "אבא מצאתי לך ת'כובע" עוד לפני שבררתי פרטים, אני עוצר את ידי מעביר את המכשיר לרמקול, אומר לבן התשע שלי: "לא שמענו טוב מה אמרת", ויחדיו שמענו בשידור חי את הבשורה: "מצאתי את הכובע הוא היה מאחורי הספה". זר לא יבין את זאת, את מהות ועומק השמחה והתפעלות של שנינו. זהו אושר השמור רק לבוטחים!

פנינים על הפרשה:

לשעבר את ניצוצות הקדושה תחת שבי הקליפות בחזקתו.
עוד הוסיף פרעה הרשע לחשוב, כי אם ישתתפו ישראל מרצונם
בבנין הטומאה, תהיה בזה עדות לכפירתם בעיקר חלילה. אך אם
יעביד אותם כבר מתחילה בשעבוד ועיניו לא תהיה הוכחה לכך.

תיקון חטאי דור המבול, הפלגה, וסודם
אמנם, שורש דבר זה יסודו היה בטעות, שנבעה מידיעתו של
פרעה כי נשמות המשועבדים במצרים כבר נדחו שלוש פעמים מן
הקדושה. כי נשמות אלו היו נשמות אנשי דור המבול, דור הפלגה
ואנשי סדום, שבכל פעם מחדש לא ניצלו את ההזדמנות שניתנה
להם, ולא תיקנו את מעשיהם הרעים. משום כך סבר פרעה כי לאחר
שלוש פעמים לא תהא להם יותר תקומה, ובואם למצרים בשבי
בפעם הרביעית תהיה מפלתם הסופית חלילה. אך באמת עצה ה' היא
תקום, ותיקנו בני ישראל את כל הדורות שקדמו להם.

רמז לענין זה נמצא בתיבת 'פרך', שחשבונו בגימטריא עולה
במנין התיבות 'מבול פלגה סדום' (300), וזהו 'ועיבדו מצרים את בני
ישראל בפרך' - בגלל טעותם הנרמזת בתיבת 'פרך' כאמור.

שפרה ופועה - כאמהות הקדושות

אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה... ויהי כי יראו המיילדות
את האלקים ויעש להם בתיים (שמות א, טו-כא)

זכותן של המיילדות

רבותינו זכרונם לברכה מגלים כי שפרה ופועה אינן אלא מרים
ויוכבד, אמו ואחותו של משה רבינו עליו השלום. בזכות מעשיהן
הטובים שנעשו במסירות נפש, המשיך קיומו הפלאי של עם ישראל.
והקדוש ברוך הוא גמל להן כגמולן הטוב ושיילם להן שכרן משלם.

מדוע נשתנו שמות המיילדות?

רבינו זיע"א (מחשבוני הלבן, שמות) עומד על העובדה שהתורה לא
כתבה את שמותיהן הידועים של שפרה ופועה, ושואל מדוע שניתה
התורה את שמותיהן? ואמנם, חכמינו זכרונם לברכה דרשו את
שמותיהן אלו על שם טיפולן בתינוקות. שפרה שמשפרת את הולד
ופועה שפועה לו, אך מדוע לא נכתבו שמותיהן הנודעים?

כוחה של האות ה"א

הדבר יתפרש על פי האמור בזהר הקדוש בתחילת פרשת בהר
(ח' דף ע"ב), שהאות ה"א רומזת לשמיטה ויובל. ר' זה מסר הקדוש
ברוך הוא לבניו, ולא גילוה לאומות העולם, משום שבכך ר' זה
לסייע להתקבלות התפילות בשמים. סוד זה נדע לרחל אימנו עליה
השלום, וכפי שכתב רבינו האר"י זיע"א (שער הפסוקים פרשת ויצא),
שרחל אימנו ראתה כי שמן של כל האמהות הקדושות - שרה רבקה
לאה בלהה וזלפה - נחתם באות ה"א, ואילו בשמה אין אות זו נמצאת.
משום כך, ביקשה מאת יעקב אבינו שיקח את בלהה שפחתה לאשה,
משום שבשמה מצויה האות ה"א פעמיים, ויש בכוחה להועיל גם
לרחל. וזהו שביקשה מאת יעקב (בראשית א, א) "הנה אֶמְתִּי בְלָהָה בִּא
אֵלַיָּה וְתֵלֵד עִלַּי בְּרָכִי וְאֶנְבֶּה גַם אֲנִי מִמֶּנָּה".

על כן גם את יוכבד ומרים הצדקניות הכתירה התורה בשמות
המסתיימים באות ה"א, כדי שיוכר גם הן לברכה מיוחדת זו.

שפרה ופועה - כרחל ולא

עוד יש לפרש כי רצתה התורה לרמוז על גודל זכותן של נשים
צדקניות אלו, שזכו להיחשב בין האמהות הקדושות. כי השם 'שפרה'
עם הכולל עולה בגימטריא 'ירושלם' (586), ו'פועה' עולה בגימטריא
'ציון' עם האותיות והכולל (161). שמות אלו רומזים לרחל ולאה, כפי
שכתב רבינו האר"י זיע"א (פרי עץ חיים שער תיקון תצות פרק ד) על הפסוק
'תרחם ציון ותבקנה חומות ירושלם', שציון כנגד רחל וירושלים כנגד
לאה. מכאן שגדולה מעלת שפרה ופועה כמעלת האמהות הקדושות.
בזכות מעשיהן ודגולתן ומעלתן הגדולה, זכו יוכבד ומרים
הצדקניות שייכנו להן בשמים היכולות להיכליתן של האמהות
הקדושות, שהרי כפי האמור כאן גדולה מעלת שפרה ופועה כמעלת
רחל ולאה.

זהו מה שרומז הכתוב אחר כך בתארו את שכן, ואומר: 'ועש
להם בתיים'. התיבות 'להם בתיים' עולות כחשבון התיבות 'הן היכולות
עם הכולל' (527), רמז להיכליות העליונים להן זכו.

העצות כנגד פיתויי היצר

וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם ויבן ערי מסקנות
לפרעה את פתם ואת רעמסס (שמות א, יא)

שבע יפול צדיק וקם

אין סוף לדרכים בהן מנסה ביצר הרע להסית את האדם מעבודת
הבורא יתברך. מנער ועד זקן, מדל ועד עשיר, אין אדם הנמלט מן
המכשולים אשר שם היצר הרע בדרכו. אך היודע כי כל אלו נועדו
לנסיון לו, למען יזכה בטוב הנצח, מקבל באהבה את העובר עליו,
עד בואו אל מקום מנוחו.

טרודת האדם כדי לבטלו מעבודת ה'

רבינו זיע"א (פיתוחי חותם, שמות) דורש על כך את הפסוקים העוסקים
בשעבוד מצרים. כאן מתואר כי המצרים שמו על בני ישראל 'שרי
מיסים', כדי להכביד עליהם את עולם ולשעבדו לצרכיהם. וכמותם
כך היצר הרע, מכביד על האדם בהוצאות ממון שלא לצורך, ובמסים
וארנוניות מטעם המלכות, כדי שלא ימצא האדם ולו רגע אחד פנוי
לעבודת הבורא יתברך, ויתפתה לרדוף אחר הבלי הזמן ללא הרף.

הזכר את העולם הבא אינו חושש מן העולם הזה

אם חלילה שומע האיש ליצרו הרע, מתקיים בו ממש לשון
הכתוב 'למען ענתו בסבלותם', כי בכל יום ויום כבד עליו עולו של
היצר הרע יותר ויותר. אך האיש החכם אשר יבן את זאת, יודע כי
אין טעם להצטער על הקנינים המדומים ועל הבלי העולם הזה, כי
אין קשיי העולם הזה נחשבים למאומה לעומת הצער הנורא ונצחי
המעוות לעולם הבא לעוברי רצונו יתברך.

זכירת יום המוות והגיהנום מצילה מן החטא

לכן, כדי לבטל את טענות היצר הרע, בונה הוא בתוככי נפשו
'ערי מסכנות לפרעה' - הוא היצר הרע, כלומר, מדמה בנפשו את
אשר עולו לקרות לו בעולם העליון אם חלילה ישמע לעצת יצרו
הרע. ערים אלו נקראות 'פיתום ורעמסס'. 'פיתום' רומזת לפי התהום
- הוא הקבר, ו'רעמסס' רומזת לגיהנום, אשר בו מתמוססות נפשות
הרשעים, ואין מקום 'רע' ממנו.

נפילת הרשעים בגיהנום לאחר מותם

מלבד רמזים אלו רומזים שמות הערים גם על האדם הנלכד בהם.
כי 'פיתום' שהוא 'פי תהום' כאמור, רומז לגוף העתיד לרדת אליו
קבר. ו'רעמסס' עולה בגימטריא 'נפש' (430), רמז לנפש העלולה
ליפול ברעת עונשי הגיהנום.

כאשר מתבונן האדם בעונשים אלו, אין רחוק ממנו מעצת היצר,
וזהו 'לפרעה' - לפרוע ולבטל את טענות היצר הרע.

פרך ופה רך

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך (שמות א, יג)

תחילת עבודת ישראל היתה מרצון

ידועה דרשת רבותינו זכרונם לברכה (שמות רבה, יח) על פסוק
זה, ש'בפרך' נוטריקון 'בפה - רך'. והכוונה, כי בתחילה באו המצרים
ושכנעו את ישראל בדרכי מרמה וערמה לעבוד בעבודתם, ואפילו
פרעה הרשע הראה עצמו כמשתתף עימם. אך לאחר מכן כבר לא
יכלו לחזור בהם, ונשתעבדו בעל כורחם.

מדוע הוצרך פרעה לרמות את ישראל?

רבינו זיע"א (בגדי השרד, הגדה של פסח) שואל על כך, מפני מה
הוצרכו המצרים לעצה זו. הרי ידוע כי ארץ מצרים היתה סגורה
ומסוגרת, ומעולם לא ברח ממנה אפילו עבד אחד, ואילו היו ישראל
מסרבים בתחילה, יכלו המצרים מיד להעביד אותם בקושי ובעוני,
ולא היה מציל את ישראל מיד מצרים, ולשם מה נזקקו המצרים
לתחבולה זו?

עבדות מרצון - טביעה בקליפות

אלא נראה לפרש על פי הידוע ששעבודם של ישראל במצרים
לא היה רק שעבוד גשמי, אלא עבדות רוחנית. המצרים הרשעים
שהיו עוסקים כל ימיהם בכוחות הטומאה ועובדים לקליפות חפצו
שראשית עבודת ישראל תהיה מתוך הסכמה כביכול, ובכך תהיה
זאת כמין הודאה בשלטון המצרים עליהם. על ידי כך חשבו המצרים

עצות וסגולות:

ענייני שבת קודש (ב')

ע"י נר שבת מעלה סטרא דקדושה

להעלות נר תמיד, ראשי תבות
גימטריא לילי"ת, וסופי תבות
'תרד', לומר דבהדלקת נר שבת,
סטרא דקדושה הנקראת נר עולה,
ולילי"ת שהיא סטרא אחרת תרד.
(פיתוחי חותם פרשת אמור, ד"ה צו
את בני')

כפי סידור 'שלחן שבת' למטה, כך נעשה למעלה

כל השלחנות שמפנין ומסדרין
ישראל בכל ליל שבת, דגמתן
מסדרין למעלה באוצר אחד
קצין דגמא של מטה ממש, מי
שסדר שלחנו מבעוד יום, ועשה
כפי אשר תשיג ידו, מזכירין
אותו לטובה ולברכה, ומי שזלזל
בכבוד שבת, בהפך. לפיכך אמר
יערכנו לפני ה' תמיד, כלומר דע
מה למעלה ממך בן אדם, כי
כל שבת ושבת נצרך כל שלחן
של כל אחד לפני ה' תמיד [וגו']
ברית עולם, וכיון שכן, הזהר
בכבוד שבת ובכבוד כפי יכלתך,
וקבלו באהבה ובשמחה רבה
ונחת (ור"ח אחרי מות אבותינו),
מלא דשן, צרוך ומוכן מבעוד
יום, כדי שיאמר עליך 'הנה כי
כן יברך גבר ירא ה' (תהלים קכח
ד), ו'יברכה ה' מציון' (שם פסוק ה).
(פיתוחי חותם פרשת אמור, ד"ה ולקחת
סולת)

ביום השבת עולות התפילות של ימות החול

כתב רבנו האר"י ז"ל (עולת תמיד
שער כללות התפילות), דכל התפילות
של חול עקר עליהם הם ביום
השבת, דיום השבת הוא גמר
הדבר ותקונו בעולמות עליונים
למעלה.

(אלף בינה, אות ת"ו א)

יזהר שלא לדבר דברי חול בשבת

הזהרה הרבה על דברי חל
בשבת, כדי שלא לפגם בשבת
שהוא קדש. השמרו בקדשתו
שלא תדברו בו דברי חל, דבזה
אתם עושים פגם גדול למעלה.

(פיתוחי חותם, פרשת ויקהל ד"ה
ויקהל משה)

הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א - משגיח ישיבת מיר: עלינו מוטל תפקיד אחר, עמל ויגיעת התורה, יש חלק של רציפות בלימוד, ויש חלק של עמל ויגיעה, עמל בגוף ובמחשבה, מביאים בשם האר"י הקדוש שהעסק ביגיעת אפיית מצות, להזיע בהכנתם זה תיקון לחטאים, ומסתמא הכוונה למצות מצוה, ולא כשעוסק לפרנסה, וזה כשמדברים על הכשר מצוה, ועל אחת כמה וכמה שעמל במצוה עצמה מביא תיקון גדול.

את התהילים כי תפילותיה מתקבלות יותר, וזה גם נקרא שהוא דואג וחושב על כלל ישראל, ומלבד זאת עצם זה שהוא ממתיין קצת, זה עבודה.

חיזוק האמונה

אמרתי פעם לחברים שכדאי ללמוד חיי עולם יחד עם האשה לחיזוק האמונה, הסטייפלער ידע את המושגים ואת החולשות של הדור שלנו, (יש גם את ספר חזון איש - אמונה וביטחון, וזה כבר יותר עמוק), הסטייפלער בצדקו חיבר ספר דק חיי עולם, היום הרחיבו את הספר ואת כל מה שכתב על הדרגות של חז"ל בסגנון של מראה מקומות הם הרחיבו והביאו את דברי הגמרות, וזה ספר מפליא פלאות בחיזוק שהוא נותן, וטוב מאוד ללמוד קצת באמצע הסעודה ולהתחזק יחד.

אנחנו אנשים שמאוד ממהרים וקשה לבן אדם לעצור תוך"ד אכילה לעיין בספר או לעבוד על עצמו, אבל אני אומר לכם תעצרו דקה אחת לא יותר, דקה אחת עגולה, ובדקה הזאת תגיד משנה או הלכה בגישמאק, דקה זה הרבה זמן לקרוא את המשנה ולהסביר, אח"כ יהיה הרבה יותר נעים, והאדם יספיק יותר, תהיה לו סייעתא דשמיא ע"י זה שגם בדברים הגשמיים הוא זוכר את הקב"ה, לעצור שניה זה עבודה עצומה.

כל עבודה חשובה ורצויה כל אחד כפי כוחו, העיקר שאדם יוכל ללמוד בעמל ויגיעה, ואז אין שיעור לזכויות שלו ולתיקון שהוא עושה לעצמו.

ישנם כאלו שרוצים לצום חצי יום, כל אחד יחשוב לעצמו אם זה טוב עבורו או לא, א"א להיכנס לזה מי שרוצה אישית שיחשוב טוב ויתייצץ רבותיו.

אמר לי חסיד סלונים אחד, שבישיבה שלהם בימי השבועיים לומדים שם חמישיות כלומר, בבוקר מתחילים מתשע עד שתיים ואח"כ מארבע עד תשע, ויש כאלו שלפעמים בלילה עושים עוד חמישייה, חטוף ואכול, יש עניין של רציפות בלימוד ויש עניין של ניצול הזמן גם בזמנים קצרים, יש גישמאק בללמוד כמה שעות רצופות אבל צריך גם לדעת לנצל דקות בודדות, זה שתי מעלות חשובות, ומה שעושים בשביל כבוד שמו יתברך זה חשוב.

דיברנו על העבודה של מאמץ ויגיעה שמביא לכל ההצלחות, ובעזרת ה"י נחפש עוד דרכים איך להתקרב להקב"ה, ונזכה לאורך ימים ושנים בשמחה ובטוב לבב, ונהיה עבדים נאמנים של הקב"ה.

(הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א - משגיח ישיבת מיר - גל' להשיב נפש)

קדושת ועמל התורה אפשר להגיע לתיקון מלא שיגיע עד המקום הגבוה לתקן את פגם המוח, והעבודה שלנו תמיד ובפרט בימים אלו זה עמל ויגיעת התורה.

יש עוד עבודה מלבד התעניות וזה בעבודת האכילה, יש דברים גדולים שאפשר לעבוד עליהם למי שרוצה, אבל צריך להיזהר מאוד הדברים עדינים ביותר.

דרכי עבודה להצלחה ברוחניות

הזכרנו בעבר את הנושא של תענית הראב"ד, שזה לכשעצמו גם דבר קשה ואולי יש מישהו שמסוגל לזה ואומנם זה לא צום אבל זה שהוא לא גומר עד הסוף בבחינת תענית, צריך להיזהר מאוד לא לרמות דעת עליונה, ולהשאיר אוכל בזמן שהוא עוד רוצה לאכול, ולא כשכבר נגמר לו התיאבון.

אני לא רוצה לתת עצות כי אני לא אוהז בזה, אבל יש מושג כזה, לעצור קצת, אמרנו תמיד שעצה טובה קמ"ל, הרי כל אחד אומר דבר תורה על השולחן כדי שלא יהיה זבחי מתים, יש אומרים בתוך הסעודה ויש אומרים לפני ברכת המזון, אז אם הוא אומר את המשנה או את ההלכה באמצע הסעודה עוד כשבוער לו הרצון לאכול, זה לא תענית הראב"ד אבל זה גם דרגה גבוהה לעצור את הסעודה ולומר את הדבר תורה.

ולאחרונה ראיתי בפירוש טובי חיים על תנא דב"א שמביא בשם ליקוטי אמרים שאם אדם דוחה קצת את הרצון לאכול והוא מתיישב ללמוד ורק אח"כ הולך לאכול, זה נקרא עבודה במותר לו, והוא שובר את כח הרע ומתקרב להקב"ה, ואפילו שאח"כ הוא יאכל אבל היות שהוא דחה קצת הוא התקרב בכך להקב"ה.

כל העבודות וההנהגות הללו לא יועילו אם לא נעבוד בשכל הישר, לא יעזור שום הנהגה טובה אם זה יבוא על חשבון אשת החיל, היא גם מחכה לאכול והוא לא יכול ללכת פתאום ללמוד, צריך ליזהר בכל החומרות האלו, אפשר להדר אבל בחכמה ובתבונה.

אחד אמר לי שהוא נוהג שבזמן שהאשה מגישה את האוכל הם אומרים שנים שלושה פרקי תהילים על הכלל ועל הפרט, ואפילו פרקים קטנים ואח"כ הוא אוכל, אפשר גם ללמוד כמה הלכות בשמירת הלשון, וכבר אמר הצדיק ממנצ'סטר זצ"ל שאין בית שלמדו בו שתי הלכות ח"ח ולא ראו ישועות, זה דקות ספורות וזה מעלה גדולה.

יש שלא אומרים תהילים בלילה אז אפשר לומר בצהריים, ואפשר גם לומר תפילה בכל לשון ולא דווקא תהילים, כל אחד כמנהגו, אבל מאוד חשוב להגיד לאשה שהוא רוצה להגיד עמה

הדרך לחוש במתיקות התורה

אנחנו מתחילים עכשיו את ימי השבועיים וצריך לדבר על חיזוק בימים אלו, בישיבות לא האריכו בעניין אבל הגר"א לופיאן ועוד כן הרבו לחזק בימים אלו.

עכ"פ מה שעלינו לדעת שהחיזוק הגדול שמוטל עלינו, הוא חיזוק בעמל ויגיעת התורה, זה העבודה העיקרית שלנו, כולם רוצים להיות נקיים וזכים ובפרט לקראת ביאת הגואל שלא נבוא עם כתמים.

צריך לדעת שכל תשובה פועלת, אין תשובה שלא עושה כלום, אבל יש דרגות בתשובה יש תשובה עילאה ויש תשובה תתאה, כתוב בזוהר שיש חטאים שהתשובה לא מועילה, אבל כבר הסבירו המפרשים שלא הפשט שזה לא מועיל, אלא שגם אחר התשובה נשאר עדיין רושם הפגם שנגרם ע"י החטא.

האר"י ז"ל הקדוש גילה שבימי השבועיים ובעיקר בשנה מעוברת, אפשר לתקן תיקון גדול, להזדכך להיות נקי, והלואי שזה יהיה השבועיים האחרון לפני ביאת הגואל, וזו הזדמנות שעלינו לנצל.

בדורות קודמים היו צדיקים שצמו בימים אלו, בדורות אלו נחלשו הכוחות אבל חשוב לדעת ולהכיר מושגים שהיו כאלו שעשו צומות, תעניות וסיגופים והתרוממו על ידי זה.

להבדיל אלף אלפי הבדלות באומות העולם יש זוללים וזוללים ומאידך היו כאלו שסיגפו את עצמם וסבלו סבל רב, אך ההבדל הוא שאצל אומות העולם האכילה היא הוללות והצום הוא דיכאון וקושי, ואצל כלל ישראל האכילה היא עבודה ה' והסיגופים היא קרבת אלוקים, הסגפנים היו עושים זאת בשמחה, והם ידעו את הגבול הנכון והזמן המתאים.

עמל התורה מביא לתיקון גדול

אבל עלינו מוטל תפקיד אחר, עמל ויגיעת התורה, יש חלק של רציפות בלימוד, ויש חלק של עמל ויגיעה, עמל בגוף ובמחשבה, מביאים בשם האר"י הקדוש שהעסק ביגיעת אפיית מצות, להזיע בהכנתם זה תיקון לחטאים, ומסתמא הכוונה למצות מצוה, ולא כשעוסק לפרנסה, וזה כשמדברים על הכשר מצוה, ועל אחת כמה וכמה שעמל במצוה עצמה מביא תיקון גדול.

באגלי טל מובא העניין שכל חטא פוגם במקום מסוים בקומת האדם, ויש חטאים שפוגעים עד המוח, ולגבי תשובה אנו מוצאים בהפסרה של יתרו: ולבבו יבין ושב ורפא לו (ישעיהו, ה) שהתשובה היא ענין שבלב, אבל החטא שפגם במוח הוא מעל התשובה שהיא בלב, וא"כ אמנם שלתשובה יש מעלה עליונה אבל היא לא יכולה לעשות את התיקון המלא במה שקשור לפגם המוח.

אולם אדם שעמל בתורה ומאמץ את מוחו, הגם שכתוב פתח ליבי בתורתך שהתורה היא ג"כ בלב, אבל צריך דעת ומוח בשביל ללמוד, אנחנו צריכים לשעבד את המוח כדי לעמול בתורה וע"י

הגאון רבי מנשה ישראל רייזמאן שליט"א: על רבי משה לייב מסאסוב זצ"ל מסופר שלאשתו היתה חנות, וכאשר הרוויחה די מעות לצורך אותו היום, הוא הורה לה לסגור את החנות. וכך בוודאי עשה גם אותו יהודי בעל ביטחון במצרים: מעשר בבוקר עד עשר וחצי היה עושה שלוש לבנים, מקבל מעט מעות, הולך למכולת וקונה צרכי היום, ושב לשיבת יהודה ללמוד תורה עם כל המרץ. כך הוא עשה בכל יום ויום ולא עלה על דעתו להרוויח עוד כמה מאות שקלים כדי לאגור לימים נוספים. כיון שכן, השעבוד שלו היה קל ביותר.

גם אותו יהודי בעל ביטחון במצרים: מעשר בבוקר עד עשר וחצי היה עושה שלוש לבנים, מקבל מעט מעות, הולך למכולת וקונה צרכי היום, ושב לשיבת יהודה ללמוד תורה עם כל המרץ. כך הוא עשה בכל יום ויום ולא עלה על דעתו להרוויח עוד כמה מאות שקלים כדי לאגור לימים נוספים. כיון שכן, השעבוד שלו היה קל ביותר.

ויעבדו מצרים את בני ישראל כפָּרָךְ (א, יג)

ב"דעת זקנים מבעלי התוספות" מובא: "בפרך - בפה רך. למלמד שתלו לפרעה לבנה בצווארו, שאם יאמר אדם איסטניס אני, אומרים לו: כלום איסטניס אתה יותר מפרעה. וגם אמרו להם מתחילה שיתנו להם שכר רב, ובגלל כן כל אחד ואחד עושה עבודה בכל כוחו ליקח שכר רב, ומשבאו ליקח שכרם אמרו להם לעשות בחנם כמו שעשו בשכר... אכן שבטו של לוי היו חכמים ולא רצו לעשות עבודה, לפי שידעו שעתידין לשאת את הארון, ומתוך כך היו בני חורין".

בימים הראשונים של שעבוד מצרים, הכריז פרעה כי כל מי שישתתף בבניית ערי המסכנות, יקבל כסף על כל לבנה ולבנה. בני ישראל רצו להספיק לעשות הרבה לבנים כדי להרוויח ממון רב, ומתוך תאוות הממון עשו לבנים בכמויות גדולות. לאחר זמן הפסיק פרעה לשלם על העבודה, אבל הכריח כל אחד להשלים את 'חוק הלבנים' שעשה בעת שקיבל כסף. נמצא שכפי מה שהאדם שיעבד עצמו כאשר עבד תמורת ממון, כך הוקשה לו שעבוד מצרים.

זו בעצם פנימיות חטא 'עץ הדעת', שאין לאדם אמונה וביטחון והוא משעבד עצמו להשגת פרנסתו.

נצייר לעצמנו יהודי במצרים שעבד על מדת הבטחון והיה בוסח בהש"ת שסיפק לו פרנסתו. הרי גם כאשר התפרסמה המודעה שעבור כל לבנה ולבנה יקבלו תשלום - בהיותו בעל ביטחון לא היה עמל מעבר למה שנצרך לו לאותו יום. כמו הלל הזקן שהיה מרוויח טרעפיק לצורך אותו יום ותו לא. כך נהגו רבים מגדולי ישראל, שהיו דואגים רק לצורך אותו היום ולא יותר. על רבי משה לייב מסאסוב זצ"ל מסופר שלאשתו היתה חנות, וכאשר הרוויחה די מעות לצורך אותו היום, הוא הורה לה לסגור את החנות. וכך בוודאי עשה גם אותו יהודי בעל ביטחון במצרים: מעשר בבוקר עד עשר וחצי היה עושה שלוש לבנים, מקבל מעט מעות, הולך למכולת וקונה צרכי היום, ושב לשיבת יהודה ללמוד תורה עם כל המרץ. כך הוא עשה בכל יום ויום ולא עלה על דעתו להרוויח עוד כמה מאות שקלים כדי לאגור לימים נוספים. כיון שכן, השעבוד שלו היה קל ביותר.

הגמרא (עירובין יג ע"א) מספרת על רבי מאיר שהיה לבלר, וכתוב במדרש שהיה מקבל עבודה רק בתחילת השבוע, וכאשר היה לו די כסף לצרכי אותו שבוע, שוב לא קיבל עליו מלאכות והיה אומר לאנשים שיבואו עליו בשבוע הבא. זאת מכיוון שלא היה דואג את דאגת המחר, אלא עושה את ההשתדלות הנצרכת לאותו שבוע ולא יותר.

זהו הלימוד משעבוד מצרים, שהאדם משעבד עצמו ללא צורך, ואם היה בעל ביטחון - לא היה צריך לעמול קשה.

(הגאון רבי מנשה ישראל רייזמאן שליט"א - נאה דורש)

הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א: ובה יש לבאר הפסוק בפרשתו: 'וַיִּתְּרָאן הַמִּלִּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וגו' וַתַּחֲיֶינָן אֶת הַיְלָדִים', דהיינו שזהו העבודה של ה'מילדות' - דהיינו גדולי ישראל המפרנסין את העם - להחיות את ישראל ולעשותם כקטן שנולד.

דרך הצדיקים להמשיך חיות לחולי ישראל סיפר הרה"ח ר' נחמן יוסף ווילהלם זצ"ל, שבילדותו היה יתום, והתגדל בביתו של הרה"ק בעל הכנסת יחזקאל מראדאמסק זצ"ל שפרס עליו חסותו וגידלו כבן.

ה'כנסת יחזקאל' היה דבוק בלב ונפש לרבו הרה"ק משינאווא זצ"ל (יומא דהילולא קדישא ו' טבת) והיה מרבה לנסוע אליו לעיתים קרובות. ור' נחמן יוסף שהיה כבר בחור צעיר חשקה נפשו להצטרף אליו בנסיעתו, ותדיר היה מתחנן אליו שיקחנו עמו, אך הכנסת יחזקאל סירב כיון שהוא יתום, והדרך ארוכה וקשה, והוא חושש לקחת אחריות עליו. אך ר' נחמן יוסף לא ויתר על חלומו.

יום אחד החליט לנסוע לבדו לשינאווא. הוא נטל רשות מן הכנסת יחזקאל, צרר עמו קצת חפצים וגם סכום כסף נכבד שישמש אותו להוצאות הדרך, ויצא לדרכו. והנה, היות ולא היה לו שום 'פאספארט' לא היה יכול לעבור את הגבול בין פולין לגאליציע בדרך הרגילה, על כן חיפש דרך לעבור את הגבול באופן לא חוקי, כמו שעשו רבים וטובים מבני ישראל. הוא ביקש וגם מצא נכרי מאנשי המקום שהסכים להעבירו את הגבול תמורת סכום כסף וילכו שניהם יחדיו. אמנם, באמצע הדרך הרגיש הגוי שהבחור הלז מחזיק בכיסו צרור כסף נכבד, וגם חבילת בגדיו ושאר חפציו היו שוים סכום הגון, על כן החליט להעביר לרשותו את רכושו - לעבור את הגבול בנהר ולהעבירו באופן שיטבע בוודאי, ואז באין יורש אחר בסביבה יקח הוא את הנכסים בליט ברירה...

ואכן בהגיעם לנהר הובילו הנכרי לנקודה מסוימת באמרו שכאן המים אינם עמוקים ואפשר לחצות את הנהר ברגל. הוא עצמו נכנס בנהר ועברו בקלות בשחיה מצד לצד, אחריו נכנס ר' נחמן יוסף שלא חשד במאומה והתחיל ללכת. והנה תוך כמה רגעים הרגיש הבחור שהוא נפל לסכנה גדולה, הוא הבין שהנכרי רימה אותו בעצם ואפילו ראה אותו כשהוא מחכך ידים בהנאה וממתין לסוף שיבוא עליו. הוא ניסה להתאמץ ולצאת אך לא עלתה בידו, המים שטפו אותו למעלה ראש והוא כבר ראה את קיצו הולך וקרר.

פתאום קרא וזעק מנהמת לבו: "רבונו של עולם! עזרני נא בזכות זה שאני נוסע אל הרה"ק משינאווא והצילנו מן המים הזידונים!". באותו רגע הרגיש רוח חזקה שנושאת אותו ודוחפת אותו אל עברו השני של הנהר, והנה הוא כבר אוזח בעשבים הגדלים על שפת הנהר. תיכף כשעלה התחיל לרוץ ולברוח מהרה בטרם יקלוט הגוי מה שאירע כאן ויחל לרדוף אחריו. הוא רץ ורץ עד שהגיע לשוב יישוב יהודי, שם נכנס לבית הראשון שמצא ונפל באפיסת הכוחות. היהודי בעל הבית טיפל בו במסירות, האכילו והשקוה והכין לו מטה חמה, שבוע ימים שהה ר' נחמן יוסף אצלו עד שחזר לאיתנו, לאחר מכן נפרד ממנו לשלום והמשיך בדרכו לשינאווא.

והנה בהיכנסו היה הרה"ק משינאווא מסובב עם תלמידיו, ומיד כאשר התייצב ר' נחמן יוסף בפתח הבית, עוד בטרם פצה את פי לומר משהו, נענה הרה"ק משינאווא ואמר תוך כדי שהוא מקיש על השולחן באצבעו כדרכו: "יחזקאל האט שוין געפראוועט א מופת? יחזקאל פראוועט נישט קיין מופת! יחזקאל קען נישט פראווען קיין מופת..." [יחזקאל כבר עשה מופת? יחזקאל לא עושה מופת! יחזקאל לא יכול לעשות מופת].

לאחר מכן כאשר ניגש ר' נחמן יוסף ליטול שלום, הרים עליו הרה"ק משינאווא את קולו וגער בו: "הכייד העזת להכניס את עצמך למקום סכנה ולהפיל הכל על כתפי...!?", אז הבין ר' נחמן יוסף מי הגיע לעזרתו בנהר...

ר' נחמן יוסף נשאר שם תקופת מה כאשר הרה"ק משינאווא מקרבו מאוד, הוא הושיבו בקרבת מקום ואפילו בשעת התפילה זכה לעמוד לידו. מאותם ימים סיפר ר' נחמן יוסף מה שראה במו עיניו, שבאמצע התפילה הביאו חולה שהיה משותק בכל אבריו רח"ל והנחיתו ליד הרה"ק משינאווא. והנה כאשר הגיעו לגאלי ישראל קודם שהתחילו שמונה עשרה, הסתובב הרה"ק משינאווא והסתכל ממושכות על החולה המשותק, והנה פתאום התחיל החולה לנוע ולעיניו כולם קם על רגליו והלך לו.

לאחר התפילה הקיש שוב הרה"ק משינאווא באצבעו ואמר: "יחזקאל האט שוין געפראוועט א מופת? יחזקאל קען נישט פראווען קיין מופת! נאר ס'איז פונקט געווען באשערט אז דער יוד זאל אויפשטיין יעצט איז ער אויפגעשטאנען..." [יחזקאל כבר עשה מופת? יחזקאל לא יכול לעשות מופת! רק שזה היה בדיוק נגזר משמים שהיהודי יקום, אז עכשיו הוא קם...]. ע"כ המעשה.

ובה יש לבאר הפסוק בפרשתו (שמות א, יז): "וַיִּתְּרָאן הַמִּלִּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וגו' וַתַּחֲיֶינָן אֶת הַיְלָדִים", דהיינו שהו העבודה של ה'מילדות' - דהיינו גדולי ישראל המפרנסין את העם - להחיות את ישראל ולעשותם כקטן שנולד.

(הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א - גל' המאיר)

השבוע במדור:

האם צריך לקום באמצע ק"ש מפני תלמיד חכם | על מה סמכו העולם לנשק לידי הרב בבית הכנסת? | מי שנוסע לדבר מצווה האם אינו חייב לומר תפילת הדרך, דשלוחי מצווה אינם ניזוקים? | האם יש להעדיף שליח ציבור שיש לו צרות?

פוסק הדור הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א מח"ס תשובות והנהגות

לידיה כדבר הרשות שאסור להפסיק בשבילו, (וכמו שהארכנו בזה בח"א סי' ס"א ובח"ג סי' רפ"ז), רק מהראוי שימשיך בקריאתו וכמ"ש.

תבנא למעשה לענין שאלתו, בפסוק הראשון לא הותר לעמוד, אבל לאחר פסוק ראשון, נראה דאם כולם קורין ק"ש שניכר שקורין ק"ש וממילא אין בזה בזיון ואין איסור אם לא יעמוד, בזה תלוי אם מפריע לו לעמוד בתוך כדי אמירת

ארכיון עוז והדר

אמרינן שעוסק הוא במצוה ופטור, והטעם נראה שבשעה שכולם עונים והוא שרוי עמהם ולא עונה, זה הוי בגדר איסור, ועוסק במצוה אכן פטור הוא ממצוה אחרת, אבל לא מתירין לו איסור, ולפי זה אולי ה"ה כאן כשכולם עומדים מפני ת"ח והוא נמנע מלעמוד, הוא כמזלזל בת"ח שהוא איסור ולא מתירין איסור לעוסק במצוה. (וע"ע בדברינו בח"ד סי' כ"ב שהבאתי עוד טעמים לפקפק שאין כאן פטור דעוסק במצוה ע"ש).

ולכן נראה למעשה שעליו לקום רק כאשר הוא לבדו קורא כעת שמע, אבל כשכולם קוראים ק"ש וניכר וידוע שעוסק הוא בק"ש, אין איסור אם לא יעמוד, שיודעים שהוא עוסק בדבר מצוה וקבלת עומ"ש, וע"כ הדר דינא שהוא פטור וימשיך לקרות ק"ש.

שוב מצאתי בספר "אוצרות הברכה" (ליקוטים בענין ק"ש) מכת"י הגאון האדר"ת זצ"ל שסובר שבפרשה ראשונה שהיא מצוה מה"ת לא יפסיק, ובשניה חייבין, ומשמע שמחלק בדין עוסק במצוה בין מצוה דאורייתא לדרבנן, אבל רבים מהאחרונים פירשו שאפילו עוסק במצוה דרבנן אינו "לכת דידך" ופטר אף ממצוה דאורייתא. וב"ברכי יוסף" ביו"ד (סי' רמ"ד סק"א) האריך בשאלה זו של קימה לת"ח באמצע ק"ש, והעלה שבפסוק ראשון אין לקום וכמ"ש, אבל בשאר ק"ש חייב לקום ואין בזה פטור של עוסק במצוה, שהרי יכול לקיים שניהם, ונראה שדבריו הם רק באופן שפוסק מקריאתו ומכוונתו בלאו הכי, או שיכול לקרוא בכוונה כדרכו גם תוך כדי עמידה ולא מתבלבל בכך במחשבותיו, אבל אם מחשבתו שקועה בכוונת ק"ש, ומתבלבל במחשבותיו, לא הוי בגדר אפשר לקיים שניהם, ופטור ואין לו לעמוד. וכ"ז לדרכו שיש בזה ענין של עוסק במצוה, וממילא תלה זה בענין של אפשר לקיים שניהם, אבל לדברינו ליכא בזה כלל פטורא דעוסק במצוה כיון דיש כאן איסור של מזלזל בת"ח וחייב לעמוד וכמשנ"ת, או שיעצים עיניו באופן שלא ידמו שמזלזל בכבוד ת"ח, אלא יחשבו שלא שם לבו, וימשיך לקרוא בכוונה.

ודין זה הוא גם לגבי עניים וגבאים שמסתובבים בשעת ק"ש ותובעים כסף לצדקה, שהעוסק במצוה של כוונה בקריאת שמע, אין לו חיוב להתבטל למצוה אחרת, ומכיון שפטור הרי הוא

לקום באמצע ק"ש מפני תלמיד חכם

אודות שאלתו כשהוא באמצע ק"ש ונכנס תלמיד חכם אם צריך לעמוד בפניו, וכותב שבספר "מעשה איש" (ח"ה עמוד י') מובא שהגר"ח קניבסקי זצ"ל שאל את החזו"א זצ"ל אם לקום באמצע ק"ש, ואמר שחייב לקום מפני ת"ח אף בפסוק ראשון דק"ש ע"ש. ובה ודאי הדברים תמוהין, שבפסוק ראשון שעוסק בייחוד השם, מפורש בשו"ע (ר"ס ס"ו) שלא הותר להפסיק אלא בפיקוח נפש ממש, ע"ש בביאור הגר"א, והיאך נתיר להפסיק כדי לעמוד. אמנם גם לאחר פסוק ראשון נראה שהדבר צ"ב וכמו שיבואר.

הנה אם אינו מכין כ"כ ויכול לעמוד ואינו מפריע לו כלל, נראה דחייב לקום וכדכתבו הראשונים (ופסק כן הרמ"א סי' ל"ח) דהעוסק במצוה פטור מן המצוה דוקא אם צריך לטרוח כדי לקיים המצוה השניה, אבל אם אינו מוסיף טירחא כלל בשביל מצוה השניה וכדרכו במצוה ראשונה יכול לעשות שתיהן חייב בשתיהן. אבל אם הוא מכוון בק"ש וההפסק לעמוד מפריע לכוונתו, נראה דפטור ואסור לו להפסיק, דהא קי"ל דהעוסק במצוה וצריך לטרוח כדי לקיים המצוה השניה פטור, ובריטב"א שם מבואר דאסור להפסיק מצותו הראשונה כדי לקיים השניה.

ובפרט שיש לומר שהעוסק במצוה שפטור ממצוה אחרת, אם מפסיק, לא מקיים בזה מצוה כלל. ונראה שזה תלוי במחלוקת הדרישה וש"ך עם הט"ז (יו"ד סי' שמ"א בט"ז סק"ה ובנקודות הכסף שם) בעוסק במצוה שלא התפלל, אם חייב להשלים אח"כ התפלה, דאי אמרינן דעוסק במצוה הוא בגדר "אנוס", א"כ משלים אח"כ ככל אנוס, אבל יתכן דעוסק במצוה עדיף מאנוס, דעוסק במצוה אינו חייב כלל מן הדין, ולפי זה אינו משלים אח"כ. ופלא על דברי המ"ב בסי' ע' (ס"ק י"ח) דהביא מהפמ"ג דאם עוסק במצוה והפסיק לקרוא ק"ש יצא יד"ח (וע"ע בשעה"צ סי' תע"ה סק"ל ל"ט) דפשיטא ליה שהמפסיק ממצוה כדי לקיים מצוה אחרת מקיים מצוה, ומסתפק רק לענין ברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו ע"ש, ופלא שלא תלה זה במחלוקת הפוסקים הזו. אבל הא מיהא פשיטא דאין חיוב להתבטל באמצע קיום מצוה, וכ"ש בקבלת עול מלכות שמים שבדאי פטור, וא"כ פטור מלקום בפני ת"ח או זקן.

ומיהו יש לדון בזה מצד אחר, דאף שעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת, מ"מ הלוא מצינו שבאמצע ק"ש עונה קדושה קדיש וברכו ולא

הק"ש או לא וכמ"ש לעיל, אבל אם רק הוא קורא ק"ש נראה דכיון שלכאורה כשכולם עומדים והוא יושב זהו בגדר בזיון לת"ח, ועוסק במצוה רק פטור ממצוה, אבל לא הותר לו ח"ו בזיון ת"ח שיש בזה גם חילול השם, אם כן למעשה אפי' אם מפריע לו לעמוד מ"מ צריך להפסיק ולעמוד ואפי' בפרשה ראשונה, וכמ"ש, או שיעצים עיניו וידמו הנוכחים שלא ראה את הת"ח וכה"ג מותר שלא להפסיק.

[ומה שדנו בזה דא"צ לקום בפרשה ראשונה, כיון דאסור לרמז אפי' לדבר מצוה בפרשה ראשונה (וכמבואר בסי' ס"ג במג"א), נראה פשוט שזה אינו, דהיינו דוקא לגבי מצוה שאינו מחוייב בה, אבל באופן שתתבטל המצוה, נראה פשוט דמותר לרמז באמצע פרשה ראשונה, (וכ"ש לדברינו שזה איסור, ודאי שמותר לרמז כדי שלא לעבור איסור)].

והנה מצות קימה חיובה לעמוד מלא קומתו דוקא, ובזמנינו נהגו הכל שלא לקום מפני ת"ח מלא קומתו ומסתפקים בהידור לבד, והיינו משום שת"ח בזמנינו מוחלים על כבודם. ובמק"א (ה"ג סי' רע"ט) נסתפקתי אם לאחר המחילה מקיים את המצווה במה שמהדר לכבדו. ולעניינינו נראה, דאם נימא שאין כאן קיום המ"ע, א"כ באופן שאם לא יהדר אין כאן בזיון, י"ל שאפי' כשאנו מפריע לו לעמוד (דבכה"ג ליכא פטורא דעוסק במצוה), מ"מ כיון דבלא"ה לא מקיים המצווה במה שמהדרו, ע"כ לא יעמוד בפרשה ראשונה שהחמירו בה חז"ל שאפילו לרמז לדבר מצוה אסור. ורק כשעובר רב המקום או אב"ד או רבו מובהק, שהבאתי במק"א שנראה שאין להקל להסתפק בהידור אלא צריך לקום מלא קומתו לקיים המ"ע כהלכתה, נראה דאפי' באופן דאין כאן בזיון, מ"מ אם אינו מפריע לו לעמוד צריך לקום כדין לפנייהם מלא קומתו ואפי' בפרשה ראשונה (ורק בפסוק ראשון אסור להפסיק לעמוד).

הגאון רבי אשר אנשיל שווארץ שליט"א ראש כולל צאנז בבית שמש ומח"ס מעדיני אשר

לא משום סכנה לבד תקנוה, ואם נימא דמחמת סכנה נתקנה צריך לומר דסכנת דרכים נחשב שכיחא היזקא וחוששים גם בשלוחי מצווה.

ובספר בעלי תמר (ברכות פרק ד) כתב: שמעתי בשם מרן הגה"ק צ"ל מגור שהעיר, שאם כן בהולך לדבר מצווה לא יהיה צריך להתפלל תפילת הדרך, שהרי אין צריך להימלך בקונו בזה. אכן יש לומר, שגם בזה יתכן שחושב שהוא מצווה ולאמיתו של דבר אינה מצווה, וגם יתכן שאינה מצווה גמורה והוא מצווה הבאה בעבירה, או שאינו עושה המצווה לשמה ויש לו פניות וכוונות בלתי טהורות - לפיכך הוא צריך לתפילת הדרך גם כשהולך בדרך מצווה.

האם יש להעדיף שליח ציבור שיש לו צרות?

בפרשתן (שמות ב, כג): **וַיְהִי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבֶדָה וַיַּעֲקֹבוּ וַתַּעַל שְׁוַעְתָּם אֶל הָאֱלֹקִים מִן הָעֶבֶדָה.**

וכתב באור החיים הקדוש (בפרשתן) דכוונת הפסוק על דרך אומרו (תהלים קיח, ה): **מִן הָעֶבֶדָה קָרָאתִי יְיָ עֲנֵנִי בְּמִדְבָּרָה יְיָ,** כי אחת מהתפילות המתקבלות היא תפילה שמתוך צרה. וכן הוא אומר (יונה ב, ג): **קָרָאתִי מִצְרָה,** והוא אומרו **וַתַּעַל שְׁוַעְתָּם וְגו' מִן הָעֶבֶדָה,** פירוש לצד שהיתה מצרת העבדות.

הנה בזוהר (פרשת וישלח דף קס"ה ע"ב) כתב: תפילה של כל בני אדם תפילה, ותפילת העני היא תפילה שעומדת לפני הקב"ה, ושוברת שערים ופתחים, ונכנסת להתקבל בפניו, והוא שכתוב (שמות כב, כב): **וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי תָנוּן אָנֹכִי,** וכתב (פסוק כב): **שָׁמַעְתִּי אֶשְׁמָע עֲצָתוֹ.**

וכן איתא בזוהר (כרך ב פרשת יתרו ס"ז ע"א) דמסכן קרוב למלך יותר מכולם, דכתיב (שמות כב, כב): **וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי תָנוּן אָנֹכִי,** ולשאר אנשים לפעמים שומע ולפעמים אינו שומע. מאי טעמא? משום שדירתו של המלך באלו הכלים השבורים, דכתיב (ישעיה נז, טו): **וְאֵת דִּבְכָּא וְשִׁפְלָה רִוְחָא,** וכתב (תהלים לד, ט): **קָרוֹב ה' לְנִשְׁבָּרֵי לֵב,** וכתב (שם נא, טו): **לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכָּה אֱלֹקִים לֹא תִבְזֶה.**

ובספר חסידים (סימן רמ"ח) כתב: אם יש עצירת גשמים וצריכים למטר, וכן תפילת הגשם ביום עצרת של סוכות ובהושענא רבה, לא יתכן לירד לפני התיבה אלא אם צעור ולא שמח, וביתו ריקן ממזונות, ולא יש שיש לו אוצרות פירות וישמח אם תיקר התבואה והפירות. אלא צעור, שנאמר (ירמיה יד, ב): **וְצִוְּתָה יְרוּשָׁלַם עֲלֶתָה... וְאֶדְרִיגָהּ שְׁלָחוּ צְעִירֶיהָ לָמָּה,** צעוריהם בוא"ו כתיב, מי שלבו צעור.

ארכיון 'עוז והדר'

האם ההולך לדבר מצווה פטור מאמירת תפילת הדרך משום ש"שלוחי מצווה אינם ניזוקים"?

בפרשתן (שמות ד, כד): **וַיִּבְקֹשׁ הַמִּיתָו.**

הנה באור החיים הקדוש בפרשתן על הפסוק **וַיִּבְקֹשׁ הַמִּיתָו** כתב: ויבקש אולי כי לצד שהיה שליח מצווה היה לו מונע,

על דרך אומרו **וְלֹא** (פסחים ח ע"ב) שלוחי מצווה אינם ניזוקין, והמצווה שהיה עסוק בה קנה לו בה פרקליט אחד והוא המלווה והשומר אותו ומנעו למשחית כל קרוב אליו. ואולי כי לזה נתכוון באומרו **בְּדֶרֶךְ בְּמִלּוֹן**, לומר שלא היה עוסק בהליכת המצווה אלא במלון ולזה הוא שביקש המיתו, ואף על פי כן היה לו מונע כי סוף כל סוף חשוב כשלוחי מצווה גם בזמן ההוא. וביני ביני כי המלאכים נועדו יחדיו לתחכמה צפורה והרימה מכשול, אבל בעודו עסוק במצווה פשיטא כי לא יקרב אליו משחית.

יש לחקור: מי שנוסע לדבר מצווה האם אינו חייב לומר תפילת הדרך דשלוחי מצווה אינם ניזוקים, או דילמא אי אפשר לסמוך על זה משום דלפעמים אף שלוחי מצווה ניזוקים?

הנה איתא בגמרא (שבת קי"ח ע"ב): **"אמר רבי יוסי יהא חלקי ממתי בדרך מצווה."**

ובמהרש"א (שם) הקשה: איך שייך שימות בדרך מצווה? הרי איתא בגמרא (פסחים ח ע"ב) דשלוחי מצווה אינם ניזוקים. ומתוך: דשלוחי מצווה אינם ניזוקין היינו על ידי עסק המצוות לא היו ניזוקין, והכא מיירי בדרך מצווה במת בעת שעסק במצווה ולא על ידי עסק מצווה. חזינו מדבריו דאף דשלוחי מצווה אינם ניזוקים, יש לפעמים שניזוק, אם כן לפי זה צריך לומר תפילת הדרך אף בנוסע לדרך מצווה.

ובשו"ת דברי מלכאל (חלק ב סימן צ"ד) הקשה עליו: אם כן מאי מעליותא שמת בדבר מצווה? ואי משום שהיה עוסק במצווה בשעת מיתה, למה נקט "דרך מצווה"? נימא יהא חלקי ממי שמת בתוך עסקו במצווה. ומתוך: דבאמת איירי שמת בדרך מצווה מסיבת הדרך, ואף דשלוחי מצווה אינם ניזוקים, מכל מקום הא איכא גוונא שניזוקין כגון דשכיח היזקא וכדומה, כדאיתא בגמרא (קידושין ל"ט ע"ב).

הנה בשו"ת לב יהודה (השטות סימן א) כתב דהולך לדבר מצווה פטור מלומר תפילת הדרך, כיון דשלוחי מצווה אינם ניזוקין והליכה לדבר מצווה מגינה עליו, שהרי שומר מצווה לא ידע דבר רע.

אבל בפירוש מעשה בצלאל על הריקנטי (סימן ל"ה) כתב דאף דשלוחי מצווה אינם ניזוקין חייבים הם בתפילת הדרך, משום דתפילת הדרך

על מה סמכו העולם לנשק לידי הרב בבית הכנסת?

בפרשתן (שמות ד, כד): **וַיִּבְקֹשׁוּ בְּהָרָה הָאֱלֹקִים וַיִּשְׁקָ לֹו.**

יש להקשות: איך היה מותר לנשק לו בהר האלקים? הרי קיימא לן (רמ"א או"ח סימן צ"ח ס"ק א', ומקורו בבנימין זאב סימן קס"ג, וכן באגודה ברכות פרק כיצד מברכין, ובספר חסידים סימן רנ"ה): אסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. ומאי שנא בית כנסת שאסור, מהר אלוהים?

וכן קשה: על מה סמכו העולם לנשק ידי רב או אדמו"ר בבית הכנסת, הא אסור על פי הלכה? כך הקשה (בשו"ת פני מבין יו"ד סימן קפ"ו ס"ק ב', וכן בשו"ת בית ישראל [לנדא] או"ח סימן ט').

איכא כמה תירוצים:

א. הא דאסור לנשק בבית הכנסת, דווקא דרך אהבה, אבל דרך כבוד ליכא איסורא, ולכן כשמנשקים לרב או לאדמו"ר היא בשביל כבוד, לכן מותר. כך כתב (בשו"ת פני מבין יו"ד סימן קפ"ו ס"ק ב', וכן בשו"ת בית ישראל או"ח סימן ט'). ולפי זה אתי שפיר דמסתמא משה נשקו לאחר, כי אהרן היה אחיו הגדול וחייב לכבדו (כמבואר כתובות ק"ג ע"א), וכיון שנשקו כדי לכבדו לכן היה מותר לנשקו.

ב. הא דאסור לנשק זה דווקא בשעת התפילה או בשעה שיש עשרה בני אדם שאו השכינה שם, משא"כ אחר התפילה מותר לנשק. לפי זה אתי שפיר, דמיירי שכבר נסתלקה שכינה מהר האלקים. כך תירץ (בשו"ת בית ישראל [לנדא] או"ח סימן ט').

יש להעיר: דתירוצ זה אינו מתירץ הא דמנשקים לרב בבית הכנסת, דהרי מנשקים אף שיש שם עשרה.

יש להקשות: מהא דאיתא (ברשי"י ע"ז י"ז ע"א) וז"ל: **"דרך בני אדם כשיוצאין מבית הכנסת מיד הוא נושק לאביו או לאמו דרך כבוד"**, ומדקאמר **"כשיוצאין מבית הכנסת"** משמע דבבית הכנסת אסור אפילו בדרך כבוד, ואפילו כשלא מתפללים. כך הקשה (בשו"ת בית ישראל הנ"ל).

ומתירץ: דאין כוונת רש"י להודיע דבבית הכנסת אסור לנשק, רק בא לפרש דברי הגמרא **"עולא כי הוה אתי מבי רב הוי מנשק"**, על זה בא רש"י לפרש דכשהיה באים מבית הכנסת היה מנהג לנשק, אבל לא בא לאסור בתוך בית הכנסת, דבדרך כבוד מותר אף בבית הכנסת. אבל על תירוצ ב' לא קשה מידי, דאפשר דהיה עשרה בבית הכנסת לכן נשקם בחוץ.

ג. על פי מה שכתב (בספורנו על הפסוק) **"וינשק לו"**, דנישק אותו כמנשק דבר קדוש, לכן היה מותר לו לנשק. כך תירץ הגאון המפורסם רבי שמאי גראס שליט"א (דומ"צ מחזיקי הדת).

מולין יקדין ויהושים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מילה תא חזרתא

חזרתא דאורייתא
יסוד חדש ונפלא על הפרשה

דוגמא אישית - מעיקרי מצות החינוך

שהאב מתנהג הלכה למעשה, כך מתנהג הבן.
מדוע מצוה רבה שכזו מתקיימת ע"י שליח
כאשר רואים אנו עד כמה רבתה ועד כמה
שגבה מעלת חינוך הבנים, עד שמוני המצוות
מנו מצות לימוד התורה של האדם עצמו,
ולימוד התורה שמצווה ללמד את בנו, שניהם
במצוה אחת, וכפירושו של האדמו"ר מבעלזא
הנ"ל. יקשה עלינו ביותר, מדוע עם ישראל
לדורותיו לומדים בדרך של תלמיד מפי הרב,
ולא כמו עיקר ציווי התורה שילמד האב את
בנו תורה. בשאלה זו עמד הרה"ק רבי יחזקאל
משינאווא ע"ה, וכך הם דברי קדשו: הגם שמצות
לימוד התורה היא ממצוות הבן המוטלות
על האב (קידושין כט.), עינינו רואות בכל הדורות
מקדמת דנא עד היום הזה, שאופן הלימוד עם
הבנים היה מרב לתלמיד ולא מאב לבנו, מה
שלא מצינו כן בשאר מצוות התורה, שאפילו
מכשירי מצוה כגון עסק בנין סוכה ואפיית
מצות וכדומה, מחמירים בהם ישראל קדושים,
ועושים כל מיני השתדלות וטרחות מרובות
לקיים המצוות בגופם מבלי סיוע מאחרים,
דמצוה בו יותר מבשלוחו (שם מא.), וכאן במצוה
חשובה זו של לימוד התורה מלמד הרב את
תלמידיו. הלא דבר הוא.

**מפני גודל הפעולה בלימוד אב עם בנו,
חששו לטרת היצר בזה**

וביאר, דאחד מעיקרי יסודות היהדות הוא
העברת המסורה מדור לדור, והנה, אילו היה
כל אב לומד תורה עם בנו בעצמו, היו הדברים
יורדים עמוק עמוק בחדרי בטן, והיו נחקקין
בלב הילד כיתד תקוע, עד שהיו משמשים לו
כמגן ותריס בפני כל חטא ועון במשך כל ימי
חייו. וכראות היצר הרע את הדבר הנורא הזה
לא היה יושב בחיבוק ידיים, אלא היה מזניח כל
הפיתויים שמפתה בהם בני אדם, והיה משקיע
כל כוחותיו ומשתמש בכל תחבולה שתחת ידו
אך ורק להפריע את העבודה הקדושה הלזו ר"ל,
ואז חס ושלוש לא היינו יכולים לעמוד כנגדו.
על כן נקבע שיהיה סדר לימוד התורה על ידי
רב עם תלמידו ולא מאב לבן, כדי שהבעל דבר
יניח לנו להמשיך בעבודה הקדושה הזאת של
העברת המסורה לדורות הבאים, ולא ישים
מכשולים בדרכינו, וממילא יהיה קיום לתורה
עד סוף כל הדורות. עכ"ד הנפלאים.

רוצים להשריש קדושת יעקב אבינו בדורות
הבאים. נצרך שיהיה 'ציץ' - האדם עצמו,
כשיהיה בבחינת 'ציץ' שהיא מדריגה מאוחרת
מפרח, ומורה על מעשיו הטובים ועבודת ה'
יתברך שלו, אז יתקיים בו 'פרח ישראל', שעל
ידי שיראו בניו את מעשיו הטובים ילמדו ממנו
ויעשו כמעשהו.

לימוד האב בכל עת בגדר מצוות חינוך

והוא כדרך שכתב החתם סופר (עקב ד"ה ולמדתם)
לבאר, מדוע בפרשת 'והיה אם שמוע' נאמר
בתחילה 'ולמדתם אותם את בניכם' - לשון
רבים, ובהמשך נאמר 'בשבתך בביתך ובלכתך
בדרך' - לשון יחיד. ופירש, שפרשה שניה של
קריאת שמע הלא מדברת באין עושים רצונו של
מקום (ברכות לה.), שעליהם נאמר 'אספת דגנך'
שהאב צריך לצאת ולעסוק בפרקמטיא. ואם כן
יאמר האדם די שישב בני וילמד תורה. על כך
אומרת התורה כאשר תלמד אתה בפני עצמך
תורה 'בשבתך בביתך' או באם צריך אתה לצאת
לדרכך לפרנסתך, אך גם שם תעסוק בתורה
כאמרו 'ובלכתך בדרך'. אזי יהיה 'ולמדתם אותם
את בניכם' - לשון רבים, שיעסוק גם בנך בתורה.
שאף כאשר האב אינו מלמד את בנו, אך כפי

בהפטרה: **הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח
ישראל ומלאו פני תבל תנובה** (ישעיה כו ו). כתב
לבאר הרה"ק רבי אהרן מבעלזא ע"ה, ששאל
אביו ע"ה הלא כתוב (במדבר יז כג) 'והנה פרח מטה
אהרן וגו' ויצא פרח ויצץ ציץ' וגו', שהפרח קודם
הוא לציץ. ומדוע כאן כתיב 'ציץ ופרח'. ותירץ
על פי מה שכתב האר"י הקדוש ע"ה (ליקוטי תורה
נצבים) בפסוק (דברים כט כח) 'הנסתרות לה' אלקינו,
שאהבת ה' יתברך ויראתו צריך להיות רק לה'
אלוקינו, כי האדם צריך להסתיר את עבודתו
הפנימית, כדי שרק ה' היודע תעלומות לב ידע
האמת, ושום אדם אחר לא ידע. אך 'והנגלות' -
מעשה המצוות צריך להיות בנגלה, לנו ולבנינו -
כדי שילמדו הבנים. עד כאן דברי האריז"ל
בתוספת ביאור של הרה"ק מבעלזא.

וממשיך ואומר: וישנם אנשים אשר אינם
משגיחים על הבנים שלהם ללמד אותם תורה
ומצוות, והלא מוני המצוות אינם מונים לימוד
התורה ולימוד הבנים לשתי מצוות, אלא במצות
לימוד התורה הם מביאים המצוה של 'ושננתם
לבניך'. וזאת, כי מצות לימוד התורה של האדם
אינה נשלמת אלא כשלומד גם עם בניו.
זה הרמז בפסוק 'הבאים ישרש יעקב', כאשר

מילתא דפליאה

לכל יהודי יש אות בתורה

לכל יהודי יש אות מיוחדת בתורה, כמו שידוע הרמז בתיבת 'ישראל' ראשי תיבות 'יש
ששים רבוא אותיות לתורה, וכן ישרן ראשי תיבות 'יש ששים רבוא נשמות, ומבאר
במאור עינים (חוקת ד"ה זאת התורה) שיש ששים רבוא שורשי נשמות בישראל, וכל שורש
נשמה יש לו אות בתורה כמו שכתב מו"ר זקני ע"ה בספר פתחי חותם (ריש כי תשא), וכדאיתא
בזוהר 'קודשא בריך הוא אורייתא וישראל חד הוא', ואותה אות היא חלק אלוה ממעל
שבקרב האדם המשפיעה על האדם שפע וחיות קדושה.

מטעם זה אמר האריז"ל שבהגבהת התורה יקרב האדם את עצמו אל ספר התורה,
ויסתכל היטב באותיות הקדושות, ובאותה שעה יתמשך עליו אור גדול, כי על ידי הראיה
מושך האדם לעצמו שפע טובה וברכה מהאות המיוחדת לנשמתו, בבחינת 'אות היא
לעולם', שכל אות בתורה משפיעה על אדם אחד שהוא עולם מלא, ולכן נקרא הקדוש
ברוך הוא 'ה' צבאות' שהוא מלשון 'צבא אות', כי כל אות ואות בתורתו הקדושה יש לו
צבא בפני עצמו.

ברזא דאח"ד

רמזים נפלאים על סדר הפרשה

היצר הרע מטעה לחשוב על עבירה שהיא מצוה

להכשילם בדברים צפונים ונעלמים, בעוד ש'קדשים קלים' שהם פשוטי העם 'שחיתתן בכל מקום', והיצר הרע מפתה אותם בכל מיני חטאים. אמנם המכוון כל מעשיו לשם שמים צריך לפעמים לעבור על מצוות התורה, כי גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה, וכמו שמצאנו בצדיקים גדולי עולם שפעלו בכך ישועה לכלל ישראל, אבל כיון שהיצר הרע מטעה את האדם לומר על עבירה שהיא מצוה, לכן יש להיזהר מאוד שלא להיכשל בענין זה, שמא ידמה בעיניו שהוא עובר עבירה לשם שמים.

על פי זה יובנו דברי חז"ל (סוכה נב.) שלעתיד לבוא נדמה היצר הרע לצדיקים כמו הר, ואילו לרשעים הוא נדמה כחוט השערה, כי הרשעים היצר מכשילם בעבירה גלויה וזהו נסיון מועט כחוט השערה, אבל הצדיקים מתגבר עליהם היצר בניסיון קשה כמו הר גבוה בכך שמטעה אותם לחשוב על עבירה שהיא מצוה.

אם ליבו נוקפו את הוא שאינו רצון ה'

לשם כך נדרש סיוע מיוחד מן השמים להבדיל בין עבירה למצוה, כי היצר הרע מסית האדם לעבירה, ומייפה לו הדבר בטענות מזויפות לומר שהוא דבר מצוה ושהוא כבוד לה' יתברך שמו, והיצר טוב אומר שהוא עבירה, והאדם מסתפק בעצמו למי האמת ואינו יודע עם מי מהם הצדק, אכן אחר שעשה הדבר על פי אחת מהדעות אז יבין הדבר לאמיתו, כי אם אחר גמר הדבר לא ירך לבבו ולא ידאג ולא יתחרט על אשר עשה, ידע כי דברי היצר טוב היה ואין עוול במעשה ההוא.

אבל אם לאחר מעשיו ילבש חרטה על אותו המעשה, ודאי היה זה עצת היצר הרע שאמרו בו (ב"ב טז.) 'יורד ומסית עולה ומקטרג', כי בתחלה מתלבש באדם ומסיתו ומהפך כל מחשבותיו עד שיאמר בליבו לרע טוב ולמר מתוק מחמת תאוותיו וחשקו לדבר ההוא, וכל הדברים המאוסים נעשו בעיניו טובים ויפים, ומיד בגמר מעשהו נסתלק היצר הרע מאתו ועולה למרום להסטיין ונסתלק תאוותו ממנו, או אז מתחיל האדם להביט מה עשה ומתחרט חרטה אשר לא תועיל כי כבר גמר המעשה. אך לכל הפחות

ובלא יודעין' הם עבירות שהיצר מטעה אותנו לחשוב כאילו הן מצוות, ואין אנו יודעים את גודל חומרתם והאיסור שבהם. וגם יעקב אבינו היה מתפלל להינצל שלא יטענו היצר הרע לחשוב על עבירות כאילו הם מצוות, וזהו שהיה מבקש 'הצילני נא מיד אחי מיד עשיו' (בראשית לב יב), מיד היצר הרע עשיו שמעמיד פנים כאילו הוא אחי ואוהבי.

היצר צובע דבר עבירה כאילו הוא מצוה

זה גם הרמז בדברי הגמרא (שבת עה.) שתמחו משום איזה מלאכה יתחייב השוחט בשבת, והשיבו שהוא חייב משום צובע, שכן הדם היוצא בשחיטה צובע את הבשר, ופירש הבעל שם טוב ע"ה שהתמיהה היא מדוע מלאך המוות המכונה שוחט חייב מיתה, הרי עשה את תפקידו להסית בני אדם, ומתרתת הגמרא שהיצר הרע צובע עבירות כאילו הן מצוות כדי להחטיא את הצדיקים, ועל כך הוא חייב מיתה כי הגדיל לעשות יותר משליחותו.

התחדשות גזירותיו של היצר הרע

ואכן על כך רמז הכתוב באמרו ויקם מלך חדש על מצרים, ודרשו חז"ל שהתחדשו גזירותיו, שהוא מרמה את האדם ומחדש מצוות חדשות כדי להטעות את האדם כי מעשה זה טוב הוא, וכך מפיל את האדם ברשתו. ואדרבה זו היתה עצתו של פרעה הרשע להטעות את בני ישראל כדי להחטיאם. לפיכך אין כל כך תביעה על האדם באופן זה, מאחר שטועה היה לומר שמצוה בידו ולא עבירה, ולפיכך עתיד להעניש את היצר הרע שהפריז על שליחותו.

היצר מסית את הצדיקים בדברים נעלמים הנראים כמצוות

וביותר מתגבר היצר הרע להטעות בכך את הצדיקים, כי הם מתגברים על יצרם שלא לעבור את פי בוראם, ולכן מטעה אותם היצר לחשוב על דברי עבירה שהם מצוות, ודברים אלו הם נעלמים ונסתרים וקשה להבחין באיסורם, וכך פירש הבעל שם טוב ע"ה בדרך רמז את לשון המשנה (זבחים מז.) 'קדשי קדשים שחיתתן בצפון', את הצדיקים וקדושי ה' זומם היצר הרע

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף (א ח). וברש"י: 'חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו'. התורה נצחית היא וממנה לימוד לכל אדם לדורות עולם, וזה מה שפירש כאן **התולדות יעקב יוסף** (ד"ה בפסוק שמות) שמלך חדש' האמור כאן הוא היצר הרע מלך זקן וכסיל. והנה אם היה היצר הרע בא בדמות מלך זקן אל האדם כדי שידע האדם שהוא היצר הרע, ודאי לא היה אשמה בזה, כי השומע ישמע, והחדל יחדל. אך מה שמשנה כסות ולשון בדמות חדש, כאלו הוא ילד קטן שהוא יצר הטוב, בזה נאשם לעתיד שהקדוש ברוך הוא ישחט ליצר הרע (סוכה נב.).

רמז לדבר, שכן היצר הטוב והיצר הרע שוכנים שניהם בליבו של אדם, 'לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו' (קהלת י ב), ואם רואה היצר הרע שאינו מצליח להכשיל האדם בחטא אזי הוא יושב בין שני מפתחי הלב, והוא מקרב עצמו לצד היצר הטוב להעמיד פנים כאילו כל כוונתו להיטיב עם האדם, ובאופן זה יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, ומהי ההתחדשות הזאת שהוא מתחדש בכל יום יותר מיום אתמול, והרי איסורי התורה אינם משתנים מיום ליום, ואין נוסף היום איסור חדש שלא היה עד עתה. אלא הכוונה היא, שבכל יום מחדש היצר דרכים חדשות איך להטעות האדם שלא יבדיל בין מצוה לעבירה, והוא מתחדש להטעותו על עבירה שתהיה דומה בעיניו כמצוה, וכמעט שאין בכח האדם לברר האמת ולידע כיצד עליו לנהוג, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, והכל תלוי בסיוע מן השמים אחר השתדלות האדם בכל כוחותיו.

זהו שאמרו עתיד הקב"ה לשחוט את יצר הרע, אף על פי שלשם כך נברא היצר להסית את האדם לחטוא, כדי שיתגבר עליו האדם ויזכה לשכר הגנוז לעולם הבא, אלא שהיצר הרע מגדיל לעשות ומטעה את האדם לחשוב על עבירה שהיא מצוה, ועל כך הוא עתיד לתת את הדין.

ידידי על עבירות שאין מכירים בהם

על כגון זה מתוודים אנו ביום כיפור, 'על חטא שחטאנו לפניך ביודעין ובלא יודעין', 'ביודעין' כאלו עבירות שנכשלנו בהם למרות שידענו היינו את איסורם,

מילין יקירין פרקי הדרכה ועבודה ה'

משה רבינו היה מיוחד במדת היראה - שכל לידתו היתה בזכות יראת שמים

שהוא ע"י התעוררות האהבה ויראה שבישראל, שאהבה ויראה נקראים גדפין ופרחא לעילא.

וראה באגרא דכלה (פר' בראשית ד"ה אל מקום): והנה נודע שהתפלה שהיא בלא כוונה לית לה גדפין ואינה עולה למעלה לרקיעים, ובלא כוונה רוצה לומר כשהוא בלא יראה ואהבה דהם אינן הגדפין כנודע, והנה להתעורר היראה ואהבה, נודע דצריך מקודם לחשוב בחכמתו ובינתו גדולת יוצריו ברוך הוא, ואיך הוא בריה קטנה מעוטה בדעת עומד לפני תמים דעים, ועל ידי זה נופל עליו היראה ואהבה, דעל ידי איתערותא דלתתא המוחין שלו בחב"ד, איתער עובדא לעילא להתילד על ידי זה תולדות שהן היראה ואהבה כנודע, והנה החכמה ובינה הן הנה האב ואם המולידים היראה ואהבה לתפלה, והבן].

והרי ידוע כי משה כנגד מידת היראה, ואהרן הכהן כנגד מידת האהבה, נמצא כי ע"י מידותיהם של משה ואהרן יחידיו תוכל תפילתו לעלות למעלה, ולפיכך משה ואהרן שוים בשמונה עשרה מקומות כנגד שמונה עשרה ברכות שבתפילה, כי התפילה יכולה לעלות כאשר שניהם שוים והתפילה גם עם יראה וגם עם אהבה. ויתכן לומר שלכן נקטו חז"ל לשון 'מקומות' לרמז על הקובע מקום לתפלתו שמתפלל ביראה ואהבה, כי בקובע מקום לתפילתו הסעם הוא שגורם שהשכינה תהיה שם כמו אצל אברהם אבינו ע"ה.

כמו שכתב מהרש"א (ח"א שם): 'כל הקובע מקום' כו'. מבואר דכל המשנה מקום תפלתו הוא מקבל שפע וכח אלהי כפי אותו המקום והרוח כמו שאמרו כל הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין, אבל הקובע לו מקום אחד לתפלתו בלי שינוי הוא מייחד כוחות אלקים לשם האחד האמיתי, וזה אומרו 'אלהי אברהם בעזרו' שנאמר 'וישכם' וגו' והוא מבואר כמו שאמרו בפסחים (ק"ז): שאמר לו הקדוש ברוך הוא 'והיה ברכה' בך חותמין, בשם ההויה שם המיוחד, שעל ידי אברהם נתייחד שמו יתברך ברוך הוא בעולם, וראוי לומר עליו אי חסיד כו' שזו ממדת חסידות הוא שמבקש צרכיו ממדת הרחמים ואין פונה פניו לבקש גדולות בדרך אחר.

שבין תפילת י"ח למשה ואהרן ביארו צדיקים על פי דברי הרה"ק רבי דב בער המגיד ממעזריטש ע"ה שאמר על דברי הגמרא (ברכות ו'): 'כל הקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו', שהכוונה כי רק כשקובע מקום לתפלתו שמבקש בכונה ויראה ואהבה אז 'אלהי אברהם בעזרו' [ראה במאור עינים (פר' כי תשא ד"ה ואתה דבר): ושמעתי ממורי זללה"ה 'כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו', והענין הוא כי המדבר בלא דעת ומתפלל אין האותיות דבוקים בשרשם רק נשארים בעולם התחתון שהוא עולם הגלגלים, כי כל הרקיעים הם בכלל עולם הגלגלים וכשהאותיות נדבקים ברקיעים והרקיע מסבב תמיד הרי גם האותיות מתגלגלין ומסבבין עמהם, אמנם מי שמדבק האותיות אל הבורא יתברך שהוא למעלה מהעולמות נקרא 'קובע מקום לתפלתו' שאז יהיה בקביעות מקומו יתברך שמו ואז 'אלהי אברהם בעזרו'. וראה שם (אגדות הש"ס ברכות): אמר מורי ורבי הקדוש האלקי מורנו הרב דוב בער נשמתו בגניז מרומים כי מתפילה שלא כהוגן אין נפעלין שום פעולות בעולמות העליונים ואינה עולה למעלה לעולם העליון, רק שהיא עומדת בעולם הגלגלים והגלגלים סובבים בגלגל גם התפלה סובבת באותו העולם עם הגלגלים, וזהו 'כל הקובע מקום לתפלתו' פירוש שמתפלל תפלה הגונה ושלמה שעולה לעולמות עליונים וגבוהים שלה שם בקביעות], כמו שאמרו חז"ל שהתפילה בלא יראה ואהבה אינה יכולה לעלות למעלה ולעשות פרי [ראה בתורה אור לאדמו"ר בעל התניא ע"ה (פר' תרומה ע"ט): והנה כתיב 'והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה' כו' ואיתא בזוהר פרשת אחרי (נט.) ובויחי' (רכח): תלת זימנין ביומא כו' אינון מגרמייהו סלקין גדפייהו כו'. ופירש הרמ"ז שם, דהיינו בשעת ג' תפלות שבכל יום, דהיינו שבכל עת התפלה מג' תפלות הנ"ל הם עולים מבי"ע למעלה באצילות, וזהו 'סלקין גדפייהו'.

ויהי כי יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתיים (א, כא).

משה רבינו ע"ה זכה בתמידות למידת היראה בשלימות, כמו שאמרו בגמרא (ברכות לג'): לגבי משה מילתא זוטרתא היא, כי הוא היה מיוחד במידת היראה, וכל לידתו היתה בזכות יראת שמים שהיתה לאימו במצרים [כי בשעה שגזר עליה פרעה להמית את תינוקות ישראל לא שמעה בקולו מרוב יראת שמים שהיתה בה, כמו שכתוב (שמות א' יז) 'ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים'], כמו שכתוב (שמות א' כא) 'ויהי כי יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתיים', והם בתי כהונה ולויה שיצאו ממנה [בתי כהונה מאהרן הכהן ובתי לויה ממשה רבינו], וכיון שנולד משה רבינו בזכות יראת שמים של אמו לכן היה מופלג ביראת שמים [כן הוא בחתם סופר (ברכות לג'): בשם אב"ד פיורדא. וכיון שהיה משה רבינו עניו מאוד בעיני עצמו, וראה שהוא עצמו נולד בשכר יראת שמים של אמו, על כן סבר שיראת שמים מלתא זוטרתא היא (תולדות יעקב יוסף פר' ויקהל)].

רק אחרי היראה באה האהבה

כיון שיראת ה' קודמת לאהבתו, כדאיתא בזוהר (ויקהל רסז.) שאהבת ה' שורה באדם לאחר שקנה את מידת היראה, לפיכך אחרי שזכה משה רבינו ליראת שמים זכה אחריו אהרן הכהן להיות מיוחד באהבת ה' [שהכהונה מקורה באהבה שכן אמרו בזוהר (תזריע מח): ששורש הכהונה ממידת החסד, ומידת האהבה שורשה בחסד], וגם אמרו שהיה אוהב שלום ורודף שלום, והיה מרבה אהבה בעולם [וראה בתולדות יעקב יוסף (פר' תולדות): שמשו רבינו פתח צינור יראה לדורו, כי הוא לוי בבחינת קו שמאל מפחד יצחק ששם היראה, ואהרן שהיה כהן היה איש החסד ופתח צינור אהבה. ועוד כתב בצפנת פענח (פר' בשלח) שכיון שפתח אהרן צינור של אהבה, לכן היה אוהב שלום ורודף שלום].

שתי המידות נצרכות לקבלת התפילה

והנה אמרו במדרש (במדב"ר ב א) ב"ח מקומות אתה מוצא משה ואהרן שוים כנגד י"ח ברכות, ובביאור הקשר

יצא לאור ע"י מכון אור לישראל
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להפיץ ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראל

ובחרת בחיים

גיליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק שני: משפחת ה' עטר משפחת בן עטר

בין המשפחות המיוחסות אשר גלו מקטליה שבספרד והגיעו למרוקו, נודעה משפחת הרבנים "בן עטר" לשם ולתהלה. משמעות שם המשפחה "עטר" הוא "בשם", מוכר בשמים או רוכל; והמשפחה נקראה כך, מן הסתם, על שם עיסוקו של ראשה ומייסדה, שם המשפחה נודע משך מאות בשנים. ומבניה לא פסקו תורה וגדולה לאורך הדורות כולם.

בני המשפחה נפוצו לארצות הרבה ונשאו בכבוד את זכר אבותיהם, מגורשי ספרד. אף רבינו בעל ה"אור החיים" התהדר בייחוס קודש זה והזכיר ברוב כבוד ויקר את "...רבני ישראל המגורשים מקאטליה, אשר אני מבני בניהם".

היו מבני משפחת בן עטר הענפה שהגיעו להולנד ובה נתפרסמו כגדולי תורה, והיו מהם שביקשו מקלט במרוקו שבצפון אפריקה. שני הענפים, התבססו בארצות מושבותיהם והמשיכו לטוות את שושלת הזהב לתפארת.

העיר סאלי

על שפת האוקיינוס האטלנטי, בקצה המערבי של מרוקו וצפון אפריקה כולה, שוכנת העיר העתיקה סאלי. יחסית לאקלים הקשה והחם של רוב ערי מרוקו, הרי שסאלי עיר נוחה היא ואקלימה ממוזג הודות להיותה שוכנת לחוף ימים. גבעות מוריקות מתנשאות ממזרח לה, וגגים פורחים עיטרו מאז את סביבתה, שגם התברכה בשפע מעיינות מים זכים המפכים בה ושמיימיהם נשפכים אל יובלי וערוצי נהר ה"בן-רג'ה". סאלי היתה משך שנים כעין גן העדן של מרוקו.

סמוכה לראבאט היא סאלי. שתי הערים כמעט כעיר אחת הנה, ורק נהר הבן-רג'ה חוצץ ביניהם ונשפך אל האוקיינוס הגדול.

מה נהדר תיאורו של הנוסע המשורר היהודי-איטלקי שמואל רומאנלי על הערים השכנות, סאלי וראבאט:

"הרחיב ה' לי ברבאד מבמקינס. העיר טובה ממנה כי יושבת על מבוא הים היא הנקראת סאלי כשם הגלילה הקדמונה הנצבת לעומתה מעבר לשפת הנהר, אך מעבר זו נבדלת בשם רבאד, רק הנחל מפריד ביניהן כטראסקון ובוקיר בצרפת ותרחק אשה מאחותה כהאמבורג מאלטונא. הנחל תם אל מבוא העיר ויקיא בים. פטר גרונר צר ובועה ושוטף בקצף על פני מימיו כסיר נפוח וימנע כל אניה מבוא בנחל עד יתן הים דמי לו וכל רוח לא ישב בקרבה. יקר הוא למצוא שקט פעם אחת בחודש. וכי ימצא נח לא יעמד כן רביע היום ואין הצר הזה שיה בנוק המלך והסוחרים. רבאד יפה וחזקה מסאלי. מבצר חזק ומגדל עז באשר היו גנזי המלך מקדם נצב לימין הנחל וכן מגדל במותם הוא מהגבוהים והיפים אשר במערב. ערביאי סאלי קשים עם היהודים מבני רבאד יען היהודים הולכים בסאלי יחפים, אם כי אין להם רחוב מיוחד כבמקינס"

אוריה הנעים, היתה עיר חוף נמל, ומיקומה במרכז מרוקו - בין צפונה לדרומה - עשאה לסאלי גם לעיר מרכזית, שער הארץ שמסחר ענף ורב התנהל דרכה. כל קשרי הסחר עם סוחר אירופה שייצאו וייבאו סחורה ממרוקו ואליה, התנהלו בסאלי, מה שמשך אל העיר יהודים רבים שחם גדול היה במסחר. כך גדלה הקהילה בסאלי, פרחו ושגשגה עד אשר לא באו ימי הרעה.

רבאט כפופה לסאלי

ואכן, משך כל השנים, היתה הקהילה הותיקה, סאלי, עיקר, ואילו הקהילה החדשה יותר, רבאט, כפופה לה. ענייני רבאט נידונים היו בבית הדין של סאלי שבני רבאט קיבלוהו עליהם כבית הדין המוסמך שלהם.

"שכל המזמין חבירו לדין מהתם מעיר ארבאט להכא כאשר היו מתנהגין מקדמת דנא אשר המוחם קהל ארבאט את ב"ד הגדול הקבוע תמיד בעיר סלא עליהם... והדברים פשוטים שמיום הוסדה ועד עתה העיר ארבאט ועיר סלא לאחד נחשבת בכל כללותיה ופרטותיה. ואפי' בזמן שהיה קבוע בה לרב ודיין הרב כמוהו"ר יחייא אביקציץ ז"ל דלאו גברא דקטיל קנה באגמא הוה, עכ"ו מימיו לא קבע בי דינא לעצמו ועל הרוב כל שני וחמישי היה בא מעיר ארבאט לעיר סלא למגמר דינא לכל הבאים לפניו כאילו הוה בית דין אחד. ומיום שנפטר הרב זלה"ה הגו' וחל"ש היו כל עיר ארבט נידונין בעיר סלא עד הן היום באופן שהמוח עליהם ב"ד הקבוע בכאן. והגם דלפעמים היה איזה ת"ח משים שלום בין איש ובין רעהו ודן דינם היה מתמנה ע"פ ב"ד י"ץ הקבועים בכאן..."

המשך בשבוע הבא

פניני אור החיים

הניסיון כמקפצה

כשקרא פרעה למיילדות בפעם הראשונה, התורה לא אומרת "ויקרא פרעה למיילדות", אלא "ויאמר מלך מצרים למיילדות העבריות".

ובפסוק הבא:

"ויאמר" - בלדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אותו, ואם בת היא וחייה.

אז מה הוא אמר בפעם הראשונה?

האם "ויאמר" לא הכוונה שהוא אמר?

מבאר ה'אור החיים' הקדוש, שיש לאמירה' משמעות נוספת חוץ מלומר ולהגיד.

משמעות של חשיבות. כמו שכתוב בפרשת כי-תבוא, "את השם האמרת היום", והשם האמירך, לשון מעלה וחשיבות.

אומר האור החיים הקדוש, כשפרעה קרא למיילדות, בעצם הוא גרם להם, שבסופו של דבר, אחרי שהן יראו את השם ולא שמעו בקול עצתו, הן עלו בדרגה "ויעש להם בתים" - הן זכו לבתי כהונה, בתי לוויה ובתי מלכות. זה ה'ויאמר' מלך מצרים למיילדות. הוא גרם להן להתרומם מהסיפור הזה. הוא 'האמיר' אותם.

אחר כך יש את ה'ויאמר' השני, כפשוטו, מה שהוא הורה להם לעשות.

כשמגיע נסיון זה לפעמים מדכדך. אבל אם עומדים בו בגבורה, הרי זה נחפץ למקפצה למעלה.

בנות ישראל הצנועות

כשאנחנו מספרים לילדינו על העבודה הקשה שעינו את אבותינו במצרים, אנו מתארים להם עבודה קשה בטיט ובלבנים. כך כתוב בתורה.

אבל שונאי ישראל בכל הדורות, לא מסתפקים בעיני הנוף. איכפת להם שאנחנו קדושים, מפריע להם שאנחנו מתנהגים בצורה משובחת ומתוקנת, כך היוונים, וכך בכל הדורות.

אומר ה'אור החיים הקדוש', פרעה ציווה להרוג את הבנים הזכרים, "ואם בת היא - וחיה". אומר האור החיים הקדוש, אל תחשבו שאת הבנות הוא השאיר מתוך רחמנות משתפכת שהייתה לו.

שער החמישים

כשרוצים להרגיע אדם שמצפה לישועה, למשל אחד שמצפה לשידוך שלו, לזיווג, אומרים לו שהישועה תגיע בדיוק ברגע הנכון.

אמת. לכל דבר יש את העיתוי והזמן שלו.

לגבי יציאת מצרים נכון הדבר שבעתים.

עם ישראל יצא ברגע הנכון, בדיוק נמרץ! לא יכלו לצאת רגע אחד קודם, ולא רגע אחד אחרי.

ומדוע?

מסביר ה'אור החיים הקדוש': בני ישראל היו צריכים לברר את הניצוצות הקדושים מתוך חמישים שערי טומאה. אבל הייתה כאן בעיה, שלשער החמישים הם לא היו יכולים להגיע.

לכן הם התעכבו במצרים עוד ועוד. עשרת המכות התפרסו על שנה שלמה כמעט. הם נשארו עד שגמרו לברר את סוף השער הארבעים ותשע, אבל לפני שנכנסו לשער החמישים ששם זו כבר הייתה סכנה גדולה עבורם חלילה. בקו התפר שבין ארבעים ותשע, לחמישים. מיד הם נגאלו!

מוסיף האור החיים הקדוש דבר מפליא.

זה היה אן, כשעוד לא היה לבני ישראל תורה.

בגלות האחרונה, אומר ה'אור החיים הקדוש', כשיש לנו תורה - נצליח בעזרת השם לתקן גם את השער החמישים. בבח התורה!

יהי רצון שנוכה לנאולה השלמה במהרה בימינו.

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

השם הוא הנשמה

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרִימָה אֶת יַעֲקֹב
אִשׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ (א א).

כתב הרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה זיע"א
ב'צפנת פענח' (בפרשת ד"ה והנה): קבלתי ממורי
[הבעל שם טוב הקדוש] זלה"ה, כי השם של
האדם היא הנשמה, ונתן מופת לזה, כאשר האדם
ישן ובקראו שמו הוא נתעורר.

והוסיף על זה נכד הבעל שם טוב הקדוש הרה"ק
בעל 'דגל מחנה אפרים' מסדילקאב זיע"א
(בראשית ד"ה זה ספר, לך לך ד"ה ויש עוד): שם הוא
הנשמה וכו', ושורש של אדם הוא נשמתו והוא
השם של אדם, כמו שאמר ר' נחמן הארדיענקר
ז"ל 'נפש חיה הוא שמו, פירוש, הנפש חיה החיות
והנשמות של האדם הוא שמו של האדם. ומקורו
טחור בספר הבהיר המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה,
שכתב: 'וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא
שמו', כלומר הוא גופו ה' כך.

ואמירה יקרה מצינו לזה בדברי רבינו האור
החיים הקדוש זיע"א בספרו 'חפץ ה' (ברכות ג):
והוא דהנה ידוע הוא אומרם ז"ל כי כל השמות
שקורין האבות לבניהם הם הם השמות העיקריים
שקרא ה' לנשמה בעולם העליון, וה' נתן בלב
האדם לקרות השם ההוא לבניו כשם שקרא ה'
לנשמה.

ועוד כתב רבינו האור החיים הקדוש בפרשת
נצבים (דברים כט יט): ואומר 'ומה ה' את שמו
מתחת השמים, דע כי שורש נשמות עם בני
ישראל יסודתם בהררי קודש תחת השמים בסוד
(ישעיה סו א) 'השמים כסא', והנשמות הם חצובות
מתחת כסא כבודו יתברך והבן. 'וכבר ידעת סוד
השם כי הוא הנשמה, וכמו שהארנו במקומות
אחרים, ואמר הכתוב על המשתרר בלבבו ומחה
ה': שמו שהיא נשמתו משרשה שהוא תחת
השמים, וזו היא כריתות הנפש משרשה.

עוד כתב בפרשת וילך (שם לא א): ואמר עוד
כי השמות שיש לישראל הם שמות הנשמות,
וכבר העירתי בזה בפירוש פסוק (משלי י ז)
'ושם רשעים ירקב', וכאמור חז"ל שאמרו (זוהר
חדש רות מב.) שאין הרשעים זוכרים את שם,
והטעם הוא כי הרשע אין לו נפש, וכמו שרמזו
בפסוק (משלי כג ב) 'ושמת שכין בלועך אם בעל
נפש אתה', הא למדת שהרשע אינו בעל נפש, כי
נשבת היא ממנו, ולזה אין הרשעים מכירים את
שמן, כי אינם בעלי נפש בעלת השם. עכ"ל.

טוב לרוח רעה

סיפר הגה"צ רבי ישראל אברהם פורטוגל זצ"ל,
אביו של הרה"ק רבי אליעזר זוסיא מסקולען
זיע"א, מעשה שהיה בסאטנוב עיר מולדתו.

בעל הבית אחד קנה בית ומעת שנכנס לדור בבית
היתה לו צרה גדולה בצער גידול בנים, שמתו לו
כמה ילדים בבית הזה. ויצא קול שרחות רעות
שורות בבית, ולכן מתו הילדים זה אחר זה שלא
כדרך הטבע.

אשת בעל הבית ביקשה מבעלה שיסע לאחד
מצידיקי הדור שיבקשו רחמים על זה, ולא רצה
הבעל כי היה מתנגד לאדמו"רים. עד ששוב
נתעברה האשה ופחדה שלא יארע ח"ו גם להילד
הזה אסון, ובכתה לפני בעלה ופעלה אצלו שיסע
להרה"ק המפורסם רבי דוד משה מטשארטקוב
זיע"א בנו של הרה"ק רבי ישראל מרוזין זיע"א.

ובבואו אליו כתבו לו כנהוג פתקא בבקשה על
הענין הנ"ל, וברכו הרה"ק זיע"א ואמר לו: כשתלד
אשתך תקרא את הילד בשם שבהפטרות השבוע.
וכפל הרבי את דבריו ואמר לו: 'טאקי נאך דער
הפטרות'. כפי הנראה הכיר בו שהוא מתנגד, על כן
חזר וכפל לו את הדברים.

האיש שב לביתו, וכעבור כמה חדשים ילדה
האשה בת בפרשת נשא, וחיפשו בהפטרות של
פרשת נשא איזה שם לקרוא לה, ושם נאמר
מלידת שמשון הגבור ואביו מנוח, אך לא נאמר
שם של נקבה, רק נאמר שמלאך ה' נראה לאשה,
אמו של שמשון, אבל לא נזכר מה היה שמה. עד
שמצאו בגמרא (בבא בתרא צא): 'אמיה דשמשון
צלפוניתי', וב'חכמת שלמה' להמהרש"ל ז"ל
כתוב ז"ל: נ.ב. נראה לי הצלפוניתי היא אמו של
שמשון בדברי הימים בסוף יחס יהודה, והוא טוב
מפני רוח רעה. מצאתי. עכ"ל.

אז ראו רוח הקודש של הרה"ק רבי דוד משה
זיע"א מטשארטקוב, כי ראה ברוח קדשו שתלד
בת ובאיוז פרשה, וציוה לקרוא לילדה בשם
שהוא סגולה לגרש רוח רעה מהבית (שם ושארית
ישראל, מעשי צדיקים שכתב הרה"ק רבי אליעזר
זוסיא מסקולען מפי אביו הנ"ל, אות ג).

ואלה שמות בני ישראל

רבותינו מאורי החסידות האריכו בפרשת השבוע,
פרשת שמות, על בחינת שמותם של בני ישראל
ועוצם מעלתם, וכבר כן היה מעשה, אשר
פעם אחת בא חסיד אחד להרה"ק רבי שלמה
מראדומסק זיע"א בעל 'תפארת שלמה' ומסר לו
פתקא 'קויל' כנהוג. אחר כך אמר להרבי: בהיותי
בדרך לראדומסק פגשתי באיש אחד ממכירי
ובקש ממני כי כאשר אהיה אצל כבוד הרבי אזכיר
לפניו חולה אחד הזקוק לרחמים, ואמר לי את שם
החולה ושם אמו, אבל מחמת טרדותי שכחתי את
השמות, וכמה שיגעתי להזכיר לא הועילתי מאומה,
ואיני יודע לא שם החולה ולא שם אמו.

אמר לו הרבי: ואם אינך יודע את השמות, איך
אוכל להתפלל בעד החולה. שתק האיש. שתק גם
הרה"ק כמה רגעים. אחר כך אמר להאיש: אולי כך
הוא שם החולה. נענה האיש בהתפעלות ואמר:
כן, רבינו, כן. חזר הרה"ק ושאל: ואולי שם אמו
של החולה כך הוא? כן, נזכר האיש והשיב מתוך
התפעלות עצומה: ודאי כן. וכל העם העומדים
בשעת מעשה השתוממו מאוד לראות את רוח
הקודש של בעל 'תפארת שלמה'. כשראה הרה"ק
את תמהונם נענה ואמר להם: היודעים אתם מניין
אני יודע את שם החולה ושם אמו. יש לנו חומש
המתחיל ב'ואלה שמות בני ישראל' ושם נמצאים
כל השמות של בני ישראל ומצאתי שם גם את
השמות של החולה ואמו ('ספורי חסידים' עמוד
161).

וכך הביא הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליזענסק
זיע"א בספרו 'נועם אלימלך', בפרשת השבוע:
"דאיתא דהרוחניות והנשמה של אדם נקראים
בשם שמות, דעיקר השם הנקרא לאדם כגון
ראובן או שמעון זה השם הוא להנשמה ולא
להגוף, והחקירה לזאת הוא שאנו רואים אדם
שהוא ישן ורוצים להקיצו משינתו אם דוחפים
את גופו לבלתי יקראו אותו בשמו הוא יותר
בוקשי להעירו מאם היו קוראים אותו בשמו:
וזהו מחמת כשאדם ישן אינו נשמתו עולה למעלה
ויוצאת מגופו ולכן בוקשי להקיצו משינתו על ידי
דחיפת הגוף מה שאין כן אם קוראים אותו בשמו.

ובעניין זה כבר הבאנו בפתח דברינו את דברי
הרה"ק מפולנאה זיע"א בשם מרן הבעל שם טוב
זיע"א והרחיב הענין בספרו 'תולדות יעקב יוסף'
בפרשת השבוע: 'ואלה שמות' וגו', דשמעתי
ממורי כמו שתפסית הגוף הוא בגשמי שאוחז
בגופו, כך תפסית הנשמה הוא על ידי קריאת
שמו, גם בישן ניער משנתו בקראו שמו. וכמו
שהוא בפרט אדם אחד גוף ונשמה, כך בכללות
יש גוף ונשמה, המוני עם הנקראים יעקב נקראים
גוף, ושלומי אמוני ישראל הנקראים תואר ישראל
הם הנשמה. ובזה נקרא 'איש וביתו', להשפיע זה
לזה כמו זכר לנקבה.

ובזה יובן, 'ואלה שמות בני ישראל', שהם תואר
אנשים שנקראו נשמה. 'הבאים מצרימה', לעולם
הזה שנקרא מצרימה כנ"ל. להיות עם אנשים
הנקראים יעקב, כדי שיהיה 'איש וביתו', לתכלית
זה 'באו' לזה העולם, כמו בענין ירידת נשמה
בפרטות על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה
נולד (אבות פ"ד מכ"ב), כך בכללות העולם ביאת
הנשמה בין המוני העם הנקראים גוף הוא בעל
כרחך, כדי שישפיעו זה לזה, וכנ"ל. ועיי"ש מה
שביאר בשמות י"ב שבטים.

מוציאין לשם אבותינו

והגידו חכמינו ז"ל בענין נתינת שם לנולדים (ב"ר
לז ז): רבי יוסי אומר, הראשונים על ידי שהיו
מכירים את יחוסיהם היו מוציאין שמן לשם
המאורע, אבל אנו שאין אנו מכירים את יחוסינו
אנו מוציאין לשם אבותינו. רבן שמעון בן גמליאל
אומר, הראשונים על ידי שהיו משתמשין ברוח
הקודש היו מוציאין לשם המאורע, אבל אנו שאין
אנו משתמשין ברוח הקודש אנו מוציאין לשם
אבותינו.

ותמצא שכתב רבינו האור החיים הקדוש זיע"א
בפרשתנו (שמות ב י) על הפסוק 'ותקרא שמו
משה ותאמר כי מן המים משיתיה': הנה תמצא
שינוי בקריאת שם יצחק ויעקב והשבטים, כי
לכולם יקדים טעם השם ואחר כך השם, ביצחק
(בראשית כא י) 'כל השומע יצחק' וגו' - ותקרא
שמו יצחק, יעקב (שם כה כז) 'ויזד אוחזת בעקב'
- 'ויקרא שמו יעקב'. בשבטים (שם כט לב-לג)
'כי ראה ה' - ותקרא שמו ראובן', 'כי שמע' וגו'
- 'ותקרא שמו שמעון'. וכן על זה הדרך. מה שאין
כן בקריאת שמו של משה, הקדים הזכרת שמו
ואחר כך טעם השם. ואולי כי האמהות היו בעלי
רוח הקודש והיו משיגות בחינת השם, וקריאת
השם היתה למה שהיו מכוונים בו, מה שאין כן
קריאת שם משה מגיד הכתוב כי לא השיגה לידע
בחינת השם, כי שמו נפלאות יגיד. וצא ולמד מה
שכתוב בספר הזוהר (רעיא מהימנא כי תצא רעו):
מה ירמוז שם זה. וה' השם שמות בארץ שם בפי
שם משה, ומה שאמרה היא בטעם השם הוא 'כי
מן המים משיתיהו', ולא ידעה טעם וזלת זה.

סוד הנצחון - האחדות

וַיֹּאמֶר אֶל עֲמוּ הָיָה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם
מִמֶּנּוּ (א א).

יש להבין מדוע כה חשש פרעה מכוחם של בני
ישראל, עד שהפליג ואמר שהם עצומים יותר
מהמצרים, הרי עם כל הריבוי של בני ישראל,
היו המצריים בוודאי רבים מהם, וגם היה להם
צבא מיומן, ומדוע אם כן קראם פרעה רב ועצום
ממנו?

לא לעבור על רצון השם

הקב"ה מתגלה למשה רבינו מתוך הסנה. המעמד הגדול והנשגב, ויקרא אליו האלוקים מתוך הסנה.

לפני שהקב"ה מדבר עם משה רבינו על גאולת ישראל ממצרים, הוא מקדים לו שני דברים: א. אל תקרב הלום. אל תקרב! ב. של נעליך! המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא. למה הציווי 'של נעליך' הוא מספר שנים, אחרי 'אל תקרב הלום'. לא חבל על כל שניה שהוא עדיין נועל את נעליו במקום הקדוש הזה?

יסוד גדול אומר כאן ה'אור החיים הקדוש'. יש בתורה מצוות עשה, עליך לעשות כך וכך. ויש מצוות לא תעשה, אל תעשה כך ואל תעשה כך. זהירות מספר אחת היא לא לעבור חלילה את פי השם. לעשות מה שהשם אוסר לעשות, זה נקרא לפצוע את הנפש, לגרום לה חבלה חלילה.

מצוות עשה, זה תוספת מעלה. כל מצוה מוסיפה לאדם מעלות וטובות, הוא משתבח ומוסיף. אבל הזהירות הכי נחוצה היא, לא לעבור על 'לא תעשה'. (רק מצוות עשה בודדות גורמות פגם בנפש כשלא מקיימים אותן, כמו ברית מילה ועוד).

אם כך, מובן הסדר. קודם "אל תקרב הלום" שהיא מצוות לא תעשה, ורק אחר כך מצוות עשה "של מעליך".

זהירות!

מתוך השיחה של יתרו עם בנותיו, אנו מבינים את צורת החינוך שהייתה נהוגה שם בבית.

כשבת רואה אדם זר, היא לא צריכה לדבר איתו, בוודאי לא להתחבר איתו. עם זרים לא יוצרים קשרים. זו הזהירות הטבעית שההורים מנחילים לילדיהם, כבר מגיל קטן.

זו ההדגשה של יתרו לבנותיו, אומר ה'אור החיים' הקדוש, הם באו וסיפרו לו על מה שהיה עם האיש על הבאר, אמר להן יתרו 'למה זה עזבתן את האיש'. אם זה היה אדם רגיל, אתן צודקות, אני אומר לכן תמיד לא להתקרב לזרים. אבל כאן - אינכם רואות שכאן מדובר על אדם ראוי והגון, הרי ראתם שהוא איש חסד. מעשיו מוכיחים עליו.

על אחת כמה וכמה, לפי דברי חז"ל שעלו המים מהבאר לקראת משה רבינו. הבאר התברכה בשבילו, למעלה מדרך הטבע, הרי יש כאן הוכחה ניצחת שהאיש הזה הוא משונה לשבח שבחים משאר האנשים.

כזה אדם לא עוזבים. למה זה עזבתן את האיש - קראן לו ויאכל לחם!

ההר הנמוך

והאיש משה עניו מאוד, מכל האדם אשר על פני האדמה.

משה רבינו אומר לפני הקב"ה ברוב ענווה, מי אנוכי שאליך אל פרעה, מה החשיבות שלי. מי אני ומה אני.

אומר לו הקב"ה, זה לך האות כי אנוכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה. ומה התשובה לדברי משה רבינו.

אומר ה'אור החיים' הקדוש, יש כאן תשובה נפלאה, כפתור ופרח: הקב"ה אומר למשה רבינו, אתה רואה את הר סיני. האם הוא ההר הכי גבוה? לא! יש הרים יותר גבוהים, יש פסוק בתהילים "תבור וחרמון בשמך ייגע". הר תבור יותר גבוה, הר חרמון יותר גבוה, אבל הקב"ה בחר להשרות את שכינתו על הר סיני שהשפיל את עצמו, ההר שאמר אני לא גבוה, אחרים יותר גבוהים ממני.

גם אתה משה רבינו, אתה מנמיך את עצמך, אתה אומר מי אנוכי... דווקא כי אתה עניו ומחזיק את עצמך נמוך, לכן נבחרת!

כי רם ה', ושפל יראה!

הלא אם הסוסים החזקים והבריאים לא היו יכולים לצאת מן הבוץ, כיצד יצאו סוסים חלולים, אלו, אולם לתמהון עיניו האיכר קפץ מן העגלה ומשך הסוסים לכאן ולכאן. נתן כמה חבטות בהם, ותוך רגעים ספורים היו כולם מחוץ לבוץ.

כשראה הנסיך כל זאת עמד כמשתומם ואינו מבין איך יתכן כדבר הזה. הוא ניגש לשאול את האיכר איך אפשר שסוסיו הכחוסים הצליחו במקום שלא הצליחו סוסיו הבריאים והמשובחים שלו.

השיב לו האיכר בשאלה: אמור לי מהיכן הם ארבעת הסוסים האלו?

אמר לו הנסיך: סוסים אלו כולם מיוחסים הם אחד לאחד. הסוס הראשון הוא סוס ששלח מלך פרס לאבי לאות אהבה, הסוס השני נשלח אלי מעיר המלוכה פטרבורג והיה ממרכבת המלך עצמו, השלישי הוא מגזע טהור מסוסי הערביים אשר ידועים בכוחם ובטיבם, והרביעי הוא מארץ הונגריה אשר ידועים שם הסוסים בחוזקם.

אמר לו האיכר: אכן נודע הדבר למה אינך מצליח להוציא הסוסים מן הבוץ. הטבע הוא שכל שהם ממשפחות שונות ומדינות שונות יש ביניהם קנאה תחרות ושנאה, וממילא כל אחד אינו רוצה שתבירו יצא מן הבוץ אלא רק הוא, ועל כן לעולם אינם מתאחדים בכח משותף לצאת מן הבוץ, אלא כאשר הנך מתחיל להכות בסוסים זה מנסה לצאת מכאן וזה מושך לכאן ונעשית מהפכה, וככל שאתה מכה מושך כל אחד לצד שהוא חפץ.

ועוד, שכאשר מקבל אחד מהם מכה אין האחרים מצטערים עבורו להשתדל לעזור לו, אדרבה יש ביניהם תחרות וקנאה וכל אחד שמח במפלת חבירו, וכל אחד מהם היה מעדיף שיישארו חביריו בבוץ ורק הוא יצא, ועל כן אין הם משתפים את כוחותיהם כדי לצאת מן הבוץ, ולפיכך אף שהם סוסים חזקים ובריאים אינם יוצאים במהרה מן הבוץ.

מה שאין כן הסוסים שלי. הם כולם בני משפחה אחת ומקום אחד, וכל אחד דואג ומסור לחבירו ורוצה לעזור, וכאשר אני מכה באחד הסוס השני מרגיש בו, ומיד כולם כאחד נחפזים לעזור לו, ובכוח אחד פועלים לצאת מן הבוץ.

זהו המשל. ואמר לו הגר"ח הנה אתה נפוליון אף שהינך חכם ומלומד גדול ויש לך צבא מנוסה במלחמות, בכל זאת הרי צבא זה מורכב מחיילים של מדינות שונות, מאנגלים וצרפת וגרמניה ושאר מדינות אירופה. והרי יש תחרות ושנאה בין המדינות, ואיך יתאחדו כולם בו בזמן שכל אחד חפץ במפלת חבירו ושרק הוא יהיה המנצח ולא חבירו, ונמצא שצבא זה אינו יכול לאחד את כוחותיו באחדות מלאה למלחמה.

מה שאין כן חיילי הרוסים, אף שרובם חסרי שכל וצבאם אינם ערוך למלחמה כמו הצבא שלך, מכל מקום החיילים כולם ממדינה אחת, וכאשר האחד בסכנה חבירו מרגיש שהוא עצמו בסכנה, וכולם נלחמים למען ארץ אחת ועל כן יתלכדו לעמוד כנגד בחירוף נפש וכוחם יגדל וינצחון.

וכן היה באמת בסוף שרוסייה ניצחה! זהו הרעיון המופיע בדברי ה'אור החיים' הקדוש בפרשתנו, כמובא לעיל.

ובמילים פשוטות: **האחדות היא מכפיל-כוח עצום, ובכוחה מגיע הנצחון!**

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

מבאר רבינו ה'אור החיים' הקדוש זיע"א, כלל, שהוא אומר עליו: 'זה ידוע לידועי ערך מלחמה'. דהיינו שהגנרלים במלחמות יודעים את זה:

חיילים, גם אם הם חלשים ומעטים, אבל אם הם מאוחדים, אם הם 'עם אחד ומיוחד', הרי שהם נחשבים כמו צבא ענק של חיילים גיבורים, מפני שכל אחד 'נותן נפשו על חבירו'.

אמר פרעה: בני ישראל הם באחדות, הם כאיש אחד בלב אחד, ולכן הכוח שלהם הוא הרבה יותר מהמספר המועט שלהם או מחוזקם הפיזי. וזה שאמר 'הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו', לא 'רבים ועצומים' אלא 'רב ועצום', הם אחד, והחזק שלהם הוא מכוח אחדותם!

ובענין זה מסופר, כי בשנת תקע"ב עמד נפוליון וצבאו להיכנס לרוסייה דרך העיר וולאז'ין שהיתה קרובה אל הגבול. לפני שהם נכנסו לעיר עמדו לנוח קצת סביבות העיר. הם הקימו מבנים ואהלים חוץ לעיר, ושר אחד מהצבא של נפוליון הלך לתוך העיר וולוז'ין בכדי לחפש אוכל להביא לחיילים.

העיר הייתה חשוכה, חלק מהתושבים כבר עזבו את העיר מפחד המלחמה, ואלו שנשארו לא הדליקו אור מפחד סביבות העיר. פתאום הבחין השר באור שמתנוצץ מאיזה מקום ונכנס לשם. זה היה הבית המדרש של וולאז'ין, שם למד אז הגאון רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל.

שאל אותו השר: האם הוא מכיר היכן גר "רבינער חיים" מי שמפורסם בתור איש עושה פלאות, ואם כן, הוא מבקש שיליך אותו אליו. השיב לו רבי חיים: האיש הזה שאתה מחפש, נמצא עכשיו בבית המדרש, אולם מה שאמרת שהוא איש עושה פלאות זה אינו אמת.

הבין מזה השר שהוא בעצמו האיש שהוא שואל עליו, שזהו "רבינער חיים". ואחרי זמן קצר הוא שלח חיילים להביאו למחנה ולהעמידו לפני נפוליון.

כשבא רבי חיים לפני נפוליון הוא מאוד שמח לקראתו, ואמר לו ששמע עליו שהוא איש פלאות וכהנה וכהנה. אבל ר"ח השיב לו שזה לא אמת והוא אינו מחולל נפלאות וכדומה.

אמר לו נפוליון: בסדר, אינך איש פלאות, אבל אומרים עליך שאתה אדם חכם, אמור לי: האם לפי דעתך אני אמצא במלחמה נגד הרוסים או לא.

ענה לו ר"ח: לדעתי לא תנצח במלחמה! שאל אותו נפוליון: מה הסיבה שהוא חושב כך? ענה לו ר"ח: משל לנסיך אחד שהכין עצמו לצאת לדרך ארוכה, הוא לקח את מרכבתו עם ארבעה סוסים הכי טובים ובריאים שהיו לו כדי לשאת את הכרכרה. אותם ארבעת הסוסים אלו היו כמובן סוסים בריאים וחזקים אשר יכלו ללכת מרחק רב בלא להתעייף.

והנה באחד מימי החורף נתקעה כרכרתו של הנסיך באיזו ביצה ולא הצליח להיחלץ ממנה. ככל שהוא ניסה להיחלץ על ידי סוסיו היה ללא הועיל. והנה פתאום הוא שומע מאחוריו קול עגלה, הוא רואה עגלת איכר פשוט מתקרבת למקום, ורתומים אליה שלשה סוסים צנומים ודקים הולכים לאיטם, וכשעברו במקום הביצה גם הם נפלו לתוך הבוץ במקום שנפלה מרכבת הנסיך.

הסתכל הנסיך לראות מה יעשה האיכר הזה:

מתיבתא אור החיים

במצות ציצית.

והקשה בבכורי אביב (ביק) מדברי התוספות (שם ד"ה ענשיתו) שהוכיחו שזה לא נאמר אלא במצות עשה כגון ציצית, שאם אין לו בגד של ארבע כנפות אינו חייב לקנות בגד כדי לקיים מצות ציצית, אבל שאר מצוות עשה שהאדם מחויב לקיימם אפילו בית דין של מטה מענישים אותו ומכים אותו עד שתצא נפשו כמבואר בגמרא (כתובות פו.), וכל שכן שנענש בבית דין של מעלה. ואכן בסגולת משה ביאר כוונת רבינו לענין מצוות שאינן חובת הגוף, או אפילו מצוות שהם חובת הגוף אם אי אפשר להשיג אותם, וכדברי התוספות.

אמנם בריטב"א (ר"ה טז: ד"ה מ"ט) משמע שגם על מצוות שהאדם מחויב בהם אין מענישים אלא בעידנא דריתחא, ולפי זה יתכן שכוונת רבינו לכל

כתב רבינו (שמות ג ה): 'אל תקרב וגו' של וגו'. הנה ב' דברים יצו אותו ה', אחד שלא יקרב, ואחד שישלחו נעל רגלו שלא יעמוד בו אפי' במקום שהוא עומד בו כאומרו המקום אשר אתה עומד עליו כבר אדמת קודש הוא, וצריך לדעת למה לא הקדים לומר לו הסרת מכשול שכבר הוא נתון בו שהוא עומד במנעלו על אדמת קודש ואחר כך יצו עליו לבל יקרב הלו. דע כי בכל התורה כולה גילה ה' דעתו ורצונו כי עיקר הקפדתו ומוסרו הוא על מצוות לא תעשה כי זה יחבול בנפש, והוא טעם אומרו (קהלת יב ז) 'והרוח תשוב' וגו' אשר נתנה ואמרו ז"ל (שבת קנב:) תנה לו כמו שנתנה לו, אבל מצוות עשה הם השגת הטוב כשהיה ובהעדרם אין עונש זולת על פרטים ידועים כגון פסח ומילה. והנה כאן צוה לו ה' מצות לא תעשה ומצוות עשה, לא תעשה היא אל תקרב הלו ואמרו ז"ל (עירובין צו. שבעות לו:) כל מקום שנאמר פן ואל

אינו אלא לא תעשה, ומצות עשה היא של נעלך, ואם משה יקרב הלו הרי עבר על לא תעשה, ואם לא יסיר נעלו הגם שאינו דרך כבוד למקום לא עבר אלא אעשה ממה שאמר לו ה' בלשון עשה, ותמיד יקדים ה' השמירה לעשייה דכתיב (דברים ד ו) ושמרם ועשייתם, לשמור לעשות (שם טו ה) משמרת מצותי (בראשית כו ה). לזה ג"כ הקדים החמור אל תקרב לא תעשה ואחר כך עשה של וגו' שיהנוג כבוד במקום המקודש. והנה מה שכתב רבינו: ובהעדרם אין עונש זולת על פרטים ידועים. משמע שאין מענישים כלל על מצוות עשה, וכמבואר בגמרא (מנחות מא.) שאמר המלאך לרב קטינא שאין הקב"ה מעניש על מצוות עשה של ציצית אלא 'בעידנא דריתחא', אלא שדעת רבינו שהוא הדין בכל מצוות עשה חוץ מפסח ומילה, ולא דוקא

המצוות, וכדברי הריטב"א. וכן משמע מדברי רבינו בכמה מקומות. שגם על מצוות עשה שהאדם מחויב בהם אין מענישים אלא בעידנא דריתחא. שכן ביאר בפרשת יתרו (להלן כ א) לשון הפסוק שנאמר קודם עשרת הדברות, 'וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר', שהזכיר שם 'אלהים' המורה על מידת הדין, לומר שאף שאין ה' מעניש על מצוות עשה אלא בעידנא דריתחא, מכל מקום על הדברים המפורשים בעשרת הדברות יעניש, ואף על המצוות עשה שביניהם, ומבואר מדבריו שדברי רב קטינא נאמרו אף על מצוות עשה מעין אלו המפורשים בעשרת הדברות, שהם מצוות שהאדם מחויב בהם. וכן כתב בפרשת כי תבוא (דברים כח נח ד"ה נמצינו) שאין מענישים על עשה אלא בעידנא דריתחא, מלבד מצות מילה ופסח, או המסכים בדעתו לכפור במצוות עשה ולא לקיימם כלל, שעליו נאמרו הקללות שבתורה.

וביישוב קושיית התוספות ממה שמצינו שכופים על מצוות עשה, כתב בכל הכתוב לחיים, שיש לומד לדעת רבינו כמו שכתבו האחרונים, שאין זה מדין עונש על כך שלא מקיים את המצוה, אלא שכופים אותו קודם קיום המצוה כדי שיעשה את המצוה, אכן אם עבר ולא קיים אין מענישים אותו על כך.

ובספר גדולה תשובה (סי' י) צ"ן, שכדברי רבינו כתב הגר"ח ויטאל בספרו עץ הדעת טוב (מאמר לתשובה דף א:), שברמ"ח מצוות עשה אין עונש על ביטולם, אלא רק לא מקבלים שכר עשייתן. וכן כתב בכתם פז על הזוהר (וישאל לג:). אמנם מדבריהם מבואר שהכוונה לעונש בעולם הזה, אך בעולם הבא מענישים גם על מצוות עשה, ויתכן שזו גם כוונת רבינו.

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

השגחת השם ורפואתו בזכות לימוד ספר אור החיים הקדוש

לפני כשנה הבחנתי בנפישות קלה באזור הכתף. בתחילה לא ייחסתי לכך חשיבות רבה, אך עם חלוף הזמן, הנפישות הלכה וגדלה, העור במקום החל להאדים, והכאב הפך מוחשי ומטריד. למרות אי-הנוחות, ניסיתי להמשיך בשגרת חיי, עד שהמצב כבר לא איפשר זאת.

בלית ברירה, פניתי לרופא. לאחר בדיקה ראשונית, הוא הביט בי בדאגה וקבע שעליי לעבור סדרת צילומים ובדיקות מעמיקות. לא עבר זמן רב, וכבר התעוררה בקרב הרופאים חשדה מדאיגה - ייתכן שמדובר בגידול רח"ל, ולדבריו, המצב עשוי לדרוש ניתוח מסוכן. יתרה מזו, הבדיקות הראו כי ייתכן קשר בין הממצא לכלי הדם או ללב, מה שרק העצים את הדאגה והחרדה.

באותם רגעים, עמדתי בפני ניסיון לא פשוט. המחשבות התרוצצו - מה יהיה? כיצד עליי לפעול? ואז, מתוך אמונה וביטחון בה', קיבלתי על עצמי קבלה קדושה: ללמוד בכל יום קטע מספר אור החיים הקדוש, בפרשת בהעלותך על הפסוק "א-ל נא רפא נא לה". שם מבאר רבי חיים בן עטר ז"ע את כפל הלשון במילה "נא" - שפעם אחת פירושה תחינה ובקשה לרפואה, אך בפעם השנייה פירושה "עכשיו", כלומר שהרפואה תבוא תכף ומיד, ללא עיכובים.

כמו כן, החלטתי להוסיף עוד קטע לימוד מתוך פרשת עקב על הפסוק "והסיר ה' ממך כל חולי". שם מסביר האור החיים הקדוש שאין לראות את המחלות ואת הרפואות כתלויות בטבע או בתהליכים גשמיים בלבד, אלא הכול תלוי בהשגחתו הפרטית של בורא עולם, שהוא לבדו שולח מחלה והוא לבדו שולח רפואה. מאותו יום שבו התחלתי ללמוד את דברי קדשו הקדושים בכוונה ובאמונה, הוספתי תפילה קצרה שתצא מלב שבור: שהקב"ה ישלח לי רפואה שלמה בזכות לימוד הספר הקדוש, כפי שלימד אותנו האור החיים שאין לרפואה שום מגבלות, לא של זמן ולא של טבע.

והנה - בחסדי שמים, החלו להתחולל פלאים. מיום ליום חשתי שיפור, הנפישות הלכה וקטנה, הכאב פחת, והעור חזר למצבו התקין. בתוך זמן לא רב, הנפישות פשוט נעלמה, כלא הייתה. כל זה קרה מבלי שעברתי שום טיפול רפואי או התערבות חיצונית - רק בזכות התורה, האמונה והתפילה.

הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו! מי כא-לוהינו עושה נפלאות לבדו!

י.ח.א. - ירושלים

מחוברים להיים

לשמיעת שיעורים ודרשות

חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת שמות תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון י"ג
שמות תשפ"ו

והנה נער בוכה

כי עבדך ערב את הנער ♦ מי נקרא נער? ♦ סוד נע"ר: נפש, עין, רוח

קול בן לוי

בפרשת שמות, פרשת הגלות והגאולה, נזכר לראשונה משה רבינו - מושיען של ישראל. כמה פעמים בפרשה זו, מוצאים אנו בדברי התורה מענין קולו של משה רבינו.

בתחילה הונח משה בתוך תיבה על שפת היאור, ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור, אז ראתה את התיבה, ותשלח את אמתה ותקחה. וכאן נאמר (פסוק ו): "ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בתחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה". הרי כאן קולו הבוכה של רעיא מהימנא.

קול ודיבור

ויש לנו להבין את מהות בכיו של משה רבינו, והרי זו היא הפעם הראשונה בה נזכר בתורה כי נשמע קולו.

והנה, ידוע כי קול ענינו השמעת הקול עצמו אף בלא דיבור, כענין 'קול שופר', ואילו דיבור ענינו חיתוך שפתיים והוצאת התיבות. הפעם הראשונה בתורה עוסקת בקולו של משה, ועתה נראה כי בפעם השניה כבר נזכר דיבורו.

הריגת המצרי בשם המפורש

וכך נאמר בתורה (שמות ב יא-יד): "וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיָּצֵא אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֶחָיו: וַיִּפְן כֹּה וַכֹּה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל: וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַהֲנֶה שְׁנֵי אַנְשִׁים עִבְרִים נָצִים וַיֹּאמֶר לְשָׁעָה לָּמָּה תִּכֶּה רַעֲךָ: וַיֹּאמֶר מִי שְׁמֶךָ לְאִישׁ שׁוֹר וְשָׁפֹט עָלֵינוּ הַלְהַרְגֵנִי אַתָּה אֲמֹר כֹּאֲשֶׁר הִרְגָּתָ אֶת הַמִּצְרִי וַיֵּרָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲכֹן נֹדַע הַדָּבָר."

שני אנשים אלו - דתן ואבירם היו, וביקשו להלשין על משה. וכתב רש"י, כי מן הלשון 'להלהרגני' אתה אומר' נלמד כי בשם המפורש הרגו, באמירה בעלמא ולא בידים.

הריגת המצרי - 'בחול' ולא בשבת

על הריגת המצרי נאמר בתורה (שמות ב יב): "וַיִּפְן כֹּה וַכֹּה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל."

על פסוק זה מובאת אמרה נפלאה בספר 'באר משה' על התורה, מאת הרה"ק רבי משה'לע מקאז'ניץ זיע"א. בנו של הרה"ק המהיד מקאז'ניץ זיע"א. ומספר שם כי שמע מפי הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעז'יבו' זיע"א, שפעם אחת באו חבורת יהודים לשבות אצלו בשבת קודש, וסיפרו לפניו על מושל העיר בה הם דרים, שרשע מרושע הוא ומרע להם עד מאוד, וצעקתם גדלה עד לשמים כי כבר אינם יכולים לסבול ולעמוד בגזירותיו הנוראות.

השיל להם רבי ברוך בלשון הכתוב, 'וירא כי אין איש' - זהו מושל זה, אשר אינו נוהג כבן אדם כלל, ולא תואר אדם לו, על כן 'וירא את המצרי' - יש להכות

ולהרוג את הרשע. אך שבת היום מלזעוק, ויטמנהו בחול' - יש להמתין ליום חול ורק אז להפילו.

כך דרש הרבי את הפסוק בדרך צחות, ועל ידי זה פעל ישועה לאותם היהודים, ואכן פעלו הדברים את פעולתם ונפטרו מאותו רשע.

גדולה ענוה

הפעם השלישית בה עוסקת הפרשה בקולו וכח דיבורו של משה רבינו, היא כאשר שלחו ה' יתברך לגאול את ישראל ממצרים. היה זה לאחר שנים רבות, בהיותו בארץ מדין, רועה את צאן יתרו חמו, והנה מתגלה הקדוש ברוך הוא אליו במעמד הסנה, ומצווהו להיות מושיען של ישראל ולבשר להם את בשורת הגאולה.

כמה וכמה טענות העלה משה בפני ה' יתברך, כי לא ראה עצמו כלל כמי שראוי לבוא ולגאול את ישראל. ולבסוף, לאחר שהשיב לו הקדוש ברוך הוא תשובה על כל פרט מדבריו, אמר לפני ה' (שם ד י): "לא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁ גַּם מֵאֵז דְּבָרֶךָ אֶל עַבְדְּךָ כִּי קָבַד פֶּה וּכְבֹד לְשׁוֹן אֲנִי." טען משה, כי מגמגם הוא בלשונו, ולא יוכל לעמוד ולדבר לפני ה'.

אך גם על כך השיבו הקדוש ברוך הוא כי לא צדקה טענתו, כי "מי שם פה לאדם או מי ישום אדם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה' ועתה לך ואנכי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹר" (שם פסוקים יא-יב). וכך ממשיכה התורה שם ועוסקת בענין כח דיבורו של משה, אשר יוכל לדבר ברצות ה', וגם ניתן לו אהרן אחיו הלוי להיות לו לפה.

שכינה עמו

נשוב אל הפעם הראשונה, בקול בכי הנער אשר שמעה בתיה בת פרעה. בפסוק נאמר (שמות ב ו) "ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בכה". ופירש רש"י כי לפי פשוטו מתפרש הפסוק כך, 'ותפתח ותראהו' - את מי ראתה - 'את הילד'. אולם לפי מדרשו 'ותראהו' אינו הולך על הילד, אלא שראתה עמו שכינה.

ומקור הדברים מן הגמרא במסכת סוטה (דף יב): "ותפתח ותראהו את הילד", - 'ותרא' מיבעי ליה. אמר רבי יוסי ברבי חנינא, שראתה שכינה עמו". ומשמע, כי תוספת אותיות ה"ו רומזת לשכינה הקדושה, כי בשם הו"ה הקדוש, אותיות ה"ו האחרונות הן קודשא בריך הוא ושכינתיה (ראה במהרש"א שם בשם רבינו בחיי).

ילד או נער

עוד אמרו שם: "והנה נער בכה" - קרי ליה ילד וקרי ליה נער, תנא, הוא ילד וקולו כנער, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה, אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום, אלא, מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה, אמרה, שמא לא אזכה לחופתו".

כלומר, לדעת רבי יהודה היה משה ילד, אך קולו נשמע כקול נער בדרך פלא. על כך טוען רבי נחמיה כי אינו שבח אלא מום, וכפי שביאר רש"י שם, שמשה לוי היה, ולוי נפסל בקול פגום לעבודת השיר. לכן מפרש רבי נחמיה שהיתה התיבה עשויה כחופתו של נער, כי מי יודע אם תזכה לראות בחתונתו.

שיבוש חשבונו של פרעה

בעצם דברי רבי יהודה, כתב בזה בכלי יקר פירוש יקר, כי הטעם שעשה הקדוש ברוך הוא את קולו של משה כנער, כדי שתחשוב בת פרעה שגילו גדול יותר מכפי שנראה, ועל ידי זה תאמר כי נולד עוד קודם שנגזרה גזירה להשליך את כל הבן הילוד היאורה, ואינו זה שראוהו האצטגנינים, ובזה תוכל להצילו ללא שתחשוש מגזירת אביה פרעה.

ורבינו החתם סופר זיע"א (תורת משה על התורה, פרשת שמות) חישב בזה חשבון נפלא; הנה נאמר בתורה כי נשות ישראל ילדו במצרים ששה בכרס אחת. אולם משה רבינו הרי נולד יחיד בליתו. אם כן יש לומר שהיה גדול כוחו כנגד ששה תינוקות. והרי ביום שהונח ביאור היה בן שלושה חדשים, כי עד אז הצפינתו אמו, צא וחשוב שלושה חדשים כנגד ששה תינוקות, אם כן היה כתינוק בן י"ח חדשים. והרי לדעת רבי יהודה אין התינוק יונק אלא עד י"ח חודש (ראה גיטין עה). אם כן באמת היה כנער בשעה זו, כי אין התינוק נקרא כן אלא כל זמן שיונק, ולאחר מכן נקרא נער, וראוי קולו להיות כקול נער.

[ואע"פ שלפי הפשט משה עדיין המשיך לינוק אצל אמו כמו שנאמר (שמות ב ח-ט) 'ותאמר לה בת פרעה לך ותלך העלמה ותקרא את אמו הילד ותאמר לה בת פרעה הילכי את הילד הזה והינקה לי ואני אתן את שכרך ותקח האשה הילד ותניקהו', מכל מקום כבר היה נחשב כנער, כיון שהיה כמו אחר י"ח חודש].

על כל פנים, מכל זה למדנו כי טעם השינוי נועד כדי לשבש את חשבון המצרים, כדי שלא ידעו אימתי נולד, הן לגבי בת פרעה כדי שתצילו, והן אחר כך לגבי פרעה עצמו שגדל משה אצלו, שלא יחשוד שזה התינוק הוא מי שראו האצטגנינים.

אכן, בדברינו כאן מבקשים אנו לעמוד על דברי ר' יהודה, שאמר שהיה קולו של משה רבינו כנער. מה בא הדבר ללמדנו, ולשם מה נועד. על פי פשוטו כבר נתפרש כי היה הדבר כדי לשבש את חשבונו של פרעה, אך כאן נבקש לעמוד על עומק הדברים.

מילדי העברים הוא זה

על כך אמר הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל פירוש נפלא.

בנוהג שבעולם, טבע הילד שאינו רואה בריה בעולם מלבדו. אם בוכה הוא - הרי זה משום שהוא עצמו מצטער, בין אם רעב או עייף הוא או דבר מה אחר מציק לו. אך אינו יכול לצאת חוץ למחיצתו

אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו יראה להם פנים ויכלו לפניהם.

והנה אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני רמז קס"ו) לפרש את הפסוק 'והנה נער בוכה', כי זהו 'המלאך' שהיה מתלווה עמו, שמלאך נקרא נער, שנאמר (זכריה ב ח) 'רוץ [דבר] אל הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלים'. ולפי דברי רבינו החתם סופר מובנת כוונת קדשם, שהוא מלאך מטטרון שהיה בוכה מחמת משה רבינו שנתלוותה אליו שכינה. זאת תורת העולה, כי מעלתו הגדולה של משה רבינו היתה בכך שהיה דבוק תמיד בשכינה הקדושה, ולא נפרדה ממנו כלל.

רק משה רבינו מדבר עם מלאך מט"ט

והנה, סוד זה ישנן בוכה' הוא מלאך מט"ט, כתבו גם המגלה עמוקות בפרשתנו. ועל פי זה מפרש שם את דברי ר' יהודה, שאמר כי היה משה ילד וקולו כנער, שאין הכוונה לומר שהיה קולו עבה כקול נער, כי אם כן פסול הוא לעבודת שירת הלויים, אלא שהיה קולו קול המלאך הנקרא נער.

על פי דברים אלו נבין את עומק דברי החתם סופר, שכתב כי הנער הבוכה הוא מלאך מט"ט שבה מחמת משה. אך לפי האמור עולה כי נשמט משה היתה מחוברת עם המלאך, על כן היה קול בכי - קול המלאך ממש, כי משה רבינו לבדו הוא שיכול לדבר עמו.

ומעתה יש לומר כי בוודאי גם ר' נחמיה לא חלק על פירוש זה, אלא שטען כי כך יש לפרש על פי סוד, ומכל מקום יש לבאר גם את פשט הפסוק, ולפי פשוטו יתבאר כי עשתה לו אמו חופת נעורים בתיהב.

אני בצדק אחזה פיך

קודם שנביא את המשך הדברים בענין ה'נער', ראוי לנו להביא את דברי קדשו של רבינו הרה"ק הבני יששכר זיע"א בענין זה, אשר יומא דהילולא שלו חל בשבת קודש פרשת שמות השתא (תשפ"ה). וכך כותב רבינו בספרו (מאמרי חודש אדר מאמר ב - שקל הקודש, דרוש א):

איתא בגמרא (בבא בתרא י:) "אמר ר' אבהו, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, 'רבונו של עולם, במה תרום קרן ישראל', אמר לו, 'בכי תשא'". ובפשטות כוונת הגמרא לנתינת מחצית השקל.

ומפרש רבינו את עומק הדבר על פי מה דאיתא בגמרא (שם עמוד א), "רבי אלעזר יתיב פרוטה לעני והדר מצלי [מתפלל], אמר, דכתיב (תהלים יז טו) 'אני בצדק אחזה פניך'". וידוע (ראה זוהר חדש פרשת בראשית) כי מלאך מט"ט הוא המעלה את תפילות ישראל, וכתבו המקובלים הקדמונים כי התפילות עולות עד לעולמות העליונים, למעלה מתתקנ"ה (599) רקיעים כמנין 'השמים' [כי מ"ם סופית מנייה שש מאות]. אמנם, כפי גודל זכותם של ישראל כך יכול המלאך להעלות את תפילותיהם למעלה יותר, ואם אין להם זכות - אין בו הכח.

כאשר נמצא המלאך למטה, אז נקרא 'נער', וכאשר מתעלה למעלה - נקרא 'זקן'. וזהו סוד דברי הגמרא שהבאנו למעלה, כי את הפסוק 'נער הייתי גם זקנתי' אמר שר העולם, והוא מלאך מט"ט שר הפנים. כי בתחילה נקרא 'נער', כי נער ישראל ואהבהו, אולם כאשר יש בכוחו להעלות את התפילות עד לגבהי מרומים אז הוא כזקן מלא רחמים, וזהו הנקרא 'גם זקנתי'.

זהו שאמרו חז"ל, כי במה תרום קרן ישראל - ב'כי תשא', היינו מתן צדקה. כי על ידי הצדקה מעלים את התפילות למעלה למעלה, כי זוהי הזכות הנותנת כח למלאך להעלות, ובוזה מתרוממת קרן ישראל למעלה מכל הרקיעים.

עיקר הצדקה - בתורה ודעת

ואל יאמר אדם כי הצדקה היא בממון לבד, אין הדבר כן, כי המלמד דעת לבני ישראל גומל את הגדולה שבצדקות, כי אין עני אלא בדעת, ומי שחסר

בדבר ולא קיבלו, ואילו יהושע ראהו ונפל על פניו ביראה.

דחיית מלאך מט"ט בימי משה

והנה, בתורה הקדושה כאשר מסופר דבר זה שרצה הקדוש ברוך הוא לשלוח מלאך לפני בני ישראל נאמר בזה הלשון (שמות כג כ-כא): "הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי: השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרב". ופירש רש"י שם את התיבות 'כי שמי בקרב': "ורבותינו אמרו זה מטטרון", ששמו כשם רבו. מטטרון בגימטריא שד"י."

אמנם, אפילו לכך שינהיג את ישראל שר הפנים של מעלה, מלאך מט"ט - לא הסכים משה רבינו, וביקש מאת ה' כי יזכו ישראל להשראת השכינה עצמה ולא על ידי מלאך, ואמר לפניו יתברך (שמות לג טו) "אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה". והקדוש ברוך הוא נענה לו והשיבו (שם פסוק יז) "גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם".

נמצא אם כן, כי המלאך שבא אל יהושע היה מלאך מט"ט, אשר בימי משה לא ניתנה לו הרשות לבוא ונדחה על ידי משה רבינו, אך עתה בא ולא היה יהושע יכול לדחותו, והוא זה שיצא לפני בני ישראל לכבוש להם את הארץ.

מטטרון נקרא 'נער'

והנה כתבו רבותינו בעלי התוספות (יבמות טז: וחולין ס. ד"ה 'פסוק'), כי המלאך מטטרון נקרא 'נער'. וכמו שאמר הפייט, "השר המשרת נער נקרא, הוא

אין זה ילד סתם הבוכה על עצמו, אלא מי שעתיד להיות מנהיג לבני ישראל, ובוכה על אחיו שלא זכו והושלכו אל היאור. ועל זה אמרה - 'מילדי העברים הוא זה', כי רק בקרב בני ישראל תמצא מידה זו, שבוכים על צרת אחיהם

מטטרון הנכבד והנורא". והוא חנוך בן ירד, כמו שאמר הפייט במקום אחר (יציאות לשמחת תורה) "תקיף מטטרון שור, הנפך לאש מבשור".

בדומה לזה אמרו בזוהר הקדוש (זוהר חדש מדרש רות ח"ב דף מד.) על הפסוק (משלי כו ו) "חנך לנער על פי דרכו", וז"ל: "חנוך לנער" דא הוא מטטרון דמשך ליה הקדוש ברוך הוא מתתא ואנהיג ביה [לגבי תתא], 'על פי דרכו' - לפום אורחיה דלתתא". כלומר, כי 'חנוך לנער' הוא המלאך שר הפנים של מעלה הנקרא 'נער', שמשך אותו הקדוש ברוך הוא מלמטה והעלהו למעלה.

וכוונת הזוהר הקדוש על מה שכתוב (בראשית ה כד): "וַיִּתְּחַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹקִים וַאֲיָנֹהוּ כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹקִים". ופירש בתרגום יונתן: "ופלח חנוך בקושטא קדם ה', וְהָאֵל לִיתְהוּי עִם דִּיִּיִר אֲרַעָא, אָרוֹם אֲתַגְיִד וְסִלְיָא לְקִרְיָא בְּמִיָּר קָדָם ה', וְקָרָא שְׁמִיהּ מִיִּטְרֹן סְפָרָא רַבָּא". פירוש: "הרי איננו עם דיירי הארץ, משום שנפטר ונסתלק לשמים לפני ה', ונקרא שמו מטטרון" הסופר הגדול". הנה כי כן זהו רמז הכתוב: "חנוך לנער על פי דרכו", כי חנוך שנעשה מלאך מט"ט נקרא נער.

לפי זה יתפרש, כי הנער הבוכה שראתה בתיה, היה המלאך מטטרון, כי ראתה בתיה עד היכן מגיעה מעלתו של הילד השוכב כאן בעריסה, עד שהיה המלאך בוכה מחמתו, שלא ניתנה לו הרשות ללכת לפני מחנה ישראל בימיו, ועד ימי יהושע עמד בין שמים וארץ וציפה לשליחותו.

זהו שפירש רש"י שראתה עמו שכינה, כי מתוך כך שראתה את ה'נער' בוכה, ראתה שבימי משה רבינו תשרה השכינה עצמה בישראל ללא שום אמצעי,

להכיר בצערם של אחרים. אולם כאשר גדל הילד ונעשה נער, מתפתח שכלו וכח הכרתו, ויכל להביט אל מחוצה לו, ולראות בסבלו של רעהו. תחילה של בני משפחתו הקרובים אליו, ולאחר מכן גם של הרחוקים.

והנה, כאשר שמעה בתיה בתחילה את קולו של משה הבוכה, היתה סבורה כי בכי של ילד הוא, 'ותראהו את הילד', תינוק הנתון בסכנה השט לבדו ביאור, ואביו ואמו רחוקים ממנו, ודאי על כך הוא בוכה. אולם כאשר הצילתו בתיה ומשתה אותו מן המים, ראתה כי אין הבכי נפסק, ועל כך התפללה, כי מדוע יבכה עכשיו כאשר מצוי הוא בידים בטוחות.

כאשר התבוננה בזה הבינה, כי אין זאת אלא קולו של נער, הרואה בסבלותם של אחיו ובוכה עליהם. אין זה ילד סתם הבוכה על עצמו, אלא מי שעתיד להיות מנהיג לבני ישראל, ובוכה על אחיו שלא זכו והושלכו אל היאור. ועל זה אמרה - 'מילדי העברים הוא זה', כי רק בקרב בני ישראל תמצא מידה זו, שבוכים על צרת אחיהם. ורק מי שנועד מראש להיות מנהיג ליהודים, יכול לבטא בקולו ובבכיותו את דאגתו לעמו, ולשאת בעול עם הציבור.

נער בוכה - זה אהרן

וכאן הוא המקום להביא ביאור אחר בענין 'והנה נער בוכה', אשר מחד גיסא יש בו מהלך חדש בביאור הפסוק, שלא כפי שנתבאר עד כאן, אולם מאידך גיסא קשור הוא בקשר בל ינתק לדברי המוסר הנלמדים מתוך הפירושים הקודמים במעלת הנושא בעול עם חבירו, וכפי שנתבאר.

כי הנה, הביא בעל הטורים כאן את דברי חז"ל (ילקוט שמעוני רמז קס"ו), שפירשו כי 'נער בוכה' - זה אהרן, וביאר הבעל הטורים שהניחתו אמו אצל התיבה. ורמז לדבר, כי 'נער בכה' בגימטריא 'זה אהרן הכהן' (743).

כלב אחד

מפירוש זה עולה בפנינו תמונת המעשה בשעה נוראה זו, שבה עמדה יוכבד ושילחה את בנה על פני היאור. כל בני המשפחה נחלצו חושים לעשות כפי יכולתם, בעת אשר הגזירה עומדת להשליך את כל הבן היילוד. עמרם ויוכבד אשר הבינו כי לא יוכלו לשמור את בנם בביתם, עומדים ועושים מעשה אשר אינו נתפס כלל, נוטלים את בנם יקירם מחמד עיניהם הממלא את ביתם אורה - ומניחים אותו בתיבת גומא, בלא שידעו מה יעלה בסופו. ודאי עמדו ההורים ונשאו קול תפילה לה' יתברך כי ישמור את בנם מכל רע. הבת הגדולה מרים עומדת מרחוק לדעה מה יעשה לו, והנה כאן שמענו כי גם אהרן אשר היה נער בן שלוש שנים באותה העת, גם הוא לא טמן ידו בצלחת, אלא עמד על יד עריסת אחיו ובכה בקול גדול. ולא על עצמו בכה, אלא על אחיו הנתון בסכנה.

הרי לנו גם כאן אותו מוסר השכל, על מעלת בני משפחתו של משה רבינו שהיו כולם נושאים בעול עם קרוביהם כבר בהיותם רכים בשנים.

מכאן ניקח גם אנו בדרך העבודה, לכל יחיה כל אדם לעצמו, אלא ישתף עצמו עם הציבור. ואף שאין אנו יכולים להשיג את אורו הגדול של משה רבינו, לכל הפחות נוכל להיות נושאים בעול עם חבירנו.

המלאך ההולך לפני מחנה ישראל

ומכאן מבקשים אנו לבוא אל העיי, ולהציג בזה מהלך נוסף, אשר יש בו מעט מדרך הרמז וגם מדרך הסוד הוא כלול, לבאר מה ענין הנער לכאן.

פתחם של דברים בדברי רבינו החתם סופר זיע"א (דרשות חתם סופר ח"א, דרוש לז' אדר שני תק"ע).

בדבריו עומד רבינו על מאמר חז"ל שראתה עמו שכינה, ומפרש על פי מה שנאמר ביהושע בן נון, [אשר גם הוא נקרא 'נער' (שמות לג א)], שבהיותו ביריחו בא לקראתו מלאך ה', ואמר לו (יהושע יד) "אֲנִי יְשָׁעָה ה' עִתָּה בְּאֵתִי".

ודרשו חז"ל (תנחומא משפטים יח), כי כאשר אמר ה' למשה רבינו שילך לפני ישראל שר צבא ה', מִיָּאן

כל הימים – לעולם הבא או לימות המשיח

ומבאר החתם סופר, כי הנה כאמור המקור לכך שקיבל יהודה על עצמו נידוי גם מחיי העולם הבא, הוא ממה שאמר 'וחטאתי לאבי כל הימים'. אולם בדומה לזה הרי מצינו **במסכת ברכות** (דף יב:), שנחלקו התנאים לענין הזכרת יציאת מצרים בלילות האם דורשים 'כל ימי חי' לרבות את הלילות, או להביא לימות המשיח.

מעתה יש להבין, מנין שנתכוון יהודה בדבריו לנדות עצמו מן העולם הבא, שמה לימות המשיח נתכוון, לעולם התיקון שבעולם הזה, וממילא יהיה אפשר להתיר לו את נידויו.

עולם התיקון – על ידי יוסף

אכן מפרש רבינו כי בדרך חשבון יש להוכיח שדבר יהודה על העולם הבא ולא על ימות המשיח, כי הנה אמרו חז"ל (ראה **בראשית רבה** ע"ז: **בבא בתרא** קכג:) שכאשר נולד יוסף אמר יעקב שהנה נולד שטנו של עשו, ויכול הוא ללכת למקומו ואל ארצו ולא לחשוש מפני אחיו, ככתוב (**עובדיה א** יח) 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להקה ובית עשו לקש', תצא להבה מיוסף ותשרוף את עשו הנמשל לקש. והרי כל חששו של יעקב אבינו היה מפני הגלות האחרונה – היא גלות אדום, שראה את שרו של אדום עולה בסולם ואינו יורד, אך עתה שנולד יוסף בטח לבו של יעקב שינצח את עשו, והנה קרב ובא עולם התיקון. אולם הנה אבד יוסף מעם אביו, וסבר יעקב כי טרוף טרוף, ואם יוסף איננו – במה ינצח את עשו, ואיך יעמדו ישראל בגלות האחרונה. ומשום כך, באופן זה הוצרך יעקב לקבל על עצמו חבלי משיח, ובביאת המשיח יוכלו ישראל לגבור על הסטרא אחרא הבא מכוחו של עשו.

על כן, כאשר קיבל יהודה על עצמו נידוי על תנאי אם לא יביא את בנימין, לא חששו שניהם שמה לא ישוב בנימין, או מכך שנידוי על תנאי צריך הפרה, כי מכיון שהיה יעקב סבור שעתידים ישראל לבוא לימות המשיח, אם כן מה שאמר יהודה 'כל הימים' עתיד להתפרש לימות המשיח ולא לעולם הבא, ואם כן נידוי כזה – יש לו התרה, וכאשר ישוב יהודה יוכל יעקב להתיר לו.

אלא שלאחר שבאמת שב יהודה ובנימין עמו, שמע יעקב כי עוד יוסף חי, ואם כן שוב אין צריך לחוש לעשו, ועולם התיקון קיים, אם כן לא יתכן שנתכוון יהודה בנידוי על תנאי לימות המשיח, כי אז כבר הכל מתוקן, ובעל כרחך שבמה שאמר 'כל הימים' יתפרש על העולם הבא, ונידוי על העולם הבא אין לו התרה.

תיקונו של יהודה – בפטירת נדב ואביהוא

אלא שאם כן יש להבין, כיצד יכל משה רבינו להתיר את הנידוי, אף שהיה על חיי העולם הבא. אם יעקב לא שנאה – משה מנין לו. וכאן מניח רבינו חידוש נפלא, כי דווקא בו ביום שמתו נדב ואביהוא, נתחדשה אפשרות התיקון ליהודה.

כי הנה נודע שנשמותיהם הקדושות של נדב ואביהוא שנסתלקו מן העולם, הן בבחינת האור הגנוז שראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם כדאי לו, ועמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא, ומשום כך חזרו נשמותיהם ונתגלגלו בנשמות פנחס – זה אליהו במשר הגאולה, כאשר קינא קנאת' ח' לגדגד זמרי נשיא שבט שמעון, ונתקבצו אנשי שבטו להורגו ופרחה נשמתו, ושבה אליו כאשר נתעברו בו נשמות נדב ואביהוא, כמבואר **בזוהר הקדוש** פרשת פנחס (ח"ג דף ר"ז. **ברעיא מהימנא**).

נמצא אם כן, שבפטירת נדב ואביהוא מן העולם גנזו האור, ולא יתגלה עד ימות המשיח. אם כן שוב אין אנו נמצאים בעולם התיקון, וישנו צורך בימות המשיח כדי לתקן. ומעתה שוב יכולים דברי יהודה 'וחטאתי לאבי כל הימים' להתפרש על ימות המשיח, ושוב יוכלו להתיר את הנידוי. אם כן, לכל שבטי ישראל היתה אבילות גדולה

נְשִׁי אֲבִיו, וכן בבנימין אחיו הקרוי נער, כאשר אמר עליו יהודה (שם מד כד) 'כִּי עֲבָדְךָ עָרַב אֶת הַנֶּעֶר'. ומכיון שכך, מבקשים אנו לעמוד על פשרה של אותה ערבות מופלאה שנטל יהודה על עצמו, והתחייב להשיב את בנימין אל יעקב אביו.

נידויו של יהודה

ערבותו של יהודה, לא דבר פשוט היתה, והרבה נצטער אותו צדיק על ידה.

מסירות נפש עצומה נדרשה מיהודה למענה, וכדברי הגמרא **במסכת מכות** (דף יא:): "אמר רב יהודה אמר רב, נידוי על תנאי צריך הפרה". ושם הביאו ראייה לדבר מיהודה, אשר ערב על בנימין אחיו לפני יעקב אביו, כמו שנאמר (**בראשית** מג ט) "אם לא הביאתי אליך וְהִצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ וְחָטַאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים" – גם בעולם הבא. והביאו שם מדרשת הפסוקים, כי כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון ולא היה שלדו קיים ועומד, לעומת שאר השבטים שהיה שלדן קיים, עד שעמד משה ובקש עליו רחמים. ורק לאחר רובית תפילות הוכנס יהודה לישיבה של מעלה לשאת ולתת עם החכמים ולהבין את דבריהם.

וכל דברי הגמרא פלא על פלא, מה היה תוכן נידויו של יעקב אבינו שהתיר משה רבינו, ומדוע לא התיר יעקב אבינו עצמו את הנידוי. וכבר עמד בזה **רבינו האור החיים הקדוש** שם, ונדרשנו לענין זה כמה פעמים [ראה במאמרו לפרשת ויגש].

אולם כאן מבקשים אנו לעמוד על נקודת הערבות המקשרת אותנו אל ה'נער' אשר בו אנו עוסקים.

מעלת המלמד תורה ודעת
לאחרים שנבה מאוד, והזוכים
לקרב בני אדם מישראל למעיני
הדעת – כוחם גדול ועצום, וסגולה
עצומה בידם להעלות תפילותיהם
למעלה

שכרו של יהודה

בענין זה נמצא דבר נפלא **לרבינו החתם סופר זיע"א** (תורת משה פרשת ויגש), אשר הביא דברי המדרש הנוראים בפרשת נשא (**במדבר רבה** יג א), שמחמת ששמע יוסף את אחיו אומרים לפניו 'עבדך אבינו' ושתק, נקרא בחייו 'עצמות', שנאמר (**בראשית** נ כה) 'והעליתם את עצמותי מזה'. ואילו יהודה שערב את הנער והשפיל עצמו לפני אחיו הקטן ממנו, זכה שבטו להקריב ראשון בחנוכת הנשיאים. ומקשה החתם סופר, מהי המעלה הגדולה בכך שהקריב נשיא יהודה ראשון. הלא המקריב הראשון הקריב ביום ראש חודש ניסן, הוא יום השמיני למילואים, ואמנם נטל יום זה עשר עטרות, אך בו ביום מתו נדב ואביהוא ונתערבה השמחה, ואבל גדול היה אז לישראל, ולכאורה מוטב היה לו להקריב ביום השני.

ביצד הסכימו יעקב ויהודה לנידוי

אלא כותב רבינו, כי מה שנתחייב יהודה נידוי והתגלגלו עצמותיו בארון, היה משום שאמר לאביו יעקב (**בראשית** מג ט) 'וְחָטַאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים', ומשמעות הדברים היא גם לעולם הבא, מריבוי תיבת 'כל'. וכפי שלמדנו מזה (ראה **בשלח** ערוך י"ד ס' רכח סט"ף מה) כי לאחת השיטות, המנדה עצמו מן העולם הבא אפילו על תנאי – אין לו התרה.

אלא שאם כן קשה מאוד, כיצד הסכים יהודה לקבל על עצמו נידוי זה, והיאך הכניס יעקב אבינו את יהודה בענין זה מלכתחילה, והניח לו לנדות את עצמו על תנאי גם בדבר הנוגע לחיי העולם הבא, והרי על זה לא מועילה התרה, ואפילו אם נתקיים התנאי.

תורה – חסר הכל.

והנה משה רבינו נהג טובת עין בישראל ומסר להם את פלפולה של תורה (ראה **נדרים** לח). ומשה רבינו הוא הדעת הכולל של כל ישראל (ראה **בזוהר הקדוש** ח"ב דף רכא), וכל התורה כולה נקראת על שמו, כמו שנאמר (**מלאכי** ג כב) 'זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי', ועמד ונתנה לישראל. וכל הדעת שיש בתלמידי חכמים בכל דור ודור – שורשה ממה שרבינו. ועל כן היו החכמים משבחים זה את זה בשם 'משה', ואומרים (שבת קא:) 'משה, שפיר קאמרת'.

אם כן, כיון שגדולה מעלת הצדקה להעלות את התפילות, וגדולה צדקה שעושים בדעת יותר מכל הצדקות, על כן, כאשר שאל משה את הקדוש ברוך הוא 'במה תרום קרן ישראל', השיבו 'בכי תשא', היינו שאתה עצמך תשא את ראשם ותרים את קרנם בכל דור ודור, כי בכח תורתך שילמדו חכמי ישראל ויזכו לרוחב דעתך – ירומו ויתרוממו למעלה מכל הרקיעים.

הרי לנו, כי מעלת המלמד תורה ודעת לאחרים שגבה מאוד, והזוכים לקרב בני אדם מישראל למעיני הדעת – כוחם גדול ועצום, וסגולה עצומה בידם להעלות תפילותיהם למעלה. ועיקר הדבר מתקיים במשה רבינו ע"ה, כי הוא האיש אשר הורה את דרך לימוד התורה, ונהג טובת עין בישראל ליתן להם את כל אשר קיבל.

נער הייתי גם זקנתי

לפי דברי הבני יששכר יאירו דברי רבי יהודה בענין קול הנער באור יקרות מזוקק שבעתים.

הן משה רבינו היה האדם השלם במתן צדקה, שהרי צדקה ה' עשה עם כל ישראל במה שלמדו תורה, וכל תלמידי החכמים שבכל הדורות יונקים משפע ים חכמות, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נמסר לו, ואין צדקה כצדקה זו. ולא זו בלבד, אלא שעל ידו תרום קרן ישראל ויעלו תפילותיהם למעלה מכל הרקיעים, כי הרבה זכויות הן בעצמו והן על ידי החכמים הבאים מכוחו.

אם כן, כאשר פתחה בתיה את התיבה וראתה את משה, תחילה היה קולו כנער, כפי שפירש הבני יששכר כי קודם שמעלה מטטרו"ן את התפילות למעלה הרי הוא בבחינת נער. ולא היה הדבר פשוט כלל וכלל, כי מלאה כל ארץ מצרים מזעקתם ושוועתם של בני ישראל, אך עתה משנולד משה רבינו נתמלא כל הבית אורה, והנה נער בוכה – מעורר ומבקש להעלות את התפילות למעלה, הוא משה – היחיד שיש בכוחו לדבר עם מטטרו"ן.

ואכן, בהמשך הפרשה נתברר כי אכן עשה משה את תפקידו ורומם את בני ישראל, ועל כן נאמר לו למשה במעמד הסנה (**שמות** ג טז) 'לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל', הרי כאן בחינת 'זקנה', כי 'נער הייתי – וגם זקנתי', והנה הגיע הזמן לגאול את ישראל מצרותיהם, 'פֶּקֶד פְּקֻדָּתִי אֲתֶכֶם וְאֶת הָעָשׂוֹי לָכֶם בְּמִצְרַיִם' (שם), כי כבר עלו התפילות למקום עליון והתקבלו ברצון לפני ה' יתברך, ונעשה המלאך 'זקן'. כי עלתה שוועתם אל האלקים ונתקבלה תפילתם.

נמצאו בידינו דברים נפלאים מחיבור דברי רבותינו הקדושים, המגלה עמוקות והחתם סופר יחד עם דברי הבני יששכר. כי 'נער בוכה' זהו שר הפנים, הבוכה מתוך גרונו של משה רבינו, כדי שיתקבלו תפילותיהם של ישראל ויגאלו במהרה. כי משה רבינו לבדו הוא שעמד בדרגתו של שר הפנים והיה יכול לדבר עמו, ולא זו בלבד אלא שגבה מעלתו יותר, עד שפעל כי הקדוש ברוך הוא בעצמו ילך לפני בני ישראל וישרה שכינתו עליהם, ולא על ידי המלאך.

כי עבדך ערב את הנער

אמנם, מבקשים אנו להביא בזה עוד תוספת טעם, אשר על ידה יתבאר הדברים עוד באופן נפלא.

הנה, כאשר עוסקים אנו בענינו של 'נער', מיד מעלים אנו על ליבנו את יוסף הצדיק הנקרא 'נער' (**בראשית** לז ב), 'והוא נער אֶת גִּנִּי בְלֵהָ וְאֶת גִּנִּי זִלְפָּה

בנפשו 'כי עבדך ערב את הנער', להיות ערב בעד טובתו של חבריו ובמה שיגביר את כח ה'נער' לטובה.

בוחו של משה בתקנת יהודה

והנה כל דין ערבות בממון לומדים אנו מיהודה, כדאיתא בגמרא (בבא בתרא קעג:). ואם ערבות בממון לומדים מערבותו של יהודה אשר ערבות רוחנית היתה, ודאי יש לנו ללמוד מכאן כי כל ישראל ערבים זה לזה. וכאן חידש יהודה את ערבותו הן בעולם הזה והן בעולם הבא, ויעקב אבינו ידע את הדבר.

אם כן, לא יכל יעקב אבינו להתיר את נידויו של יהודה מכמה טעמים, ובהם מה שכתב רבינו החתם סופר שהיה זה נידוי על חיי העולם הבא. אולם בימיו של משה רבינו נתחדש כח התיקון. שכן כבר מלידתו היה משה נושא בעול עם כלל ישראל ונוהג במידת הערבות, וזהו 'והנה נער בוכה', שהיו כל ישראל בוכים מתוך גרונו של משה רבינו. ולאחר זמן, בעת יציאת מצרים עסק משה בהעלאת עצמות יוסף לארץ ישראל, והיה בזה משום תיקון לכך שנקרא יוסף בשם 'עצמות' על שום שלא מיהא ביהודה כאשר אמר לו כמה פעמים 'עבדך אבי', והיה זה באותה שעה עצמה שבה לימד יהודה את ישראל על דרך התפילה ועל מעלת הערבות. והנה בא משה וערב לעצמותיו של יוסף להוציאן ממצרים, כי חכם לב יקח מצוות.

שלח נא - ביד נדב ואביהוא

והנה נמצא עוד דבר נפלא שפעל משה רבינו במידת הערבות אשר לו. והוא במעמד הסנה, שם ביקש מלפני ה' (שמות ד יג) "שלח נא בְּיָדִי תְּשַׁלַּח", ואיתא בש"ה הקדוש (פרשת פינחס) כי 'נא' רומז בראשי תיבות לנדב ואביהוא. והדבר תמוה, מה לנדב ואביהוא כאן, ומדוע דווקא בהם בחר משה.

אך לפי דברי החתם סופר הרי זה הפלא ופלא, כי כבר אז ביקש משה רבינו להאיר את האור הגנוז בנדב ואביהוא, כדי שיהא תיקון ליהודה המקריב ראשון בשעה שיצאה אש מלפני ה' ושרפה את נדב ואביהוא. ועל כן ביקש מלפני ה' שיודיענו כי יבוא התיקון, 'כי כבד פה וכבד לשון אנכי', וצריך אני לומר 'שמע ה' קול יהודה', לתקן את ענין הקול כדי שתהיה הגאולה השלימה.

אם כן, ודאי לא מיאן משה בשליחותו של מקום חלילה, אלא ביקש לגאול גם את אלו אשר אין להם קול, כבדי פה ולשון שבכל הדורות.

עיני הטובה של משה

בכח זה יכל משה להתחנן ולבקש 'שמע ה' קול יהודה', וכפי שנתבאר כי הקול הפשוט קודם הוא אל הדיבור, כי גם קולו של משה, 'והנה נער בוכה', נלמד מיהודה אשר ערב את הנער. כי יהודה הוא שחידש והשריש את מושג הערבות בישראל. ועל ידו יכל משה לבוא בבחינת 'נער הייתי גם זקנת' ולהעלות את תפילות ישראל לשמי השמים העליונים. והלא המעלה הגבוהה ביותר של ה'נער' היא הענין טובה שבו, עיני השכל שכנגד הנשמה, אם כן ראוי להכניס את יהודה לישיבה של מעלה, כדי שיוכל לדבר את דבריו ולהתפלל על ישראל.

ומאחר ועל ידי יהודה נתעלה משה רבינו למעלת נושא בעול עם חבריו, עד שנשלח לגאול את ישראל ולומר להם 'פקוד פקדת' - פקידה לאדם ולחבירו, פקידה בעולם הזה ובעולם הבא, ומכאן נעשה יהודה ראוי להתנת הנדוי ולשמיעת דבריו בעולם הבא, כי ממנו צמחה ישועת ישראל על ידי מושיעו של ישראל.

גם אנו נראה וניקח מוסר, לראות במעלת חברינו ולהביט בעין טובה על הצלחת רעינו, נלמד תורה בעצמינו ונראה ללמדה לאחרים, ובנין כי אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלוא נימה, אמת היא ואין בלתה. ועל ידי זה נזכה לראות בגאולה השלימה בקרוב בימינו אמן.

גאולת ישראל בכח הערבות

על כן, כאשר בא ראובן בראשונה וטענתו בפיו 'את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך' לא פנה יעקב אליו, אולם יהודה אשר ערב את הנער בא בטענת הערבות, ונשא בעול עם חבריו, ובכח זכות זו בטוח היה יעקב אבינו כי במהרה תצמח להם הישועה, ועל כן נענה מיד ואמר להם (בראשית מג יד) "אֶל-ל-ש-דִּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים".

בדומה לזה, גם יוסף הצדיק כאשר שמע את דבר הערבות יוצא מפי יהודה, לא יכל להתאפק, כי בזה תלויה גאולת ישראל, וכל אורך הגלות עד היום הזה הוא משום חטא שנאת חנם המוקד בינינו, ואילו כאשר יבוא כל אחד וישתדל בשביל חבריו ודאי תצמח קרן ישועה במהרה.

ידעני בין ערך תפילה

עוד מוסיף התפארת שלמה שם ומבאר, כי מדברי יהודה ליוסף נוכח להבין וללמוד דרך תפילה, לעמוד לפני ה' יתברך ברוח נמוכה ולא לחשוב כי ראויים אנו לכך שתתקבל תפילתנו, אלא תהא עיקר הבקשה בעבור חבריו ולא על עצמו. כי מאחר שאין בו מעשים ואין לו במה להצטדק, מה לו כי יבקש על עצמו, אולם כל בקשתו היא משום 'עבדך ערב את הנער', מאחר ולא על עצמו הוא מבקש אלא על טובת חבריו הנתון בצרה.

והן הן דברי הבני יששכר האמורים למעלה בדבר 'אני בצדק אחזה פניך', כי אם רוצה אדם שתתקבל תפילתו - ישתדל בטובת חבריו קודם התפילה, הן לענין צרכי ממונו, ובפרט לענין צרכי דעתו, כי אין עני אלא בדעת, וילמדו תורת ה' כאשר היה עם לבבו.

יהודה הוא שחידש והשריש את מושג הערבות בישראל. ועל ידו יכל משה לבוא בבחינת 'נער הייתי גם זקנת' ולהעלות את תפילות ישראל לשמי השמים העליונים

ושני נערי עמו

והנה בחינת 'נער' נמצא גם אצל הצד שהיפך הקדושה, וכמו שנאמר אצל אברהם אבינו (בראשית כב ג) "וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אֹתוֹ", ומאידך גם אצל בלעם הרשע נאמר (במדבר כב כב) "וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ". והנה שנינו במשנה (אבות פ"ה מ"ט) "כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע; עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע". ומה נפלא הדבר, כי ראשי התיבות 'נפש עין רוח' הוא 'נער', וביאר בזה הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זיע"א, כי אכן שני 'נערים' יש לו לכל אדם, אחד טוב ואחד רע, ומה טוב לו כי ילך בדרכו של אברהם אבינו ויהא מתלמידיו, להגביר עין טובה על העין הרעה, ורוח נמוכה על רוח גבוהה, ויבכר את הנפש השפלה על פני הנפש הרחבה.

ואכן, ידע אברהם אבינו לעשות כן, והלכו שני 'נערי' עמו לצד הטוב, ואילו בלעם הרשע הגביר הרע על הטוב, והלכו שני נערי עמו לצד הרע. ויש לרמוז עוד, כי שלשה חלקי האדם הללו הנרמזים ב'נער', הם כסדר נפש רוח ונשמה, כי העין האמורה כאן היא עין השכל, ועיקר מעלת עין טובה היא ברוחניות וכפי שנתבאר, שהיה משה רבינו טוב עין ומסר לישראל את כל מעלות התורה שקיבל. וכך יעשה כל אדם, ילמדו מתורתו וידריכו בתפילתו, וכן בשאר מעשים טובים. בכך יזכה האדם שתתקבל תפילתו, על ידי שיקיים

ביום הזה, אולם ליהודה - אף שודאי גם הוא היה שרוי באבילות על פטירת הצדיקים יחד עם כל ישראל - צמחה מכך גם טובה גדולה, שנגזר האור הראשון ולא יתחדש אלא לאחר השלמת התיקון, כי בכך יכל משה רבינו לתקנו בתפילתו. ומשום כך הקריב דווקא נשיא שבט יהודה ביום הראשון, כי ביום זה התחדש תיקונו של יהודה זקנו. זהו חשבונו המופלא של רבינו החתם סופר.

אין התרה לנידוי מן העולם הבא

והנה כל הדברים הנפלאים האלה שגבו מאיתנו עד מאוד, והרבה יש להתבונן בהם.

תחילה יש להעיר, כי לפי פשוטם של דברים נראה בגמרא שהתיר משה רבינו את נידוי של יהודה מן העולם הבא, ובכח תפילתו נכנס לישיבה של מעלה, מה שעד אז נאסר לו מחמת הנידוי. אולם לדברי רבינו החתם סופר עולה כי מעולם לא התיר משה את הנידוי מן העולם הבא, כי זה באמת אי אפשר לבטל, ורק לאחר שנתחדש כי הנידוי הוא לימות המשיח נתחדש כח ההתרה. וצריך לומר כי מחמת הנידוי בעולם הזה, לא היו מכניסים את יהודה למחיצתו גם בעולם הבא, ולאחר ההיתר בעולם הזה שוב יכל לעסוק בתורה במתיבתא דרביקא.

יוסף ומשה

ועוד יש להבין, כי הנה פטירת נדב ואביהוא היתה בשנה השנייה שהיו בני ישראל במדבר, ואילו תפילתו של משה על יהודה לא נאמרה עד השנה הארבעים, ומדוע המתין משה רבינו כל כך.

גם יש להבין את עומק הדברים במה שנתבאר כאן כי שני אופנים יש לגאולת ישראל; האחד הוא בהיות יוסף יושב יחד עם יעקב, אשר אז אין צורך בתיקון שבימות המשיח, אלא מיד באים לחיי העולם הבא. ואם יוסף איננו - או לאחר מיתת נדב ואביהוא - שוב עולם התיקון הוא בימות המשיח.

כן יש לעמוד על מה שהביא החתם סופר מדברי המדרש, כי יוסף נענש על ששמע 'עבדך אבי' ולא מיחה, ולכן נקרא 'עצמות יוסף', ומיהו שלקח את עצמות יוסף - הלא הוא משה רבינו ע"ה; הוא נער - והוא נער. וכן מצינו נקודת שיתוף ביניהם במה שנמשה משה רבינו ממי היאור, וגם את ארונו של יוסף הוציא משה מן היאור אחר ששקעוהו המצרים שם.

תכלית הערבות

אך המפתח להבנת הדברים, נמצא בספה"ק תפארת שלמה (פרשת ויגש), הכותב יסוד נפלא אשר בו יתבאר כל האמור כאן.

את דבריו מעמיד רבינו על הפסוק הנזכר בדברי יהודה ליוסף 'כי עבדך ערב את הנער'. ויש להבין, במה הועילה טענה זו כל כך, עד אשר מיד לאחריה הוציא יוסף כל איש מעליו ונגלה אל אחיו, כי לא יכול יותר להתאפק.

וגם עצם הערבות טעון ביאור, מה הועילה ליעקב אבינו ערבותו של יהודה, וכי אם לא ישיב את בנימין יקח את יהודה תחתיו, ומה תועלת תהא לו מזה, ואם כן ערבך ערבא צריך.

יעקב אבינו חידש את ערבות ישראל זה לזה

אלא יתפרש הדבר על פי מה שאמרו חז"ל (ברכות כו:): כי תפילות אבות תקנו, ויעקב אבינו תיקן תפילת ערבותו 'ערבתי מלשון 'ערבות', כי כל ישראל ערבים זה לזה, ודבר זה החל אצל יעקב אבינו. ומשום כך הברכה הראשונה בתפילת ערבית היא 'המערבי ערבים' - גם זה מלשון ערבות.

והנה על כנסת ישראל נאמר בשיר השירים (שיר השירים ב יד) "כִּי קוֹלֶךָ עֲרֵב". כי בכדי שתעלה התפילה לרצון, עליה להיות בבחינת ישראל ערבים זה לזה, שיהא כל אחד מתפלל בעד חבריו ונענה תחילה.

ספיר וההלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משיגוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערנץ שליט"א
פרשת שמות

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקרובית השבת וסגולתה

מקור הברכה - ברכת השבת

אל תוך בתיכם להגיה ברכה

השבת היא מקור הברכה והשפע לכל הנבראים כולם, וכל ההצלחה לה זוכה האדם בימות השבוע נזקפת לברכת השבת שקדמה להם.

אמנם למראית עין, בכל ימות השבוע עמל האדם לפרנסתו למען הביא טרף לביתו, ואילו השבת מתיחדת בכך ששבתים בה מכל עשייה ומלאכת חול, וכיון שכך קשה עלינו ההבנה:

כיצד יתכן שבכחו של יום השבת המיוחד באי-עשייה, להשפיע ברכה על שאר הימים? לכאורה דוקא יום שכזה נצרך לקבל את חיותו מאחרים, ולא להפך?

אמנם המתבונן בספרים הקדושים יבוא על אמתת הענין, וכל דברי רבותינו מכונים למקום אחד:

דוקא בכך שביום השבת נמנעים אנו מכל השתדלות אנושית בענין הפרנסה, ומתחילים בדעתנו ובמחשבותינו בשרוש העליון המחיה את כל הנבראים, זוכים אנו להתחבר לצנורות השפע ולזכות לברכה בכל מעשינו בשאר ימות השבוע.

ויסוד הדברים בדברי התנא הקדוש רבי ישמעאל (מכילתא מס' דבחדש ז', שפרש את הפסוק 'על כן ברח' את יום השבת ויקדשהו' (שמות כ"א): מה הן הברכות והקדושה? ברכו במן וקדשו במן.

ויש להבין: הרי ביום השבת לא ירד מן כלל, ומהי ברכתו וקדושתו?

את התשובה לכך נבין על פי דברי הזוהר הקדוש הידועים (ח"ב פח.), אודות הפסוק 'ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אתו' (בראשית ב'), שכל הברכות שבעליונים ובתחתונים תלויות ביום השבת.

וזו הסבה שלא ירד מן ביום השבת, כיון שכל ברכת ששת הימים תלויה ביום השביעי, ודומה הדבר לכלי המוריק את תכנו כללים אחרים, שנותר הכלי הראשון ויקן אף שהוא סיבת השפע.

וברור שכפי זהירות האדם לכבד ולקיר את השבת כן זוכה הוא לקבל מברכה, וככל שזוהר יותר כן מתברך יותר.

וכעין זה מצאנו שאמרו צדיקים אודות שמירת השבת על דקדוקיה והלכותיה, שכפי 'גיעת האדם לשמור את השבת מחללה, כן זוכה הוא שתשמור השבת על נפשו ומתברכים כל מעשי ידיו תוך שמירה עילאה.

דבר מוכח הוא שאנשים שמסרו נפשם

על התורה

שלהבות קודש והגינות חכמה
עפרשת השבוע

הקדושים.

השם הוא הנשמה

תחילה יש להבהיר יסוד חשוב עליו חזרו רבות רבותינו הקדושים, והוא כי שם האדם אינו רק אמצעי לזהות כל אדם בכינויו הפרטי לכל יחולף במישהו אחר, אלא הוא דבר נעלה ופנימי בהרבה שקשור בקשר עמוק ונצחי עם נשמת האדם הנושא אותו.

מקור הדברים מופיע כבר בדברי חז"ל בכמה מקומות שדרשו את שמו של האדם, ולמדו ממנו דברים שונים הנוגעים למהותו של האדם. במסכת ברכות (ז'): דורשת זאת הגמרא מדברי הכתוב (תהלים מז"ט) 'לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ' - ששמו של האדם הינו בעל משמעות לחיי האדם הנושא אותו.

באופן דומה אמרו רבותינו במדרש (תנחומא נשא כ): רבי מאיר ורבי יהושע בן קרח היו דורשין את השמות, 'אלישמה' - אלי שמע ולאדונתו לא שמע, 'עמיהוד' - עמי היה הודו ולא עם אחר, וכן 'גמליאל בן פדהצור' - אמר יוסף, 'גמליאל' - גמל אל עמי גמולים טובים, 'בן פדהצור' - פדני צור מצרתי מבית הסהר.

רבותינו רועי החסידות לדורותיהם הוסיפו להרחיב רבות בענין, ומדבריהם אנו למדים עד כמה רם ונעלה הוא שם האדם שניתן לו בעת ברית המילה על ידי הוריו.

בראש ובראשונה ראוי לציין את דברי אור שבעת הימים מן הבעל שם טוב הקדוש זי"ע, ששמו של האדם הוא שמה של הנשמה האלוהית שפועמת בקרבו, ואינו שייך כלל ועיקר למציאותו הגשמית והמורגשת של הגוף. כך הביא משמו לראשונה אחד מגדולי תלמידיו הרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה זי"ע, בספרו 'מלכות יעקב יוסף', בביאור הפסוק הראשון בפרשתנו, וזה לשון קדשו:

'ואלה שמות' וגו', דשמעתי ממורי כמו שתפיסת הגוף הוא בגשמי שאוחז בגופו, כך תפיסת הנשמה הוא על ידי קריאת שמו, גם בישן נער משנתו בקראו שמו'.

לאור דברים נפלאים אלו, ממשיך בעל התולדות ומבאר את הרובד הפנימי בפסוק הפותח את הפרשה. תוכן דבריו הוא, שכשם שבכל יהודי יש נשמה טהורה שמלוכשת בגוף גשמי, כך בכללות האומה היהודית, ישנם את פשוטי העם שהם ה'גוף' של האומה, והם נקראים בשם 'עקב', ויש את צדיקי הדורות, הנקראים בשם 'ישראל' שהם כנגד נשמת האומה.

הפסוק כאן מבאר את טעם ירידת נשמותיהם של 'בני ישראל' - הלא הם נשמותיהם הקדושות של צדיקי הדורות - למצרי העולם הזה וניסיונותיה, כדי שישפיעו שפע רוחניות לחוסים בצילם, וכלשוננו הקדוש:

'ובזה יובן, 'ואלה שמות בני ישראל', שהם תאר אנשים שנקראו נשמה. 'הבאים מצרימה', לעולם הזה שנקרא 'מצרימה', להיות עם אנשים הנקראים 'יעקב', כדי שיהיה 'איש וביתו', לתכלית זה 'בא' לזה העולם, כדי שישפיעו זה

ואלה שמות בני ישראל

'ואלה שמות בני ישראל' וגו' (שמות א')

פרשת השבוע הפותחת את ספר שמות, מתחילה במילים 'ואלה שמות בני ישראל', ועל שם כך נקרא הספר כולו בשם - 'חומש שמות'. היטב כי ישנה משמעות רבה ועמוקה לכל תיבה מתורתנו הקדושה, ואם כך הם פני הדברים הרי שבוודאי שלא בחינם נקרא הספר כולו בשם זה, ולבטח טמונים בכך עניינים נשגבים ורמים. וכפי שמסופר על התפארת שלמה מראדומסק זי"ע, שפעם הגיע אליו אחד מהחסידיים שהיה דר בעיר רחוקה. לאחר שקיבל החסיד ברכת הרבי, תינה את עצמו ואת משפחתו לפני

הרבי, תינה את עצמו ואת משפחתו לפני הרבי, פגש אותי 'יהודי אחד ממכירי, והוא הפציר בי בתחנונים שאזכיר לפני הרבי חולה אחד ממשפחתו ששרי במצב קשה במיוחד והוא זקוק לרחמי שמים מרובים. נצאתי אפוא את שם החולה ושם אימו מזכירני כדי שאוכל להזכירו לפני הרבי, אולם בהיותי סמוך לכאן פרח שם החולה מזכירני לחלוטין, וכל ניסיונותי להזכיר בו עלו בתוהו' סיים החסיד, כאשר הבעת צער מתפשט על פניו.

תהה הרבי: 'אם אינך יודע את השמות, איך אוכל להתפלל בעד החולה?'

החסיד לא ידע מה ואיך לענות. בעיני רוחו ראה את עצמו עומד בוש ונכלם לפני ידידו שהזכיר לפניו את שם החולה, הלא בוודאי ישתוקק לשמוע את ברכתו של הרבי, ומה רבה תהיה אכזבתו כאשר ישמע כי ההזדמנות שנקרתה לידו החומצה בשל חוסר שימת לב ורשלנות מיותרת.

דממה השתררה בחדר. התפארת שלמה שקע בהרהורים, ונראה היה כי הוא מרחף בעולמות טמירים ונעלמים...

ואז ננער ממשבחותיו ונקב בפתאומיות בשמו של החולה ובשם אימו, 'שמה כך שם החולה ושם אמו? שאל. רטט של התרגשות אחז בחסיד, 'כן, כן, ודאי! השיב בהשתאות, אינו יכול לכלוא את התפעלותו העצומה מרוח קדשו של הרבי שהתגלתה לנגד עיניו.

לבטח תמה אתה, מנין אני יודע את שם החולה ושם אמו? הגיב הרבי כאשר חש בפליאה המתגברת בלבו של החסיד, 'דע לך, כי בחמש שמות המתחיל ב'ואלה שמות בני ישראל', נמצאים כל השמות של בני ישראל עד סוף כל הדורות, שם מצאתי את שם החולה ואת שם אימו. חתם הרבי את דבריו המופלאים, חושף במעט את עומק סודותיה של תורתנו הקדושה.

רבות הארכו רבותינו מאורי החסידות לדורותיהם בספריהם ובדברות קדשם בפרשת השבוע, לבאר את העומק הרב הטמון בעוצם מעלתם של שמות בני ישראל. הבה ונטעם מעט מיערת הדבש ונאיר את נשמותינו בדבריהם

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברזלכר

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

תפילות קבועות על ציוני צדיקים שבנו עליהם בית כנסת

כגון במערת המכפלה, בקבר רחל, בציוני התנאים הקדושים: הרשב"י, רבי מאיר בעל הנס, יונתן בן עוזיאל ועוד. וכבר תמה על כך החיד"א בשם הגדולים (ערך א אות קצט) וז"ל: זה כמה שנים שהייתי תמה על מנהג ישראל שמתפללים על קברי צדיקים, והלא אסור להתפלל בתוך ד' אמות של מת ולקרות קריאת שמע בתוך בית הקברות, ולדעת הרמב"ם לא יצא אף בדיעבד, וכן פסק בשו"ע (סוף סימן עא), עד שמצאתי בספר חסידים (סימן תתשכט) שרבינו הקדוש היה נראה בבגדי חמודות ככל ליל שבת אחרי פטירתו והיה פוטר בני ביתו בקידוש, שצדיקים נקראים חיים במותם ולא כשאר מתים, שהם חופשיים מהמצות. ע"כ.

לכבוד המת מותר

וכתב החיד"א עוד בספרו שירי ברכה (ח"ד סימן שמד סק"ז) שהמנהג ברוב תפוצות ישראל ללמוד ולדרוש בדברי תורה בפני המת ועל הקבר לכבודו ולמנוחתו, וסמכו בזה על דברי הרמ"ה ומהר"י אבוהב כמבואר בשו"ע המשך בעמ' ג'

מה שביקשת לברר בענין המנהג להתפלל את התפילות הקבועות בסמוך לציוני הצדיקים, יש לעיין בו מצד מה שאסרו חז"ל לקרוא קריאת שמע ולהתפלל בתוך ארבע אמות של מת או בבית הקברות. שהרי בגמרא (ברכות יח.) אמרו: לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא, ואם עושה כן הרי זה בכלל לועג לרש חרף עושיהם. וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן עא סעיף ז) שאם קרא קריאת שמע בתוך ארבע אמות של מת, לא יצא ידי חובתו. וכתב המשנה ברורה שם (סק"ה), בשם הכסף משנה, שטעם הדבר הוא שקנסוהו חכמים הואיל ועבר על דבריהם, וכדעת הרמב"ם, ודלא כהראב"ד. ולפי זה כיצד נקיים את המנהג להתפלל תפילות קבועות סמוך לציוני הצדיקים?

תשובה:

צדיקים נקראים חיים

ידוע מנהג בני ישראל להתפלל תפילות הקבועות סמוך לקברי צדיקים

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

לבישת כפפות בתפילה

כתוב בהלכה שאסור להתפלל עם כפפות. בימי החורף הקרים אני סובל מאוד מהקור, וכפפות יוסיפו לי יישוב הדעת בתפילה. האם אפשר להקל וללבוש אותן?

ת. לכתחילה אין להתפלל כשלוש כפפות. כיוון שזה דרך גאוה¹. אולם אם לובשן כדי להגן מהקור יש להקל².

תפילה באוטובוס בעמידה או בישיבה

נסעתי באוטובוס בין עירוני, ובמהלך הנסיעה

1 ב"ח (א"ח סי' צא). והביא שם שהגאון רבי יעקב פולק קרא על מי שמתפלל כך את הפסוק (תהלים לו ב') אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תגידני. והבאר בדבריו במשנה ברורה (שם סי' סב). וראה בשו"ת באר משה (ח"ד סי' טז) שכתב שזה רק בזמן תפילת שמונה עשרה, אבל בפסוקי דמזמרה וברכות קריאת שמע אין חשש, כיון שכתב המשנה ברורה (שם סי' סב) ש'היכון לקראת אלוהיך' הוא רק כשעומד לפני המלך. אולם בספר אישי ישראל (פ"י הערה ז) הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שכתב להחמיר בזה גם בשאר התפילה.

2 כן כתבו בשו"ת באר משה (שם סי' סב) ובהליכות שלמה (פ"ב אות יח) בשם הגר"ח קנייבסקי שכתב להחמיר בזה גם בשאר התפילה.

3 בשולחן ערוך (סי' צא ס"ד) כתב: התפילה היא במקום הקרוב, ולכן צריך ליהרר שתהא דוגמת הקרבן בכונה ולא יעיר בה מחשבה אחרת. כמו מחשבה שפוסלת בקדשה, ומעומד דומיא עבודה כזו. ונתקלו הראשונים אם עמידה בתפילה מוכח בדריב"ק הרמב"ם (הל' תפילה פ"ה ה"א) כתב: על שמונה דברים

נקלע האוטובוס לפקקי תנועה ממושכים. כאשר הבחנתי שזמן שקיעת החמה קרב ובא, התעורר לי ספק: האם עדיף להתפלל מנחה מיד בישיבה במקומי, או עדיף לעמוד על המדרגות הסמוכות לדלת האחורית כדי להתפלל בעמידה?

ת. לכתחילה יש להתפלל בעמידה. כאשר אין אפשרות, בדיעבד יתפלל בישיבה³, אך יראה לכל הפחות לעמוד בעת הכריעות⁴.

טעו ופחתו משבעה עולים בשבת

בשבת בבית הכנסת שלנו אירע שהבעל-קורא קרא בטעות בעליית ישישי עד סוף הפרשה. האם בעליית שביעי יש להמשיך ולקרוא מן הפרשה הבאה, או שצריך לחזור ולקרוא שוב מן הפרשה שקראו בה, כדי לקיים את סדר

6 שו"ע (א"ח סי' רפב), ומקור הדברים הם במרדכי (מנחות סי' תתקט) בשם מהר"ם רוסנבורג, והטעם, כיון שקיימא לן לדינא שהמפטר עולה למנין שבעה. ובאופן זה אין לתת את עליית המפטר לקטן, לפי מה שכתב במשנה ברורה (שם סי' סב) שאנו נוהגים שאין קטן עולה למנין שבעה.

7 בענין נסיעה באוטובוס בשבת וי"ט יש אריכות גדולה בספרי הפוסקים, וכבר נהגו ישראל לאסור בזה. בכף החיים (סי' תד סק"ח) הביא קצת שיטות האחרונים וכתב להחמיר מכמה טעמים: א. שרוב ההולכים באופניים אינם בני תורה ואם נתייר בעיר ילכו בהם גם מחוץ לעיר ובנקל יצאו חוץ לתחום. ב. יש לחוש שמא ינקל העור של הגלגל ויבוא לתקנו כמו שרגיל לעשות בחול דהו"ל 'מתקן מנא' שהוא איסור דאורייתא. ג. לפעמים ימצא מקום גבוה שאינו יכול לרוב בו ויבוא לשאת האופניים בידיו ד' אמות ברה"ח ובכרמלית. וסיים, שכן הוא המנהג בארץ הצבי שרא"ה הולכים באופניים לא בשבת ולא ביו"ט אפילו בתוך עיר שיש בה עירוב. אמנם בשו"ת רב פעלים (א"ח ח"א סי' כה) כתב להחמיר. ובשו"ת ישיביל עבדי (ח"א סי' י"ב ס"ה אות ד) העלה גם הוא לאסור, ותמה על הרב פעלים והביא שיש שאמרו שאח"כ חזר בו לאסור: ומהתיימא על מהרי"ח ז"ל דלא נחית לחששא זו, ובודאי הגמור הדבר ו"ל לא היה בקי בטיב תהליכי הבסקל"ט (האופניים) הזה, ואם היה יודע שהוא עלול לקלקל ודאי דלא היה מתיר. וכמדומני שמעתי מפי מגיד

אמת מחו"ר בבל רבתי [כעת אני זכרני ממי מקדושים] שהיו אומרים שאח"כ שהכיר בטיב תהליכי, הדר הוא לכל חסידי לאסור ע"כ. ובשו"ת שאלת יעקב (סי' מה) העלה עוד טעם לאסור הרכיבה באופניים ע"פ דברי החתם סופר (ח"ו סי' צז) לאסור הנסיעה ברכבת, עפ"ד הרמב"ן (אמור) דכל דבר שהוא טרחא אפילו אינו מל"ט אבות מלאכות אסור מדאורייתא והוא בכלל 'ושבתו', וכתב שאם החת"ס כתב כן על הנסיעה ברכבת מפני שלפעמים מתנגדו מקרי טרחא, כ"ש בזה שכל רכיבתו הוא ע"י גופו ותנועתו פשיטא חוץ לתחום או למסחרו לדעת הרמב"ן שהוא איסור עשה מדאורייתא, וכעין שחשו חז"ל בגמרא (שבת נד) בכמה דברים ימיוחו כמאן דאזיל לחיגא. וסיים: הנה מעולם לא שמעתי שירכב עליו אחד בשב"ק כי אם חוץ לתחום לקל, ואין יבוא רב אחד להחמיר דלא מלתא דמיתא אין להורות כגמרא (פסחים נא), וחתם סופר אמר חדש אסור מהתורה, על כן א"ל להאמין שרב מורה הוראה שיש בו יראת ה' ית"ש יתן להחמיר כזה, וכן שהתירו הש"ת יחזירוהו בתשובה שיתקן את זה עכ"ד. וכן בשו"ת צ"ץ אליעזר (ח"ו סי' י) האריך בזה לאסור. וכן כתב בספר חוט שני (שם ח"א פרק ס"א) לאסור הרכיבה על אופניים משום דמחוי עובדין אין דחול: אם יש במשחקי ילדים כעין עובדין דחול אין

(י"ד סימן שמד ס"ז) שמותר לומר פסוקים ודברי תורה לכבוד המת בתוך ארבע אמותיו ובתוך בית הקברות, וכתב הרדב"ז (ח"א סימן רכד) שאין בזה חשש כיון שהוא לכבוד המת, וכמוכא בגמרא (ב"ק טז:) שכבוד עשו לו במותו שהושיבו ישיבה על קברו.

ועיין במחזיק ברכה (אור"ח סי' תקפ"א סק"ז) שמביא בשם ספר רגל ישרה שתמה על דברי הרמ"א (שם ס"ד) שכתב בשם המהרי"ל שיש מקומות שנהגו לילך על הקברות בערב ראש השנה ולהרבות שם בתחניות. והקשה הרגל ישרה, שהרי מבואר בריטב"א (תענית טז.) שאסור להתפלל על הקברות משום לועג לרש ונשאר בצ"ע.

ומ"מ מדברי החיד"א נראה שלפי רבותינו הפוסקים הנ"ל, אם ניכר הדבר שהושיבו ישיבה על קברו לכבודו, וכגון שבנו שם בית הכנסת, בזה מותר, כיון שהוא לכבודו, ונמצא שאפילו התפילות הקבועות דומין לפסוקים שאומרים לכבודו של מת שפסוק בשו"ע שם דמותו. וכן העלה להקל בספר שלחן הטהור (קאמרא סי' עב סק"א) להתפלל על יד קברי הצדיקים.

וכ"כ עוד במנחת אלעזר (ח"ג סימן נג) שדן בכמה צדידי התרים, וסיים בהטעם שהיו נוהגים להתפלל בקברי צדיקים הוא משום טובת וכבוד המת להעלותם ולהמציא זכותם ואין בו משום לועג לרש, ואדרבא הוא נחת רוח והנאה להם, ומותר להתפלל בטלית ותפילין לקרות בתורה אצלם.

בזמן הזה שקוברים למטה מעשרה טפחים

עוד יש טעם אחר להתיר, באופן שידוע שהקבר הוא בעומק עשרה טפחים, כמו שכתב הנצי"ב בהעמק שאלה על השאלות (פר' חיי שרה שאלה יד אות 1) ע"פ הא דאיתא במסכת ברכות (כה.) דאם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא קריאת שמע, והוא הדין אם המת עצמו נקבר למטה מעשרה טפחים אין איסור של לועג לרש, רק שבזמן הגמרא היה מנהג שלא להעמיק את הקבר יותר מ' טפחים כדאיתא בתוס' (מ"ק ה: ד"ה מנפח), ולכן החמירו בבית הקברות להרחיק ד"א והצדיקו הדברים בספר שדי חמד (ח"ו מערכת אבילות אות קיד וקטו), דהוא דין אמת ומילי דמר מילי דסברא נינהו, וכתב (אות קיד) שאם קוברים בעומק י' טפחים אין איסור להעביר ספר תורה, אך הוסיף לכתוב שהוא ירא לחדש דבר והמעין ישפוט בצדק.

ועיין עוד בפרי מגדים (משב"ז אור"ח סי' מה סק"א) שהביא דעות הפוסקים בענין זה אם האיסור הוא דוקא בתוך ד' אמות או בכל שטח בית הקברות, ועיי"ש עוד, כי לפי כמה פוסקים יש למצוא עוד היתרים בכמה מיני אופנים.

בית הכנסת שלמעלה מעשרה טפחים

אמנם נראה עוד דבמקומות הנ"ל שבנו בתי כנסיות בגובה רב מעל הציון עצמו, הרבה יותר מ' טפחים, והבית כנסת נמצא מעל הציון, בזה אפשר שגם השדי חמד יסכים שאין בו מקום מיחוש כלל וכלל, שהרי הוא בנין שלם מעל למקום הציון, ובזה שפיר מה שנהגו כלל

ישראל להתפלל בכל אותם מקומות התפילות הקבועות, להניח תפילין ולקרוא קריאת שמע. ואדרבה זכות היא להם, שעומדת להם גם זכות הצדיקים להצילם מכל צוקה ולהושיעם בכל מיני הישועות, בזכות שהושיבו ישיבה על קברם.

מעלת ההשתטחות על קברי צדיקים

ואגב אורחא, אמרתי ללקט כמה ציונים יקרים בענין ההשתטחות על קברי צדיקים, כי הנה מצינו כבר בגמרא (ב"מ פה:) ריש לקיש הוי מצין מערתא דרבנן, וכתב בהגהות מהרי"ב"ץ (שם): 'נראה לי כי היכא דלידע אינשי ואתו לצלויי על קבריהו ומודעי להו כל צרה שלא תבוא על הצבור'.

ואיתא בזה"ק (שלח קנח): 'אלה שמות האנשים אשר שלח משה וגו', אמר רבי יצחק וכו' כדין כלב הוה בדוחקא, אמר מה אעביד, הא יהושע אזיל בסייעתא עלאה דמשה דשדר ביה נהירו דסיהרא, והוא אנהיר עליה בצלותיה בגין דאיהו שמשא, מה עבד כלב, אשתמיט מנייהו ואתי לגבי קברייא דאבהן וצלי תמן צלותיה. א"ר יהודה ארח אחרא נטיל, ועקים שבילין, ומטא על קברי דאבהן, ואסתכן בגרמיה, דהא כתיב ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק, אבל מאן דאיהו בדוחקא לא אסתכל מדי, כך כלב בגין דהוה בדוחקא לא אסתכל מדי ואתא לצלאל על קברי אבהן לאשתזבא מעיטא דא' עכ"ל.

וכתב הב"ח (י"ד סי' ריז): 'כבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה, ויש לזה סמך בספר הזהר (אחרי ע"עא:) ודוקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבוא בזכות אבותיו הנקברים פה וכיוצא בזה וכבר נתקנו סדרי התפילה למשתטחים על קברי אבות ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה'. ומצינו בדרשות הר"ן (דרוש השמיני) שכתב כי לא בחייהם בלבד כי גם אחרי פטירתם מקומות קבריהם של צדיקים ראויין להימצא השפע שם.

וכבר מצינו כן במדרש איכה (פתיחתא כד) שהקדוש ברוך הוא צוה לירמיה שילך על קברי אבות, ואחר כך על קברו של משה, ומשה עמד ואמר לירמיה אני אלך ואציל את ישראל, כשראו ישראל אותו, אמרו הא בן עמרם יציל אותנו. ועיין במגלה עמוקות (ואתחנן אופן פה).

וכתב בשדי חמד: ההשתטחות הוא להגן עלינו. אפשר דאיכא מצוה להשתטח על קברי הצדיקים להגן עלינו כמו שנאמר בכלב בן יפנה.

ובספר קב הישר (פרק עא) כתב וזה לשונו: 'השתטחות על קברי ישראל. ייבא עד חברון' ופירש"י 'מלמד שהלך כלב על קברי האבות להתפלל שם שיהיה ניצול מעצת מרגלים'. ומכאן נתפשט המנהג יפה שבישראל שאנחנו הולכים על קברי אבות להתפלל ביום שמת בו אביו או אמו, ואף אם הוא במקום אחר באותו הפעם ביאר-צייט ואינו במקום ששוכב שם אביו או אמו, מכל מקום כשהולך על שאר קברי ישראל להתפלל מכל מקום מתעוררים כל הנשמות שבגן עדן באותה התפלה וסדנא

דארעא חד הוא, שהקדוש ברוך הוא גזר כן להיות נפשות הצדיקים מצויין על הקברות לטובת ישראל שיהיו שומעין לתחניות ותפלות ישראל הבאים להתפלל על הקברות, וכל מי שיש לו איזה צער יבא אל קברי אבותיו או שאר קברות ויודיע צערו להנפשות, כי בעת שהנשמות ונפשות שומעין תפלתן של החיים המתפללין על צערו אז עולין לרוחות שבגן עדן, והרוחות עולין אל חדרי גן עדן אשר שם שמות הקדושות, ומעוררין האבות שבארץ ישראל, ושם משתחוים לפני כסא הכבוד ומתפללין על החיים'. עכ"ל.

ועיין בשל"ה הק' מסכת ראש השנה (נר מצוה סימן י) שכתב: 'ועוד טעם אחר למה אנו משתטחים על קברי המתים, כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו, כעובדא דרבי מאני דאשתטח על מערתא דאבהו. וכן כלב השתטח על קברי אבות. וכן משמע בפרק אלו נאמרין (סוטה לד:)'.

ובספר מהרי"ל (הלכות תענית יח) איתא שאמר מהר"י סג"ל 'מה שרגילין ללכת לבית הקברות בתעניות, יש כמה טעמים בגמ', לומר שאם אין אתה מרחם עלינו לראות בעינו תעניתנו הרינו מתים ח"ו. ומר דנראה לו טעם אחר משום דבבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים, ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה ביותר על אדמת קדש. והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה'. עכ"ל.

וכן כתבו הפוסקים שאסור להתפלל למתים, אם מותר להתפלל שהם יעיתירו בעדנו, או שיש להעיתיר ולהתפלל רק בזכותם, ולעורר הזכות שהיה להם.

ובספר חסידים (סימן תשי) כתב שיש למתים הנאה מהתפילה, וזה לשונו: 'ברזילי הגלעדי אמר (שמואל ב' יח) 'אמות בעיר', כי הנאה יש למתים שאוהבים הולכים על קבריהם ומבקשים לנשמתן טובה, מטיבים להם באותו ענין. וגם כשמבקשים עליהם, הם מתפללים על החיים. וכלב בן יפונה נשתטח על קברי האבות'.

וכ"כ באור צדיקים למהר"ם פאפירוש (עמוד העבודה פרק יד): 'הנאה גדולה לצדיקים. מצינו שהנאה גדולה יש להמתים כשהחיים הולכים על קבריהם ומתפללים שם על נשמותיהם שינוחו בגן עדן העליון, ורחיהו בגן עדן התחתון, ומעוררים את הנפשות המעופפים על קבריהם, להיות הולכים ומודיעים בקשתם אל הרוחות שבגן עדן התחתון, והרוחות יודיעו לנשמות שבגן עדן העליון להתפלל בעד בני אדם, לכן ראוי לכבד ולהתפלל ולגדור נדר בעד נשמתם כי גם הם מתפללים עלינו, ולולי תפלתם לא היה קיום לבני אדם בזה העולם'.

ולהשלמת הענין, להבין מעלת ההשתטחות והכוונה שיש לכוון, ראה דברי מוהר"ו בשער רוח הקדש דרושי כוונת קריאת שמע דרוש (ו) סוד ההשתטחות, ובשער רוח הקדש (חלק קח וקכה).

גדר הכוונה המעכבת בתפילה

תפילתו של שמעון היתה לאות ולדוגמא. מתפלל היה תמיד מילה במילה כמונה מעות, כשכל חושי מרוכזים בפירוש המילות, בבקשת התחינות, ובהודאה על הטובות כעומד לפני המלך ממש. אלא שלא כל הזמנים שווים, ובאחד הימים כשהיה שמעון טרוד בנושא בוער לפני התפילה, הצליח לעצור את מחשבותיו רק בברכת אבות, ולאחר ברכת אבות ברחו שוב מחשבותיו לאותו ענין. עד שכאשר לפתע נגער ממחשבותיו באמצע שמו"ע, לא ידע כלל היכן הוא אוחז, והוא נאלץ להקשיב לעצמו כדי לשמוע מה הוא אומר מתוך ההרגל. לאחר התפילה לבו היה כבד עליו, ובצער שיתף את חבריו ואמר לו 'הלואי והייתי יכול לחזור ולהתפלל שוב'. חבריו שהיה בקי בהלכה השיב לו, שאכן כלל לא מופרך שהוא יכול וחייב להתפלל שוב.

תשובה: תחילה נבאר את דין הכוונה הנדרשת בברכת אבות. גרסי' בברכות (ז:) 'אמר רבי אלעזר לעולם ימוד אדם את עצמו, אם יכול לכוון את ליבו יתפלל, ואם לא אל יתפלל'. וכתב השו"ע (ס"ק קא ס"א) 'המתפלל צריך שיכוון את ליבו בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכלם יכוין באבות, ואם לא יכוין באבות אף על פי שכוין בכל השאר יחזור ויתפלל'. וכתב הרמ"א שם שהאינדא אין חוזרים בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוון. אך מכל מקום חובה מעיקר הדין לכוון באבות. ובמשנה ברורה (שם סק"ט) כתב בשם הטור וש"ע הרב שאם הוא משער שאפילו באבות לא יכוון, לא יתפלל כלל עד שתתיישב דעתו, שיהיה יכול על כל פנים לכוון באבות [ועי' תוס' בברכות לד' ד"ה יכון] שעל ברכת אבות נאמר לעולם ימוד אדם את עצמו וכו'.

אך יש לדון מה היא הכוונה המחויבת בברכה ראשונה באיכותה ובמהותה. בספר הליכות שלמה (פ"ח הערה ט') כתב בשם הגרש"ז אויערבאך שאם כיון בעיקר ענין הברכה, יצא. שהרי אם הזכיר את עיקר הברכה ודילג לגמרי את שאר המילים יצא ידי חובתו. ואף באבות אם כיון בעיקר הברכה ולא כיון בכל הברכה, יצא ידי חובתו [ועיקר ענין הברכה היינו: א. פתיחת וחתמת הברכה. ב. נושא הברכה, ויש עוד לדון איזה חלקים מעכבים בדיעבד ואכמ"ל].

ובשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כב) האריך הרבה בדבר להצדיק מנהג העולם שרבים אינם מכוונים אפילו באבות, וכחומץ לשיניים וכעשן לעיניים לומר שאינם יוצאים ידי חובת תפילה. ובדבריו מביא את החינוך (מצוה תל"ג) שכתב 'וענין הכוונה זו שחיבו בשבילה חזרה היא לפי הדומה, שיתן האדם ללבו שלפני ה' הוא מתפלל, ואילו הוא קורא ויפנה מחשבותיו מכל שאר מחשבות העולם ויחד אותה על זה'. ומוכח מדבריו שפירוש המילות אינו מעכב, ורק שידע שעומד הוא לפני ה' בתפילתו, וכן הוכיח משבלי הלקט. ועוד כתב שהיות וכך כוונה זו אינה חייבת להיות דווקא בצמוד לכל מילה, ואם כיון כך בסיום הברכה יעלה לו לכל הברכה, ויצא ידי חובתו.

ויותר מכך כתב לחדש על פי הירושלמי (ברכות פ"ז) שכתבו שהמברך ומוציא את חבריו בברכה, יוצא אף הוא מחבירו בשמיעת אמן, ש'אמן' הוא סיום הברכה. ולפי זה כתב שאם יכוון בענית אמן על ברכת אבות בחזרת הש"ץ יצא ידי חובתו בכך. ובדומה לדבריו כתבו בעוד ספרים אולם וודאי דברים אלו הינם לימוד זכות ובדיעבד, אבל לכתחילה צריך לכוון את פירוש המילות.

ובפסקי תשובות (י' ס"א קא אות ב) דדקדק מדברי שער הציון (סימן צו סק"ב) שאדם שידוע בעצמו שמכוון תמיד באבות, וכעת מפני סיבה מסוימת לא כיון, אז כסרה הסיבה הטורדתו יתפלל שוב וכעיקר הדין, וכן כתב באישי ישראל.

ובביאור הלכה (סי' קא ד"ה והאינדא) הסתפק לומר שמה שכתב הרמ"א שכינים לא חוזרים משום חסרון כוונה, היינו דווקא כשגמר כבר את תפילתו. אבל אם אוחז עדיין באמצע שמו"ע, איך נאמר לו להמשיך ולברך בברכות לבטלה, כיון שמעיקר הדין אינו יוצא ידי חובתו בתפילתו זו. אך כתב שמהחיי אדם משמע שאף אם אוחז באתה גיבור ימשיך. ולכן הציע הביאור הלכה שימתין לחזרת הש"ץ, וישמע מהש"ץ בכוונה עד מקום שאוחז שם, ומשם ימשיך בעצמו. ובהליכות שלמה (פ"ח הערה י"א) האריך בזה וצייד

המשך בעמ' ו'

טלטול פנס בשבת לצורך גופו

שהותו ב"שלום זכר" התארכה יתר על המידה, וידידיה מצא את עצמו מחיש את צעדיו בדרכו אל האכסניה בה שהה עם ילדיו בירושלים, בעודו תוהה האם כולם ישנים כמו בזמן שעזב אותם או שמא התעורר אחד מילדיו וצריך כעת להרגיעו. בבואו אל פתח האכסניה ראה מחוץ לדלת את הפנס שרכש לבנו יוסי לא מזמן, הפנס היה דלוק משום מה וידידיה החליט שעליו ללמד את בנו פרק בהליכות חסכון ושמירת הרכוש. הוא הדף קלות את דלת האכסניה בעודו מתכוון לעלות על יצועו אך מה שראה שיבש את תכניתו, וליתר דיוק מה שלא ראה..., העלטה הכבידה שקידמה את פניו והשקט המוחלט שדרו לו שהילדים ישנים ורגועים, אך גם שההתארגנות תכבד עליו שבעתיים בחושך שכזה. הוא ניסה לגשש את דרכו בחדר ללא הצלחה יתירה ואז הבלית במוחו רעיון, 'הפנס אולי אוכל להשתמש בפנס הדולק בחוץ כדי להאיר את החדר מעט?' האם ישנו איסור לטלטל את הפנס לצורך גופו או שמא הדבר מותר לכתחילה?

תשובה: כדי לבאר ענין זה נרד לשורש הדברים, הפוסקים דנים בשאלה מדוע שלהבת היא מוקצה והרי אפשר לטלטלה על ידי הנר ולהנות לאורו, ומדוע אינו ככלי שמלאכתו להיתר?

רש"י כתב שהחשש הוא שמא יכבה בכוונה את הנר, ולכן גזרו מוקצה בשלהבת. אך המגן אברהם הקשה עליו שבגמרא (שבת מו:) מובא טעם זה לגבי נר ושמן, והגמרא דוחה טעם זה. ישנם בפוסקים עוד כמה וכמה מהלכים, ונציין שלושה מהם.

החזו"א מביא שהטעם הוא שכיון ואין דרך בני אדם לטלטל נר מחשש שהוא יכבה ויצטרך לשבת בחושך, הוי דבר שאין עשוי לטלטלו ודבר שלא עשוי לטלטול הוי מוקצה. אך על פירוש זה ישנם שתי קושיות. א. שלפי זה יוצא שאם אדם יקח נר בעששית שאז אין חשש שיכבה, ובפרט אם מתנה בערב שבת שרוצה להשתמש בנר היה אמור להיות מותר וזאת לא מצינו. ב. לא מצאנו שדבר שלא מטלטלים הוי מוקצה, והרי ישנם דברים שאין דרך בני אדם לטלטלם וכגון דברים כבדים ובכל זאת אינם מוקצה.

טעם נוסף מביא החזו"א שהשלהבת מתחלפת כל הזמן והאש שדולקת כעת לא היתה בערב שבת, והוי נולד ומשום כן הוא מוקצה. אך על טעם זה הקשה המנחת שלמה שלפי דבריו גם ביו"ט יהיה אסור להדליק מנר שהודלק בערב יו"ט משום שהוא נולד, ועל כרחך צריך לומר שאין כאן נולד מכיון שמה שגזרו על נולד הוא כדי שהכל יהיה מוכן מערב שבת ויו"ט, וכאן לא שייך להכין מערב שבת.

הגרש"ז אויערבאך והאגרות משה כתבו שהטעם למוקצה דשלהבת הוא לפי שמגוף השלהבת אי אפשר להנות כלל, וכן אי אפשר לגעת בה או להדליק ממנה, ולכן דינה כמוקצה מחמת גופו וכעצים ואבנים שאין שום הנאת השתמשות מגופן. ומשום שטעם זה פשוט לא ביארוהו בגמרא ובראשונים.

עד כאן הרחבנו לעניין אש ממש, אך לעניין מנורת להט [יש בתוך המנורה חוט מתכת ומכח החשמל הוא מתלהט מאד, ועל ידי כך הוא מאיר] דנו הפוסקים האם כאן יש מקום להתיר בטלטול. ואף על פי שמהתורה הוא אש ממש, מכל מקום הרי כל הטעמים הנ"ל לגבי מוקצה דשלהבת אינם שייכים במנורה. שלטעם הראשון שאין דרך בני אדם לטלטל נר מחשש שיכבה, כאן אין חשש, שהרי אינו נכבה מטלטול. ולטעם השני שהשלהבת היא נולד, כאן אין זה נולד כי האור אינו מתחלף. ולטעם השלישי שהוא מוקצה מחמת גופו כי השלהבת אינה ראויה לכלום, כאן זה כלי ואינו דבר מתכלה אלא דבר שעומד לאורך זמן. ואף שלכאורה היה נראה להתיר לטלטל מנורת להט וכדו', מכל מקום כתב האגרות משה שאין להתיר לדינא משום עובדין דחול. והגרש"ז אויערבאך כתב שאין להתיר משום שהמון העם יחשוב שסיבת ההיתר הוא שזה לא נחשב לאש ויבואו להתיר לכבות ולהדליק ח"ו.

אך כיום רוב המנורות אינם מנורת להט, וסוג המנורות המצוי זה מנורת לד, והיינו שיש במנורה חומר כמין סיליקון וזרם החשמל גורם שהחומר יחזיר אור, והאור הוא קר ואין בו איסור מבעיר ומבשל כלל, והלכך נראה שאפשר להתירה בטלטול. אך ישנה מחלוקת האם זה נחשב ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר רק לצורך גופו ומקומו, או שהוא כלי שמלאכתו להתיר ומותר לגמרי בטלטול, ומסקנת רוב הפוסקים שמכיון שהמנורה פועלת על ידי חשמל ומדליקים ומכבים אותה כל הזמן [בשונה משעון שהבטריה מחוברת ואין מוציאים אותה כלל], הרי היא ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו.

העולה לדינא:

- א. אש ממש ודאי שהוי מוקצה מהטעמים הנ"ל. ב. מנורת להט אפילו שמעיקר הדין ישנם צדדים להתיר, מכל מקום הכרעת הפוסקים לאסור.
- ג. מנורת לד וכן פנס מותר לטלטלם לצורך גופם ומקומם.

חילול שבת עבור חולה גוי

יונתן שסיים לא מכבר את התמחותו ברפואה ואף השתלב כחלק מצוות הרפואי באחד מבתי החולים הידועים התבקש על ידי ההנהלה להתייצב בתורנות אף בימי השבת כחלק ממערך הרפואי, לפיכך פנה יונתן לרב מוסמך שיענה לו על מספר שאלות שעלו לו להתעורר במהלך עבודתו: האם אדם מצווה להיכנס לסכנה כדי להציל את זולתו האם מותר לחלל שבת לצורך הארכת חיי חולה בדקות אחדות והאם מותר לרופא לחלל את השבת כדי לטפל בחולה גוי

תשובה: כל אדם מִישראל מחויב להציל את זולתו מסכנה, שנאמר: "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ". וחובה זו היא בכל מצבי הסכנה: מחלה, פציעה, טביעה, נשיכת בעל חיים מסוכן ועוד. וכאשר פעולת ההצלה כרוכה בסיכון לאדם הבא להציל, וכגון בכניסה לים סוער או בהצלה מבעל חיים מסוכן - אם הסיכון לחיי המציל אינו משמעותי, חובתו להיכנס לסכנה זו ולהציל את זולתו, אך אם הסיכון לחיי המציל הוא משמעותי [דהיינו שהספק לגבי הסכנה הנשקפת לו הוא לפחות ספק שקול - שבת הלוי], אזי אף אם הסכנה לחיי זולתו היא וודאית, חיי קודמים לחיי זולתו ואינו מחויב להיכנס לספק סכנה כדי להצילו. ועם זאת, יש לבדוק כל מצב לאשורו ולשקול היטב את רמת הסיכון למציל, ולא לחשוש ולדקדק בדבר יתר על המידה.

ופיקוח נפש דוחה את השבת ואת כל איסורי התורה [למעט שלושת האיסורים החמורים: עבודה זרה, גילוי עריות ורציחה], שנאמר: "וְשִׁמְרָתָם אֶת חֻקֵּי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתָּם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם", ודרשו חכמינו ז"ל: "וחי בהם - ולא שימות בהם", ולכן, בכל מקרה שקיים חשש לסכנת מוות לאדם או להתגברות הסכנה, נדחית מצוות השבת ומותר לעשות אף מלאכה דאורייתא כדי להצילו. ויש מחכמינו ז"ל שאמרו שסברא היא: "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", ושבחות הרבה' לא דווקא אלא שיזכה לקיים מצוות. אולם, עיקר ההיתר של חילול שבת או עשיית איסורים אחרים לצורך פיקוח נפש הוא על פי הנלמד מהכתוב "וחי בהם", ולכן יש לחלל את השבת ולעבור על איסורים אחרים גם לצורך הצלת אדם חסר דעת, למרות שלעולם לא ישמור שבת ולא יקיים מצוות.

ואת ההיתר האמור: "וחי בָּהֶם - ולא שימות בהם", פירשו רבותינו: אפילו חיי שעה, דהיינו שמותר לחלל את השבת ולעבור על איסורים אחרים אף לצורך הארכת חיי של אדם גוסס או פצוע באורח אנוש שברור כי בדרך הטבע אין להם כל סיכוי לחיות יותר מדקות אחדות. ואף אדם שנתון במצב של מוות מוחי - הורה הגר"ש אלישיב, שחובה לחלל את השבת כדי להאריך את חייו. והגר"נ קרליץ, הורה, שמותר לחלל את השבת אף כדי להאריך את חייו של אדם שספק מלנשום, כל עוד ניתן לבצע בו החייאה ולהאריך את חייו ולו בזמן מועט, וכן דעת הגרש"ז איערבך, שמותר לבצע בו את כל הפעולות שניתן לבצע בזמנו כדי להאריך את חייו, כגון נסיונות החייאה, חיבור למכשירים שונים, העברה ברכב לבית החולים וכדומה.

והיתר חילול שבת לצורך הצלת נפש מִישראל, הוא אף במלאכות דאורייתא, בין לצורך הצלת גדול ובין לצורך הצלת קטן, ואף כדי להציל אדם שספק אם הוא גוי או ישראל. וגם במקרה שלא ידוע אם אכן הישראל במצב של ספק סכנה, אך יש סיבה להניח שהוא במצב זה, חובה לחלל את השבת עד שיוודע בבירור שאינו בסכנה. וישראל שאינו שומר מצוות - אם הוא 'תניוק שנשבה', דהיינו שגדל מילדותו בסביבה המנותקת משמירת המצוות, דינו ככל ישראל, וחובה לחלל את השבת להצלתו. והורו הגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ, שאף באופן שספק אם הוא תניוק שנשבה, חובה לחלל את השבת להצלתו. אך מי שידוע כי 'שנה ופירש', דהיינו שגדל בסביבת שומרי מצוות ועובר על המצוות 'להכעיס', אסור להצילו אף בימות החול, וכל שכן שאסור לחלל את השבת לשם כך.

ופיקוח נפש של גוי, אינו דוחה את השבת ולא איסורים אחרים, אך במקרה שההימנעות מהצלת הגוי עלולה להתפרסם ולגרור לשנאה עד כדי סכנת נפשות לישראל, הורה הגרש"ז איערבך על פי דברי החתם סופר, שמותר לעבור אף על איסור דאורייתא כדי להצילו. ואם ההימנעות מהצלת הגוי עלולה לגרום לשנאה בלבד, ללא סכנה לישראל - אסור לעבור על איסור דאורייתא כדי להצילו, ויתכן שאסור לעבור אף על איסור דרבנן לשם כך. ורופא העובד בבית חולים שבו מטופלים גם גויים - דעת האגרות משה, שאם יש בצוות בית החולים רופאים גויים, עליו להשתדל שתורנותו לא תהיה בשבתות, או להחליף את תורנותו שבשבתות עם רופא גוי, כדי שלא יאלץ לחלל את השבת לצורך טיפול בגויים; ואם קראו לו בשבת לטפל בגוי ואינו יכול להשתמש בתואנה כלשהי, רשאי לעבור גם על מלאכות דאורייתא לצורך הטיפול בו, כיון שהימנעותו עלולה להביא לידי סכנת נפשות, ולדעת המנחת יצחק, רשאי לעבור רק על מלאכות דרבנן.

העולה לדינא:

- דעת הפוסקים האחרונים שיש לחלל את השבת אף כדי להאריך את חייו ולו בזמן מועט
- דעת האגרות משה, שאם יש בצוות בית החולים רופאים גויים, עליו להשתדל שתורנותו לא תהיה בשבתות ובמידה ואינו יכול להשתמש בתואנה כלשהי, רשאי לעבור גם על מלאכות דאורייתא לצורך הטיפול בו, כיון שהימנעותו עלולה להביא לידי סכנת נפשות, ולדעת המנחת יצחק, רשאי לעבור רק על מלאכות דרבנן.

לומר שאף שלא כיון באבות אין שאר ברכותיו לבטלה, שתפילתו נחשבת תפילה אלא שחסר בה הכוונה. ואף שמעיקר הדין צריך לחזור בשבילה, מכל מקום תפילתו הראשונה שם תפילה עליה, ואסור לעבור לפניו, ועולה לו למאה ברכות. וכן האריך להוכיח בשו"ת ארץ צבי הנ"ל, וכן כתב באורחות רבינו (עמ' נט) וכן מנהג העולם שממשיכים בעצמם.

וכתב בהליכות שלמה (שם ס"ח) שאם עדיין אוזח באמצע ברכת אבות, יכול לחזור שוב מהיכן שלא כיון, ואפילו כשחוזר על שם השם [וגם בשאר ברכות רשאי לחזור שוב]. ובשם החזו"א (אורחות רבינו ח"א עמ' נט) כתבו שיהרהר במחשבתו את מה שחיסר מלכוון ודי בכך. ועצה זו אפשר לעשות גם אם אוזח בהמשך התפילה (הליכות שלמה שם).

והנה עד כאן דיברנו על ברכת אבות, ומפשטות לשון הפוסקים נראה שבשאר התפילה אף אם לא כיון כלל, יצא ידי חובתו. אולם הגרש"ז איערבאך העיר שלכאורה אם בפיו אומר את מילות התפילה, אך לבו בל עמו ואינו יודע מה שאומר הוי כמתעסק, ובכל דיני התורה כשמתעסק בדבר אחד ונעשה על ידו בטעות מעשה אחר, אין מעשה זה נחשב שעשאו. ולפי זה המתפלל כך לא יצא כלל ידי חובתו [ולכאורה הוא הדין בקריאת שמע ובשאר ברכות]. וקצת ראייה שיוצא ידי חובה בכך מביא שם מהא דברכות (טו). שאמרו 'קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק יחזור לראש. בין פרק לפרק, יחזור לפרק ראשון. בין כתיבה לכתיבה, יחזור לכתיבה ראשונה'. ואמר שם רבי יוחנן שאם פתח ב'למען ירבו ימיכם' וודאי שאוחר בסוף פרק שני, ע"כ. וכמדומה שדבר זה שאינו יודע באיזו כתיבה [וכתבתם] הוא עומד, יכול להיות רק במתעסק. וחזינו שיוצא בכך ידי חובה, ומשאייר דבריו בצ"ע. ואף שלהלכה למעשה נראה שיצא ידי חובתו ואין ברכותיו לבטלה, מכל מקום וודאי שיש לזהר מאד שלא לבוא לידי כך. ואם מתפלל מתוך הסידור ועיניו עוקבות אחרי המילים וודאי שאינו בגדר זה [וראה בהליכות שלמה (שם) שמעתיק את חידושו המפורסם של הגר"ח מבריסק, שדייק מדברי הרמב"ם שאף שכוונת פירוש המילות מעכבת רק בברכת אבות, מכל מקום הכוונה שעומד כעת לפני המלך, מעכבת בכל התפילה. ואחרונים נשאו ונתנו בדבריו, ותירצו מנהג העולם ואכמ"ל].

העולה לדינא:

- א. מי שלא כיון באבות ואוזח עדיין באמצע אבות, יחזור ויאמר שוב בכוונה, או שיהרהר במחשבתו מהיכן שלא כיון.
- ב. גם אם סיים ברכת אבות יכול להמשיך תפילתו, ואין ברכותיו לבטלה. והמובחר שיהרהר מתחילת התפילה ועד מקום שאוחר שם ואז ימשיך. ג. גם בשאר התפילה [והוא הדין בקריאת שמע ושאר ברכות] השקוע במחשבותיו, ופיו מדבר וליבו בל עימו, נכנס לספק גדול. ואף שנראה שלהלכה למעשה יכול להמשיך בתפילתו, ויוצא ידי חובתו. מכל מקום וודאי שיש לזהר מאד שלא לבוא לידי כך. ד. יש שכתבו שאדם שיוודע בעצמו שתמיד מכוון באבות, וכעת מפני סיבה מסוימת לא כיון בברכת אבות כלל, אז כשהתבטלה הסיבה הטורדתו יתפלל שוב.

קנה זוג נעלים והתברר שכל נעל במידה אחרת

אבא רכש זוג נעלים עבור ילדו הקטן, לאחר מדידת הנעלים ארז לו המוכר את הנעלים החדשות ופנה ללקוח הבא. לאחר שהילד התחיל לנעול את הנעלים החדשות, התלונן על אי נוחות, האבא המסור הזדרז לרכוש ספידה להקטנת מידת הנעל שגם לא עזרה מדי, והתלונות של הילד המשיכו עד שלאחר כמה שבועות שם לב שזוג הנעלים אינו תואם, כל נעל מספר אחר. כעת הקונה תובע מהמוכר שיתן לו את הנעל במידה המתאימה, ואם אין לו הרי הוא מבטל את המקח כיוון שביקש מידה מסוימת וקיבל מידה אחרת. המוכר טוען כנגדו: א. לא הסתרתי מאומה הלוקח ראה ולקח. ב. שהלוקח ישלם עבור הנעל שהשתמש, כיון שמחמת השתמשותו בנעל זו הפסיד את זוג נעלים האלו שלא ניתן למוכרם. תשובה:

א. הנה כתב בשולחן ערוך (ח"מ סימן רלב ס"א): המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלין ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפילו לאחר כמה שנים שזה מקח טעות הוא והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום, אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר. עוד כתב בשולחן ערוך (בסימן רלב ס"א): המוכר לחבירו מין ממניי הפירות ונתן לו מין אחר אין כאן מכר ושניהם יכולים לחזור.

ב. בסמ"ע (סימן רלב ס"ק י) הביא מדברי המגיד משנה, דלא רק כשנשתמש אמרינן שמחל, אלא הוא הדין אם היה דבר שהלוקח יכול להבחין לאלתר כגון שיכולים לנסות ולטעמו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם אינו חוזר.

ובנתיבות (ס"ק א) העלה שכל דברי המגיד משנה מיירי רק אם נשתמש, והיינו שאם נשתמש בדבר שהיה יכול לבדוק ולהבחין, אף שלא ידע מהמום בעת השימוש הרי מחילה. ובפת"ש (ס"ק א) הביא כמה פוסקים שנחלקו על דברי המגיד משנה והם סוברים שכשיש מום במקח לעולם חוזר אף אם היה זמן רב ואף אם יכול להבחין כל זמן שלא נשתמש אחר שנודע לו חוזר. אולם לבסוף מכריע כדברי השבות יעקב שעיקר דברי המגיד משנה מיירי קודם המקח, אכן אחר המקח לא אמרינן כן.

ג. עוד נראה, דכל חידוש המגיד משנה שבדבר שיכול לטעמו ולבדוק הרי מחילה

מיירי רק לענין מום במקח, והיינו שלקח ממנו חפץ ונמצא בו מום, אולם לענין חזרה מהמקח מחמת שנתן לו מין אחר אף באופן שהיה יכול הלוקח לבדוק לא אמרינן דהוי מחילה, כיון שלא על זה נעשה המקח כלל אין סברה לומר שמחל לו. ועוד, שכיון שדיברו להדיא על חפץ אחר מסתבר שהיה יכול לסמוך שהמוכר נתן לו את מה שביקש ולא היה צריך לבדוק אף שהיה יכול. וביותר לפי שיטות הפוסקים דס"ל שבאופן שנתן לו מין אחר לא חל הקנין ואף מחילה להדיא לא יועיל אם לא יעשה קנין חדש, אם כן לא שייך כלל לומר בזה את דין המ"מ ולא איכפת לן כלל במה שהיה יכול לבדוק. שוב שמתי אל ליבי שבנתיבות (רלב ס"ק א) משמע להדיא שדברי המ"מ לא מיירי בנתן לו מין אחר.

ולכן בנידון דידן שסיכמו על מידה מסוימת והמוכר נתן לו מידה אחרת בודאי חשיב מין אחר ולא חל המקח על הנעל שלקח אף שהיה יכול הלוקח לבדוק.

ד. ואף אם נימא שדינו של המגיד משנה מיירי אף במין אחר, מסתבר לומר דלא שייך בכה"ג, כיון שכל סברת המ"מ היינו משום שמתוך שלא בדק אמרינן שמחל ולא איכפת ליה במום, ובנידון"ד ברור שלא מחל, שהרי אין אדם בעולם שהולך בנעלים שאין מדרתם שווה. ואם כן בודאי יכול לחזור ולבטל המקח אם המוכר לא יתקן וישלים לו את הנעל החסר. [ולא מסתבר לומר שכיון שלא התבונן נחשב שמוחל ומסכים להפסיד המעות לגמרי ואף שלא ישתמש בנעל כלל, ובפרט לדעת הנתיבות שכל הוכחת המחילה באה רק מחמת ההשתמשות שזה מוכיח שלא איכפת ליה מהמום וכו', אולם בנידון"ד בודאי איכפת ליה מהמום ואינו מוחל. שהרי בודאי אם הדבר תלוי בהשתמשות שזה מוכיח על המחילה, רק בהשתמשות אמיתית אמרינן כן ולא בהשתמשות שבודאי אינה ראויה, ונחשב כמי שלא השתמש ויכול לחזור ודו"ק].

ה. ולענין תביעת המוכר את הקונה על מה שהזיקו בכך שנשתמש בנעל ומחמת כן אי אפשר למוכרו, קיימ"ל בשו"ע (רלב ס"ק) המוכר דבר שהיה מום בממכרו ועשה בו הלוקח מום אחר קודם שיוודע לו המום הראשון אם עשה דבר שדרכו לעשותו פטור, ואם שינה ועשה מום אחר קודם שיוודע לו המום מחזיר המקח לבעליו ומשלם דמי המום שעשה. וממילא כיון שנשתמש הלוקח בנעל כדרך, בודאי פטור הלוקח מלשלם על הנעל שניזק.

ו. ואף לפי מה שכתב בנתיבות (רלב ס"ק ה) בטעם שחייב הלוקח לשלם בדבר שאין הדרך לעשותו, דאף

שהמוכר ידע מהמום והלוקח לא היה יודע, מ"מ היה יכול הלוקח לבדוק והוי כמו אונס דאב"ד ה שחייב ולכאורה לפי דבריו

צ"ל בדבר שהדרך לעשותו הוי כמו שהמוכר אמר לו להדיא קרע כסותי והיפטר. ולפי"ז לכאורה יעלה דגם בדבר שהדרך לעשותו אם גם המוכר לא ידע מהמום וממילא לא שייך לפטור מדין אומר קרע כסותי והיפטר, אף שגם המוכר פשע שהיה יכול לבדוק, יתחייב הלוקח כיון שהוי כמו אונס דאבידה שהמזיק חייב. ואם כן בנידוננו לכאורה יתחייב לשלם על מה שהזיק את הנעל. מ"מ זה אינו, שמבואר מדברי הנתיבות בהמשך הסימן (ס"ק י) להדיא שדין זה שיפטר הלוקח בדבר שהדרך לעשות אף בגוונא שהמוכר לא ידע מהמום עיי"ש היטב. וביאור הדברים נראה שלגבי שימושים שדרך הלוקח לעשות והיה המוכר יכול לבדוק נחשב המוכר פושע בכך שלא בדק. ועוד אפ"ל שכיון שהיה יכול לבדוק ולא בדק נחשב כאומר קרע כסותי והיפטר אף שלא ידע מהמום. [ומה שכתב הנתיבות בס"ק ה' לענין קרקע צע"ג להבין את דבריו]

ז. ויש להוסיף עוד שבאופן שהקטן הזיק את הנעל בשימוש בודאי פטור, ואף אם הזיק את הנעל בשימוש שלא כדרך, ואף שקיימ"ל (או"ח סימן שמג ס"ג ובמ"ב ס"ק ט) שראוי לשלם, כאן שהזיק הקטן היה באונס שחשב שזה שלו פטור, שכל ענין הכפרה בקטן היינו רק במזיד, וכפי שמוכח מדברי המג"א שהביא את מקור החיוב לקטן מדברי הגמרא (פנהדרק נה.) ושם אמרו בגמרא להדיא שמיירי רק במזיד.

העולה לדינא:

א. כשהמוכר נתן ללוקח מין אחר ממה שביקש, המקח בטל אף באופן שהיה הלוקח יכול לבדוק.

ב. כשהמוכר נתן ללוקח חפץ עם מום שאין אדם שיכול לסובלו ולהשתמש בו כן, ולא שייך לומר שמוחל על המום, יכול הלוקח לחזור בו אף באופן שהיה יכול לבדוק.

ג. לוקח שנשתמש בחפץ כדרך, או שעשה בו דבר שהדרך לעשותו, ואחר כך נתברר שהיה בו מום, פטור על כל הפסד וזקק שיארע לחפץ. בין אם ידע המוכר מהמום ובין כשלא ידע המוכר מהמום. ואם עשה בו דבר שאין הדרך לעשותו והזיקו חייב אף שסבור שזה שלו, כיון שהיה יכול לבדוק נחשב כאונס דאבידה שחייב.

ד. קטן שהזיק פטור מדינא וחייב לצאת ידי שמים, וכשהזיק בשוגג לכאורה פטור אף לצאת ידי שמים.

ה. ולכן בנידוננו שהמוכר נתן לו בטעות נעל במידה אחרת בודאי אין כאן מחילה וחייב המוכר להשלים לו נעל אחרת במידה המתאימה, ואם אין לו אזי יכול לחזור בו ואינו חייב לשלם בעד הנעלים שנפסדו מחמת שהשתמש בהם קודם שנתברר לו הטעות ואף אם עשה בהם שימוש שאין הדרך לעשותו, כיון שהוא קטן. בגדול אם ניזק מחמת שעשה בו דבר שהדרך לעשות פטור, ובשימוש שאין הדרך לעשות חייב.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

פני היצירה

לחבר שמיים וארץ: 'ליקוטי הלכות' כפי שלא נראה מעולם

הרה"ג ר' יעקב ברנשטיין שליט"א

מספור תוקנו, והטקסט המוגש הוא מדויק ונקי ביותר.

הבית. מאחורי היצירה המונומנטלית עומדת ממלכת התורה 'אור לישרים' - 'עוז והדר', שהביאה לעולם את מהפכת 'מתיבתא'. כפי ששם נערכו דברי המפרשים והותאמו ללומד בן זמננו, כך גם כאן: השאיפה היא להגיש את 'ליקוטי הלכות' כספר שווה לכל נפש, ברמת הגימור, בהירות והנגשה המאפיינת את ספרי הפאר של 'אור לישרים'.

העורך. על המלאכה המורכבת מנצח הרה"ג רבי יעקב ברנשטיין שליט"א, מנהל רוחני בישיבות ברסלב 'מאירת עיניים' ודומ"ץ הקהילה. "ראיתי בכך ייעוד ותפקיד עצום", הוא משתף. "בעוד שעל 'ליקוטי מוהר"ן' נכתבו פירושים רבים, איש מעולם לא ניסה לבאר את 'ליקוטי הלכות'. זה היה אתגר כפול: מצד אחד הספר נראה כאינו זקוק לפירוש, אך מצד שני האריכות ולעיתים הקיצור, יצרו מניעה בפני הלומד להיכנס אל האור". בעידודו הבלתי פוסק של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א, נפרצה הדרך. "הרגע בו ידעתי שהצלחנו בסייעתא דשמיא", מעיד הרב ברנשטיין, "היה כשקיבלנו תגובות מלומדים שסיפרו כי בזכות הכלים החדשים - הביאור הבהיר, כותרות המשנה והסיכומים - נפתחו בפניהם השערים להבין סוף סוף את מהלך הספר לאורכה ולרוחבה, ולקבוע בה חוק לימוד, עד שהדברים הופכים אצלם לתורה שלמה ול'דרך חיים' - מה שבהחלט מעודד, מעצים ונותן כח להתקדם להמשך שלבי הפרויקט".

תורת חיים. מעל הכל, 'ליקוטי הלכות' הוא ספר שזועק "לא המדרש עיקר אלא המעשה". בכל עמוד מסתתרות עצות נפלאות לחיים ודרכים לשינוי תפיסת עולם. המהדורה החדשה שמה דגש מיוחד להסב את תשומת הלב של הלומד לנקודות המעשיות הללו, כדי להפוך את דבריו הקדושים לכלים מעשיים בכל יום ובכל שעה.

של רבי נתן הם כבניין אדיר ומשוכלל ("בניין רב קומות"), שנבנה ביסודיות מהמסד ועד הטפחות. אולם, דווקא בגלל העומק העצום, אריכות הדברים ("אריכות הדרוש") וריבוי החידושים, הלומד המצוי מתקשה לעיתים "להחזיק ראש" קשה לזכור את רצף הדברים, להבין כיצד ההתחלה קשורה לסוף, ולראות איך כל הפרטים מתלכדים ל"מקשה אחת".

הפתרון. כאן מגיעה הבשורה הגדולה של ההוצאה החדשה: הביאור המשולב. לא עוד פירוש חיצוני, אלא יד מכוונת שמשולבת בתוך לשונו הזהב של רבי נתן. הביאור חושף את המבנה הארכיטקטוני של המאמר, מחבר את הקטעים זה לזה, ומסדר את החידושים בצורה כזו שמתגלה הבניין המפואר במלוא הדרו. כל הרואה זאת אומר "ברקא" כוונת המחבר נגלית בבהירות מיוחדת.

המפתח. כל 'הלכה' בספר מיוסדת על מאמר ספציפי מתוך 'ליקוטי מוהר"ן'. ללא היכרות מעמיקה עם המאמר המקורי, נוצר קושי להבין את היסוד עליו בונה רבי נתן את דבריו. לשם כך נסלל במיוחד במהדורה זו מדור מבואות. לפני כל הלכה מוגש סיכום תמציתי ובהיר של דברי רבי נתן נחמן השייכים לעניין, המעניק ללומד את המפתחות הדרושים כדי להיכנס להיכל.

האוצרות. הספר מלא וגדוש במושגים עמוקים מתורת הקבלה. במהדורה זו, המושגים הללו אינם נשארים חתומים. בעמל רב נערך ביאור מושגים, המגיש אותם בשפה נוחה ו"שווה לכל נפש". בנוסף, נחשף אוצר הידיעות החבויות אלפי מראי-מקומות מציינים כל פסוק ומאמר חז"ל המרומזים בלשונו, "הדגשות" מיוחדות מפנות את תשומת הלב לפסוקים המובאים ברצף לאורך המאמר.

הדיוק. החזרת עטרה ליושנה במהלך השנים נפלו טעויות ושיבושים בנוסח הספר. מהדורה זו עברה בדיקה והשוואה מדוקדקת מול דפוסים ראשונים וכתבי יד. טעויות רבות

מהדורת הפאר 'ליקוטי הלכות המבואר' מבית 'אור לישרים' - 'עוז והדר' חושפת לראשונה את נשמת ההלכה, ומגישה את החיבור ההיסטורי בין הנגלה לנסתר בבהירות מושלמת השווה לכל נפש

המהפכה. עולם חדש נפתח, הבשורה הגדולה שמביאה איתה היצירה החדשה היא איחוד היסטורי בין עולמות. במשך דורות, ארון הספרים היהודי היה מחולק: מצד אחד ספרי הלכה ו'נגלה', ומצד שני ספרי פנימיות ו'חסידות'. 'ליקוטי הלכות' הוא היצירה היחידה בהיסטוריה שמיזגה את שני הקווים המקבילים הללו לגוף אחד. הספר אמנם סובב על סדר השולחן ערוך, אך אינו עוסק בפסיקה יבשה, אלא חושף את "נשמת ההלכה" - המשמעות הפנימית והחיבור הלבבי הטמון בכל סעיף, בצורה שאין לה אח ורע.

המעין. חידוש של כל יום, המחבר, גאון עוזנו רבי נתן מברסלב, תלמידו המובהק של רבי נחמן, קיבל ציווי מרבו לחדש בתורה בכל יום. במשך עשרות שנים הוא לא פסק מלכתוב, כשהוא דולה פנינים מיסודות תורת רבו ויוצק אותן אל תוך ההלכות. התוצאה היא יצירה שמשמשת כ"תמצית" של כל התורה כולה "על רגל אחת" - המבארת בנשימה אחת את התנ"ך, חז"ל, הזוהר, כתבי האר"י ויסודות החסידות.

האתגר. לראות את הבניין השלם, דבריו

ד'תתצ"ח
מחזור שנים פ"ד

זרח אורו של הרמב"ם בהאי עלמא

התשפ"ז גמר הפרוייקט המוטמנטלי עם 94 כרכי הרמב"ם המבואר

להשיג בחנויות הספרים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66